

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**TRUMAN DOKTRİNİ
VE
TÜRK SİYASAL HAYATINA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

N. Selcen Korkmazcan

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**TRUMAN DOKTRİNİ
VE
TÜRK SİYASAL HAYATINA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

N. Selcen Korkmazcan

Tez Danışmanı
Yrd. Doç Dr. Ahmet Emin Yaman

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

TRUMAN DOKTRİNİ
VE
TÜRK SİYASAL HAYATINA ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Yrd. Doç Dr. Ahmet Emin Yaman

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
GİRİS	1
A. Türkiye Cumhuriyeti'nin Genel Görünümü	1
B. Türkiye'nin Yükselen Güçlerle İlişkileri	4
1. Türk- Sovyet İlişkileri	4
2. Türk- Amerikan İlişkileri	10

I. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA BELİRGİNLEŞEN GÜÇ DAĞILIMI

A. Barış Görüşmeleri ve Türkiye	14
B. Sovyetler Birliği'nin Değişen Tutumu	20
1. Sovyetler Birliği'nin Yayılma Çabaları	20
2. Türkiye Üzerindeki Sovyet Baskıları	22
C. ABD'nin Değişen Tutumu	26
1. Yunan İç Savaşı	26
2. İngiltere'nin Rolü	27
3. ABD'nin İzolasyonist Politikayı Terk Etmesi	29
4. Türk- Amerikan Yakınlaşması	32

II. BÖLÜM

TRUMAN DOKTRİNİ VE UYGULANMASI

A. Truman Doktrini'nin Açıklanması	35
B. Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun	37
C. Türk- Amerikan Yardım Anlaşması	40
1. Yardım Anlaşmasının Hazırlanması	40
2. Anlaşmanın TBMM'de Onaylanması	42
3. Yardımların Alınması	44
D. Marshall Planının Uygulanması	47
E. Sovyetler Birliği'nin Doktrin Karşısındaki Tutumu	50
D. Doktrinin Türkiye'deki Yankıları	52

III. BÖLÜM

TRUMAN DOKTRİNİ'NİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

A. İç Politikadaki Etkiler	56
1. Demokratikleşme Çabaları	56
2. Ekonomik Değişim	63
3. Askeri Değişim	66
4. Sosyal ve Kültürel Değişim	69
B. Dış Politikadaki Etkiler	72
1. Türkiye'nin Batı Yanlısı Siyaseti	72
2. NATO ve Türkiye	75
a) NATO'nun Kurulması	75
b) Türkiye'nin NATO'ya Katılması	78
SONUÇ	81
ÖZET	84
ABSTRACT	85
KAYNAKÇA	86
EKLER	100

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlandığı 1945 yılından, Türkiye'nin NATO'ya katıldığı 1952 yılına kadar yaşanan gelişmeler ele alınmışsa da, bu tarihlerin öncesi ve sonrasında meydana gelen olaylara da yer verilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde, İkinci Dünya Savaşı öncesi Türkiye'nin dış politikasındaki olaylara yer verilmiş, savaş sonrası dünyanın iki büyük gücü SSCB ve ABD ile Türkiye'nin ikili ilişkilerine değinilmiştir. Birinci Bölümde, İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik güçlerin yaptığı görüşmelerdeki genel durum ve Türkiye hakkında ele alınan meseleler vurgulanmış; savaş sonunda, sırasıyla SSCB ve ABD'nin ortaya koyduğu yaklaşım farklılığı anlatılmıştır. Truman Doktrini'nin ilan edilip uygulanma sürecinin açıklandığı İkinci Bölümde, doktrine Türk siyasileri ve basınının ilgisi, diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin tepkisine yer verilmiştir. Üçüncü Bölümde ise, Truman Doktrini'nin Türkiye'de yarattığı değişimler ele alınarak doktrinin Türkiye'ye etkileri ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada, Ankara'da bulunan kütüphanelerin yanı sıra, internet üzerinden arşiv belgelerine ulaşılabilen Truman Kütüphanesi'nden (www.trumanlibrary.org) faydalanılmıştır.

Cumhuriyet Tarihi öğrencisi olarak, ısrarla yakın dönem Türk dış politikası konusunda tez çalışması yapmak isteğimi destekleyen ve çalışmam boyunca, “tarihçi” bakış açısını korumam gerektiğini vurgulayarak bana yol gösteren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Emin Yalman'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Beni Amerikan Büyükelçiliği Kütüphanesi ile tanıştıran, en yoğun döneminde bana zaman ayıran ve her türlü desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Bige Sükan'a da teşekkür borçluyum.

Canım babam Hasan Korkmazcan, annem Refika Korkmazcan, ablam Selva Korkmazcan Işık, eniştem Cem Işık, arkadaşlarım Sinem Aktepe, Pelin Alpaslan, Pınar Köksal, Gözde Eşkinat, Nevil Şimşek, Seda Yıldız ve Ahmet

Türkeş'e; bir yıldır yazdıklarımı okuyan, düzelten; kaprislerimi, stresli varlığımı ya da yokluğumu çeken, bana anlayışlı davranan herkese teşekkür ederim.

“İdeal” devlet adamının nasıl olması gerektiğini her yönüyle ortaya koyan ve ilkeleriyle uluslararası ilişkilerde doğruyu arayanlara ilham kaynağı olan Mustafa Kemal Atatürk'e de, her Türk genci gibi şükran borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Nezihe Selcen Korkmazcan

Ankara, Şubat 2005

GİRİŞ

A. Türkiye Cumhuriyeti'nin Genel Görünümü

Kurtuluş Savaşı'nı, Misak-ı Milli¹ doğrultusunda başarıyla tamamlayan ve kendine özgü devrim modeliyle bağımsızlığını kazanan Türkiye, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile uluslararası arenada resmen tanınmıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında içte Cumhuriyet'in ihtiyacı olan reformların tamamlanması, dışta da Lozan'da kesin çözüme kavuşturulamamış sorunların çözümü için uğraşmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) 13 Ekim 1923'te kabul edilen kanunla, Ankara, yeni Türk Devleti'nin başkenti olmuştur.² Cumhuriyet, 29 Ekim 1923'te ilan edilmiş, rejim için tehdit oluşturan Halifelik, 3 Mart 1924'te çıkarılan yasa ile kaldırılmıştır.³ Devletin Anayasal yapısını elverişli hale getirebilmek için 1921 Anayasası değiştirilerek 20 Nisan 1924'te yeni Anayasa kabul edilmiştir.⁴ Yapılan bu düzenlemelerden sonra Türkiye'de, siyasi, iktisadi, hukuki, kültürel ve sosyal alanlarda reformlar gerçekleştirilmiştir.

Lozan'da, kesin çözümü ileri bir tarihe bırakılan Musul sorunu İngiltere ile, Osmanlı borçları ve Suriye sınırı Fransa ile, nüfus mübadelesi konusu da Yunanistan ile görüşülerek çözüme kavuşturulması gereken gündem konularını oluşturmuştur. Bu konular, çözülmeye çalışılırken zaman zaman oluşan gergin ortamlar, dış politikada ikili ilişkilerin ve karşılıklı güvenin kısa sürede oluşabilmesini engellemiştir.

¹ Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlara dayanan Misak-ı Milli, 28 Ocak 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda kabul edilmiştir. Türk Devleti'nin bağımsızlık ve bütünlüğünü vurgulayan ve sınırlarını 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkesi yapıldığı zaman bulunan sınırlara göre belirleyen metindir. "Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Paşa'nın Ateşkestin Meclis'in Açılışına Kadar Geçen Süre İçindeki Siyasi Durum Hakkındaki Meclis Konuşmaları, 24 Nisan 1920", "Meclis Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin I. Dönem 4. Yasama Yılı Açış Nutku 1 Mart 1923", *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları*, Ankara, TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, 1987, s. 20-21, 120-121

² Mehmet Gönlübol- Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, s.57

³ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, 1789-1980*, 5. Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi, 2004, s.174

⁴ Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1974, s. 127

Musul, Misak- ı Milli'ye göre Türk sınırları içinde yer alıyor, mandater İngiltere ise bunu reddediyordu. Bu sebeple, Lozan Konferansı sırasında, Türk- Irak sınırı belirlenememiş, konu, İngiltere ve Türkiye'nin görüşmelerine bırakılmıştır. Musul sorunu, iki devlet arasında çözüme kavuşturulamayınca Milletler Cemiyeti'nde ele alınıp 1926 yılında İngiltere'nin lehine sonuçlanmıştır.⁵

Fransa ile Suriye sınırı hakkında yapılan görüşmeler, 1926'da çözüme kavuşturulurken, borçlar konusu 1928'de imzalanan bir antlaşma ile düzenlenmeye çalışılmıştır.⁶

Lozan Konferansı'nda, Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Türkler'in yer değiştirmesine yönelik protokol imzalanmıştır. Yer değişikliğinin uygulanması sürecinde, kavram karmaşasıyla başlayan gerginlik süreci, ikili ilişkileri de etkilerken, nüfus değişimi 1926 yılında yapılan bir antlaşma ile düzenlenerek ancak 1930 yılında çözüme kavuşturulabilmiştir.⁷

1930 yılında, batılı devletlerle sorunlarını çözüme kavuşturan Türkiye, temel politika olarak "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesini⁸ benimsemiş ve ilan etmiştir. Bu dönemde, dış sorunlarını büyük ölçüde çözüme kavuşturan Türkiye'de, Cumhuriyet'in ihtiyaç duyduğu devrimlerin gerçekleştirilmesi üzerinde durulmuştur.

⁵ İhsan Şerif Kaymaz, *Musul Sorunu*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003, s. 570- 571

⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 2. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984, s. 323-324

⁷ Ibid. s. 325-327; Mehmet Gönlübol- Cem Sar, op.cit., s. 59-66

⁸ "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri"nde "Yurtta sulh, cihanda sulh" cümlesine rastlanamamıştır. Metin Toker'e göre slogan ilk olarak Gazi Mustafa Kemal'in 1931 yılındaki seçimlerden önceki beyanatında geçmektedir. Metin Toker, "Atatürk ve Barış", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s.51. ; Baskın Oran ise 29 Ekim 1933'te ABD Başkanı Roosevelt'in Cumhuriyet kutlaması mesajına cevaben Atatürk'ün yazdığı mektupta geçtiğini belirtmiştir. Baskın Oran, "Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği", Baskın Oran(ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 47; Mehmet Gönlübol da, bu sözlerin 10 Mayıs 1931'de toplanan 3. CHP Kongresi'nin kabul ettiği programda geçtiğini belirtmiştir. Gönlübol da bunun çıkış noktasının, Atatürk'ün 1 Kasım 1928'de yaptığı TBMM açılış konuşması olduğunu belirtmiştir. Bu konuşmasında Atatürk şöyle demiştir: "...Esaslı ıslahat ve inkişafat içinde bulunan bir memleketin hem kendisinde, hem muhitlerinde sulh ve huzuru cidden arzu etmesinden daha kolay izah olunabilecek bir keyfiyet olamaz..." Mehmet Gönlübol- Cem Sar, op.cit., s.94

Türkiye, Atatürk'ün isteği doğrultusunda üye devletlerin davetiyle 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne katılarak, uluslararası işbirliği yolunda önemli bir adım atmıştır.⁹

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan düzenden hoşnut olmayan revizyonist devletlerden Japonya ve Almanya 1933'te Milletler Cemiyeti'nden ayrılarak saldırgan niyetlerini açığa vurmuşlardır.¹⁰ Revizyonist İtalya, 1933 yılından itibaren yayılma hedeflerini ortaya koymaya başlamış, Mussolini'nin, Akdeniz'den “mare nostrum” (bizim deniz) diye bahsetmesi Türkiye tarafından tehdit olarak algılanmıştır.¹¹ Bu tehdit karşısında Türkiye, 1934 yılında, Yunanistan ile birlikte, bölgede barış ve güvenliği sağlamak amacıyla oluşturulan, Yugoslavya ve Romanya'nın da katıldığı Balkan Antantı'nın kuruluşunda öncülük yapmıştır. Avrupa'da 1935 yılından itibaren bloklaşma hareketi şiddetlenmiş, statükocu İngiltere ve Fransa ile, revizyonist Almanya ve İtalya arasında gerginlikler yükselmeye başlamıştır.¹² Uluslararası ortamın gerginleştiği bu süreçte, boğazlarda silahsızlanmayı kabul etmiş olan Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin, egemenlik ve güvenliğine aykırı bir durum yarattığını savunan Türkiye, sözleşmenin tadili için yaptığı görüşmeler sonunda 20 Temmuz 1936'da Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni¹³ imzalayarak boğazlarda tam egemenlik sağlamıştır. İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasından sonra İngiltere'nin teklifi doğrultusunda Türkiye, 1936 yılında Fransa, Yugoslavya ve Yunanistan ile birlikte Akdeniz Paktı'na katılmıştır.¹⁴ Batıdaki ittifak arayışlarına paralel olarak Ortadoğu'da da dayanışma sağlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye; İran, Irak ve Afganistan ile birlikte, 8 Temmuz 1937'de Ortadoğu'da ittifaka yönelik olarak geliştirilen Saadabat Paktı'nda yer almıştır.¹⁵

⁹ Üner Kırdar, “ Türkiye Cumhuriyeti Milletler Cemiyeti'nde”, *Bütün Dünya 2000*, Yıl: 7 Sayı: 78, Kasım 2004, Ankara, Başkent Üniversitesi Kültür Yayını, 26, 29

¹⁰ Mustafa Aydın, “ İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, s. 405

¹¹ Mehmet Gönlübol- Cem Sar, op.cit., s. 105

¹² Fahir Armaoğlu, 1984, s. 154, 171-172, 241, 243

¹³ Sözleşmenin metni için bkz. Feridun Cemal Erkin, *Türk- Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara, Başnur Matbaası, 1968 s. 397-410

¹⁴ Mehmet Gönlübol- Cem Sar, op.cit., s. 116

¹⁵ Mehmet Gönlübol- Ömer Kürkçüoğlu, “ Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler*, op.cit., 10-12; Fahir Armaoğlu, 1984, 335-341, 343-348

Fransa ile Sancak konusunda yaşanan anlaşmazlık¹⁶ 1939 yılında çözüme kavuşturulduktan sonra, bu ülke ile de ilişkiler düzeltilmiş, 19 Ekim 1939 tarihinde İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında “Karşılıklı Yardım Antlaşması” imzalanmıştır. Antlaşma ile devletlerin, savaş çıkması durumunda birbirlerine yardım edip işbirliği yapması ve savaş dışı kalması durumunda Türkiye’nin, İngiltere ve Fransa’ya yakın bir tarafsızlık politikası izlemesi karara bağlanmıştır.¹⁷

B. Türkiye’nin Yükselen Güçlerle İlişkileri

1. Türk-Sovyet İlişkileri

Türk- Sovyet ilişkilerinde Boğazlar, yüzyıllar boyunca anahtar nokta olmuştur. Rusya’nın, sıcak denizlere ulaşabilmek için boğazları ele geçirme isteği, bu konuda en büyük etkeni teşkil etmiştir.

15. yüzyılın sonlarında kuzey ve batıya doğru karasal genişlemesini büyük ölçüde tamamlamış olan Rus Çarlığı, sınırlarının Karadeniz’e yaklaşmasından itibaren bu bölgeye göz koymuştu¹⁸. Karlofça Antlaşması ile 1699 yılında Azak Kalesi’ni alan Ruslar, Karadeniz kıyısına ayak basmış, 18. yüzyıldan itibaren de Çarlar, Çarlar’ın şehri, “Tsarigrad”, olarak adlandırdıkları İstanbul ve Boğazlar’a sahip olmak istemişlerdir.¹⁹

¹⁶ Atatürk’ün Hatay adını verdiği Sancak konusunda anlaşmazlık 1936 yılında Fransa, mandater olduğu Suriye ile bir anlaşma yaparak 3 yıl sonra bağımsızlık vereceğini belirttiğinde ortaya çıkmıştır. Anlaşmada, Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Sancak hakkında kesin hüküm bulunmayışı; bölgenin Suriye’ye devredileceğini, bölgede yaşayan Türkler’in de azınlık durumuna düşeceklerini ortaya koyuyordu. Yusuf Sarımay, “ Atatürk’ün Hatay Politikası-1 (1936-1938)”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler*, op.cit, 355-363

¹⁷ Rifki Salim Burçak, “İngiliz- Fransız- Türk İttifakı (19 Ekim 1939)”, *AÜSBF Dergisi*, C. IV, Sayı 1-2, 1949, s. 360, 369; Mustafa Aydın, “ İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. 1(1919-1980), s. 422-424

¹⁸ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, C. IV, *Avrupa Devletleri*, 2. Baskı, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 1996, s. 213

¹⁹ Reşat Sagay, *XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972, s. 71

20. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın en büyük ordusuna sahip olan Çarlık Rusyası²⁰, gelişmeye ve genişlemeye devam ederken, ömrünü tamamlamak üzere olan Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emperyalist politikasında aynı amacı paylaşan rakipleriyle birlikte hareket etmek durumunda kalmıştır.

Ekim Devrimi ile Bolşevikler iktidarı ele geçince²¹ Osmanlı Devleti ile 5 Aralık 1917'de, Erzincan'da silah bırakışmasını ve 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Barışı'nı imzalamışlardır. Antlaşma ile, Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti, 1878 Osmanlı-Rus Harbi sonunda Türkiye'den aldığı Kars, Ardahan ve Batum'u geri verme yükümlülüğü altına girmiştir.²² Rusya, bir taraftan, iade ettiği topraklardan vazgeçmeyip bölgenin işgali için çaba sarf etmiş,²³ diğer taraftan, komünizmi doğduğu yerde yıkmak isteyen batılı güçlerin de desteklediği iç savaşta,²⁴ ortak düşmana sahip Türkiye'yi batıyla olan mücadelesinde yanında tutmaya çalışmıştır.²⁵

Rusya'nın Dışişleri Komiseri Çiçerin, Sivas Kongresi'nin sona ermesinden iki gün sonra, 13 Eylül 1919'da, "Türkiyeli İşçi ve Köylülere Çağrısı"nı yayınlamıştır. Kapitalizme karşı girişilen savaşta "kan emici"lere karşı Türk işçi ve köylü toplumunu birlikte mücadeleye davet eden mektuptan²⁶ sonra Türkiye, Rusya gibi güçlü bir devletle komşu olmanın avantajlarından yararlanabilme fırsatını yakalamıştır. Bu da, Lenin tarafından da kabul edildiği

²⁰ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)*, (Çev. Birtane Karanakçı), 9. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s.285

²¹ Bolşevikler, 8-9 Kasım 1917'de (Çarlık dönemi takviminde 26-27 Ekim 1917) Çarlık Rusyası'nda yönetimi ele geçirmiş, 23-31 Ocak 1818'de Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'ni (RSFSC) ilan etmişlerdir. 30 Aralık 1922'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kuruluncaya dek devletin resmi adı RSFSC'dir. Erel Tellal, "Ekim Devriminden SSCB'ye Kutusu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 155

²² Antlaşmanın metni için bkz. Stefanos Yerasimos, *Türk-Sovyet İlişkileri, Ekim Devriminden Milli Mücadeleye*, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1979, s.44-49

²³ Kamuran Gürün, *Türk- Sovyet İlişkileri, 1920-1953*, Ankara, TTK Yayınları, 1991, s. 314

²⁴ Rıfıkı Salim Burçak, "Türk-Sovyet İlişkilerine Genel Bakış", *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992, s. 208

²⁵ Mayıs 1918'de, Bolşevikler'i devirmek isteyen Çarlık generallerinin yönetimindeki Beyaz Ordu'nun faaliyetleriyle ortaya çıkan iç savaşa, İngiltere, Fransa, ABD ve Japonya asker göndererek destekte bulunmuştur. Funda Keskin, " Sovyetlerde İç Savaş Kutusu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 157

²⁶ 13 Eylül 1919 tarihli çağrı metni için bkz. Stefanos Yerasimos, op.cit., s. 130-133

gibi Sosyalizm'i destekleyerek değil,²⁷ emperyalist batıya karşı Rusya'ya denge ögesi olarak kullanarak gerçekleştirilmiştir.

Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi'nin 24 Nisan 1920 tarihli oturumunda, Bolşevikler ile emperyalizme karşı işbirliğine girilebileceğini belirttikten sonra²⁸ Sovyet Lideri Lenin'e iki ülkeyi tehdit eden batılı güçlere karşı işbirliğini öneren bir mektup göndermiştir.²⁹ Batıya karşı siyasi ve askeri dayanışmayı gerçekleştirme amacı doğrultusunda, Rusya ile anlaşma esaslarını görüşmek üzere Hariciye Vekili Bekir Sami Bey başkanlığındaki heyet Moskova'ya gönderilmiştir. Türk- Sovyet yakınlaşmasını başlatan bu girişim, aynı zamanda TBMM Hükümeti'nin dışişleri ile ilgili ilk kararıdır.³⁰ Moskova'ya 19 Temmuz 1920'de ulaşan heyet, 10 günlük bekleyişin ardından 29 Temmuz 1920'de görüşmelere başlayabilmiş, ancak, ittifak konusunda bir sonuç alamamıştır. Türk heyeti, doğu sınırının açılması ve ikili ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili taleplerini sunarken, Dışişleri Komiseri Çiçerin, Misak-ı Milli'de Sovyetler Birliği lehine bazı değişiklikler önermiş, Ermenistan için Van ve Bitlis'ten toprak talebinde bulunmuştur. Daha sonra, Aralık ayında Sovyetler Birliği'nin isteği üzerine İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey'in başkanlığında yeni bir heyet Moskova'ya giderek görüşmelere başlamış, iki ülke arasında TBMM'nin büyük bir devletle imzaladığı ilk antlaşma olma özelliğine sahip olan 16 Mart 1921 "Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması" (Moskova Antlaşması) imzalanmıştır.³¹ Kars ve Ardahan'ın Türkiye'de kalmasını teyit eden bu antlaşma ile Türk- Sovyet sınırı da çizilmiştir.³² Kurtuluş Savaşı'nda müttefik olarak görülen Sovyetler Birliği'nden, cephane yardımları alınmaya başlanmıştır.

²⁷ Semiyon İvanoviç Aralov, *Bir Sovyet Diplomatın Türkiye Hatıraları, C.I.*, (Çev: Hasan Ali Ediz), Cumhuriyet Gazetesi Yayını, Yenigün Haber Ajansı, 1997, 46

²⁸ Konuşmanın metni için bkz. "İkinci Birleşim, Dördüncü Oturum, 24 Nisan 1920 Cumartesi", *Birinci TBMM'nin Gizli Oturumlarında Atatürk'ün Konuşmaları*, Bugünkü Türkçe İle, 24.04.1920- 25.02.1922, Hazırlayan: İbrahim Sadi Öztürk, Ankara, Ankara Ticaret Odası, 2004, s.17-40

²⁹ Mektubun metni için bkz.: Stafanos Yerasimos, op.cit, s. 232, 238-239

³⁰ *Türk Parlamento Tarihi, C.I., Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem, 1919-1923*, Ankara, TBMM Basımevi, 1994, s. 599

³¹ Ayrıntılar için bkz.: Bilal Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996, s. 29-52; Salahi Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920-Mart 1921)", *Bellekten*, C. XLI, Sayı: 164, Ankara, Ekim 1977, s. 668, 674-675; Erel Tellal "1919-1923 Sovyetlerle İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. I(1919-1980)*, op.cit, s. 165-169; Antlaşmanın detayları için bkz.: Ibid., s. 173-174

³² Salahi Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920-Mart 1921)", *Bellekten*, C. XLI, Sayı: 164, Ankara, Ekim 1977, s. 717; Bilal Şimşir, 1996, op.cit., s. 48

Antlaşma çerçevesinde Kurtuluş Savaşı sürecinde her yıl 10 milyon altın Rus Rublesi'nin Türkiye'ye ulaştırılması kararlaştırılmıştır.³³

Misak-ı Milli'nin ilk kez yabancı bir devlet tarafından tanındığı Moskova Antlaşması'ndan sonra ikili ilişkiler geliştirilmiştir. 13 Ekim 1921 tarihinde, Sovyetleştirilmiş Ermenistan ve Gürcistan ile imzalanan Kars Antlaşması ile de tüm ikili anlaşmazlıklar çözüme kavuşturulup ilişkilerin güçlendirilmesi sağlanmıştır.³⁴

Mustafa Kemal, 1 Mart 1922'de, yaptığı TBMM Yasama Yılı Açış konuşmasında Sovyetler Birliği ile geliştirilen dostluğun öneminden bahsederek;

“...Misak-ı Milli'yi kabul ederek, maddi ve manevi alanda tam bağımsızlığımızı kabul edenleri derhal dost kabul ederiz. Tam ve gerçek bağımsızlığımızı açık ve samimi şekilde ilk önce kabul ederek, bize barışma elini uzatan Rus Şuralar Cumhuriyeti ile dostluk bağlarımızın kuvvetlendirilmesi dış politikamızın temelidir”³⁵, demiştir.

1923'de Türkiye Cumhuriyeti, batıya tedirgin bakarak rejimini yerleştirmeye çalışırken Sovyet Rusya'nın da batıdan yana aynı tedirginliği yaşıyor olması ilişkilerin sürdürülmesini sağlamış, 17 Aralık 1925'te iki devlet arasında “Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması” imzalanmıştır. Antlaşma ile iki devlet, diğerinin bir başka devlet tarafından saldırıya uğraması durumunda tarafsız kalacaklarını, diğer devlete karşı saldırgan bir tutum izlemeyeceklerini ve başka devletlerin diğerine karşı giriştiği ittifakta yer almayacaklarını kabul etmişlerdir. Üç yıl yürürlükte kalacak antlaşmanın, süre sona ermeden altı ay içinde devletlerden biri tarafından feshedilmediği takdirde bir yıl daha geçerliliğini koruması kararlaştırılmıştır. Antlaşmanın süresi, 17 Aralık 1929'da imzalanan protokol ile 2 yıl uzatılmış, iki devletten her biri, diğerine bildirmeden onun komşusu olan devletlerle anlaşma yapmayı amaçlayan görüşmelere katılmamayı, katılacaksa da diğer tarafın “onaması ile” bunu gerçekleştirmeyi

³³ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam, C.II., 1919-1922*, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967, s. 463

³⁴ Ahmet Emin Yaman, *Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu Ekonomisi, 1919-1922*, Ankara, Betik Yayıncılık, 1998, s. 131

³⁵ “Başkan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin TBMM'nin I. Dönem 3. Yasama Yılı'nı Açış Nutukları, 1 Mart 1922”, *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları*, Ankara, TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, 1987, s. 81

kabul etmiştir. Antlaşmanın süresi, 17 Mart 1931’de 5 yıl, 7 Kasım 1935’te 10 yıl daha uzatılmıştır.³⁶ “Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması” ve buna eklenen protokoller uyarınca Türkiye, batılı devletlerle kurduğu tüm ilişkileri Sovyetler Birliği’ne danışıp komşusunu memnun etmek için çabalamıştır³⁷.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi’nde³⁸ belirlenen boğazlar rejiminin değiştirilmesi için Türkiye, 1936’da sözleşmeye taraf devletlere, değişen uluslararası konjonktüre göre, yeni bir rejimin saptanması isteğiyle birer nota göndermiştir³⁹. İsviçre’de, bir ay süren konferansın sonunda, 20 Temmuz 1936’da, Montreux Boğazlar Sözleşmesi⁴⁰ imzalanarak boğazlar rejimi Türkiye’nin isteklerine göre değiştirildiğinde Sovyetler Birliği de Türk dostunun yanında yer almıştır⁴¹.

Türk-Sovyet dostluğu 1939 yılına kadar sürmüştü, Sovyet Rusya, barışçı siyasetinden uzaklaşıp Almanya ile saldırmazlık paktı imzalamaya karar verince sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır. 1939 yılı başlarında Türkiye’nin İngiltere ile yakınlaşmasını destekleyen Sovyetler Birliği, Almanya ile pakt imzaladığı 23 Ağustos 1939 tarihinden sonra, Türkiye’nin İngiltere ve Fransa ile ittifak imzalamasına karşı çıkmışsa da başarılı olamamıştır⁴². Türkiye, 19 Ekim 1939’da imzaladığı antlaşmaya, Sovyetler Birliği ile olan dostluğuna sadık olduğunu göstermek için “Sovyetler Birliği ile silahlı bir uyuşmazlığa sürüklenmesine neden olacak ya da böyle bir sonucu verecek eyleme” zorlanamayacağına ilişkin bir madde ekletmiştir. Ancak, Sovyetler Birliği ittifaka karşı çıkmaktan vazgeçmemiştir⁴³.

İkinci Dünya Savaşı’na müttefik olarak başlayan Almanya ve Rusya’nın bu tutumlarının hiç de gerçekçi olmadığı gözler önüne serildiğinde Sovyetler

³⁶ Erel Tellal “1923-1939 SSCB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s. 315-320

³⁷ Kamuran Gürün, op.cit, s. 314

³⁸ Sözleşmenin detayları için bkz: Baskın Oran, “Lozan Barış Antlaşması”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s. 232-235

³⁹ Kudret Özersay, “Montreux Boğazlar Sözleşmesi” *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s.370-371

⁴⁰ Sözleşmenin detayları için bkz: Feridun Cemal Erkin, op.cit., s. 397-410

⁴¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam, C. III., 1922-1938*, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969, s.419

⁴² Rıfık Salim Burçak, “İngiliz- Fransız- Türk İttifakı (19 Ekim 1939)”, *AÜSBF Dergisi, C. IV, Sayı 1-2, 1949*, s. 372-373

⁴³ Mustafa Aydın, “ İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, s. 424

Birliği, bu kez Türk toprakları ve boğazlarını pazarlık konusu yapmaya başlamıştır. Alman-Rus savaşı şiddetlendiğinde Türkiye’den, kendisinin yanında savaşa girmesini istemiştir.

19 Mart 1945’te, Sovyet Dışışleri Komiseri Molotov, Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper ile olan görüşmesinde, yirmi yıllık dostluk ve saldırmazlık antlaşmasının artık günün koşullarına uymadığını ileri sürerek Sovyetler Birliği’nin antlaşma süresini uzatmama kararını bildirmiştir.⁴⁴ Türkiye’nin ikna çabalarına da, daha ileri giderek 7 Haziran 1945 tarihli ikinci bir görüşmede, boğazlarda ortak savunma amaçlı üs ve toprak talepleriyle karşılık vermiştir.⁴⁵

Molotov- Sarper görüşmesinden sonra, 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında toplanan Potsdam Konferansı’nda Sovyetler Birliği, Boğazlar konusundaki isteklerini gücüne güvenerek müttefiklerine de açmış, Montreux Sözleşmesi’nin feshedilerek yerine Türkiye ve Sovyetler Birliği’nin birlikte karar verecekleri bir boğazlar rejimi oluşturulması gerektiğini bildirmiştir. Konferansta, Boğazlar konusunda, devletlerin görüşlerini daha sonra Türk Hükümeti’ne bildirme kararı alınmış, savaş sonrası düzende söz sahibi olacak devletlerden destek bulamayan Türkiye, güçlü komşusunun talepleri karşısında tek başına direnmek durumunda kalmıştır. Boğazlar rejiminin tadili konusunda bir uluslararası konferans toplanması görüşünü Türkiye anlayışla karşılamış olmasına rağmen, Sovyetler Birliği’nin boğazlarla ilgili ayrıcalık taleplerine karşı çıkmıştır⁴⁶. Türkiye’yi yalnızlığa sürükleyen bu talepler 1946 yılında da 2 ayrı notayla tekrar edilmiş, Türkiye de toprak bütünlüğünü korumak amacıyla, savaşmayı göze alarak Sovyet isteklerini sert bir şekilde reddetmiştir⁴⁷

⁴⁴ *Foreign Relations of the United States,(FRUS), 1946, Vol. VII., Near East and Africa*, Washington, United States Government Printing Office, 1969, Dışışleri Bakanlığı’nın 19 Aralık 1945 tarihli notası, s. 802

⁴⁵ Mustafa Aydın, “7 Haziran 1945 Molotov-Sarper Görüşmesi”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s. 473

⁴⁶ “TBMM’nin 8. Dönem 1. Yasama Yılı Açış Konuşmaları, 1 Kasım 1946”, *İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973,C. II. (1939-1960)*, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 57, 1993, s. 65

⁴⁷ 7 Ağustos ve 24 Eylül 1946 tarihli Sovyet notaları ve cevabi Türk notalarının tam metni için bkz: Feridun Cemal Erkin, op.cit, 414-440

2. Türk- Amerikan İlişkileri

Türk-Amerikan yakınlaşmasından İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Türk- Sovyet ilişkilerinin gerginleşmeye başladığı dönemde söz edilebilir. Ticari çıkarılara dayalı olan ilişkiler ise, 18. yüzyılın sonlarında, henüz Amerikan kolonileri bağımsızlığını kazanmadan kurulmaya başlanmıştır. Kuzey Amerika'nın doğu kıyılarındaki kolonilerin İngiliz bayraklı gemilerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun en batıdaki Tunus, Cezayir ve Trablus'u içeren Mağrib bölgesi topraklarına gelerek ticaret yapması, Amerikan bağımsızlığının kazanılmasından sonra da geliştirilerek devam ettirilmiştir⁴⁸.

Donanması, 1827'de Navarin'de Avrupalı devletlerce tahrip edilince Osmanlı İmparatorluğu müttefik arayışlarına başlamış, kendisiyle bağlantı kurmak için çabalayan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile ilişkiler bu süreçte geliştirilmiştir. Türk- Amerikan ilişkileri, 1830 "Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması"nın imzalanmasıyla belgelenmiştir⁴⁹. Osmanlı İmparatorluğu, coğrafi olarak çok uzağında bulunan ve ilişkilerini geliştirmede hiçbir fayda göremediği ABD'ye, 1867'de Rus-Amerikan anlaşması üzerine ilgi duymaya başlamış⁵⁰ ve aynı yıl ilk kez Washington'a ortaelçi atamıştır.⁵¹ Ancak bu elçilik, ABD, 6 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan edince Alman müttefiki olan Osmanlı İmparatorluğu'nun özür dileyerek ABD ile tüm diplomatik ilişkilerini kesmesiyle kapatılmıştır. Böylece, 1831'de ABD'nin İstanbul'a maslahatgüzar atamasından beri süren diplomatik ilişkiler sona erdirilmiştir.⁵²

ABD Başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde, barış dönemi için 14 maddede topladığı prensiplerini⁵³ açıkladığında, Türkiye'de ilgi ile

⁴⁸ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2001, s. 33, 37, 79

⁴⁹ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s.1; Antlaşmanın detayları için Ibid. s.1-4

⁵⁰ Çağrı Erhan, 2001, op.cit., s. 103, 158-159

⁵¹ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar, C. II, Türkiye*, 2. Baskı, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, TTK Basımevi, 1996, s. 1039

⁵² Ibid. s. 387-388; Bilal Şimşir, "Türk- Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Washington Büyükelçiliği", *Belleten*, C.: XLI, Sayı: 162, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1977, s. 277; Fahir Armaoğlu, 1991, s. 19

⁵³ *Documents on American History*, Henry Steele Commager (ed.), Fifth Edition, New York, Appleton- Century-Crofts, Inc., 1949, s. 317-319

karşılanmıştır. Prensiplerin 12. maddedeki⁵⁴ Türk kesimlerinde Türkler'in egemenliğini vurgulayan ilkesi Misak-ı Milli'nin meşruluğunu güçlendirirken, hem Atatürk'ün hem de manda sistemini savunanların dayanağı olmuştur⁵⁵. Atatürk, 24 Eylül 1919'da, ABD İnceleme Kurulu Başkanı General Harbord'a ilettiği raporda, “ulusçuluk ilkesini temsil eden Wilson öğretisi ve Amerikan ulusunca gösterilen bu öğretinin başarılmasını güvenceye alan doğruluk ve insanlık ruhu bize büyük umutlar veriyor”⁵⁶, demiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ile Birinci Dünya Savaşı'nda karşı karşıya gelmeyen ABD, Lozan Konferansı'na gözlemci olarak katılmıştır. Bazı konularda aktif rol oynamışsa da antlaşmayı imzalamaktan kaçınan ABD, Türkiye ile ayrı bir antlaşma yapmak istemiştir.⁵⁷ Konferans sırasında, sonradan imzalamak istediği antlaşmayı düşünerek zaman zaman sessizliğini bozmuştur. Türkiye de bazı konularda ABD'nin desteğini aramıştır. Ancak ABD, kapitülasyonların kaldırılması konusunda Türkiye'nin kararlı tutumuna karşın, sürdürülmelerini istemiştir.⁵⁸

Lozan sonrasında 6 Ağustos 1923'te ABD ile Türkiye arasında “Genel Antlaşma” adı altında ilişkilerin düzenlenmesi ve suçluların iadesine dair antlaşma imzalanmış olsa da ABD Senatosu antlaşmayı onaylamayı reddettiği için yürürlüğe girmemiştir.⁵⁹

⁵⁴ Wilson Prensiplerinin Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olan 12. maddesi şöyledir: “Bugünkü Osmanlı Devleti'ndeki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmalı, Osmanlı yönetimindeki öbür uluslara da her türlü kuşkudan uzak yaşam güvenliğiyle özerk gelişmeleri için tam bir özgürlük sağlanmalıdır. Ayrıca Çanakkale Boğazı uluslararası güvencelerle gemilerin özgürce geçişine ve uluslararası ticarete sürekli açık tutulmalıdır.” Baskın Oran, “Wilson'ın 14 Maddesi Kutusu”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s.100

⁵⁵ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk- Söylev, C. III, Vesikalar/ Belgeler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s.1907, 1913; Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, 8. Baskı, İstanbul, Atlas Kitabevi, 1985, s. 22; İsmail Soysal, “Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri”, *Belleten*, C. XLI, Sayı: 162, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1977, s. 258

⁵⁶ *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, C. I., (Der. Mustafa Onar), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 196

⁵⁷ Fahir Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde Lozan Konferansı ve Amerika”, *Belleten*, C. LV, Sayı: 213, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ağustos 1991, s.483, 524; Baskın Oran, “Lozan Barış Antlaşması”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, s. 217

⁵⁸ Fahir Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde Lozan Konferansı ve Amerika”, *Belleten*, op.cit., s., 491, 492

⁵⁹ Fahir Armaoğlu, “Atatürk Döneminde Türk Amerikan İlişkileri”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler*, op.cit., s. 288

Dış politikada ayrıcalık kabul etmeyen Atatürk, ABD ile ilişkileri yeniden yapılandırmak istemişse de 1927 yılında karşılıklı elçilikler açılıncaya kadar iki devlet arasında resmi ilişki söz konusu olamamıştır⁶⁰. Ancak, Mondros Ateşkesi sonrasında, Aralık 1918’de incelemelerde bulunmak üzere İstanbul’a gelen Amiral Bristol, 1919’da Yüksek Komiser, Lozan Antlaşması’ndan sonra da diplomatik mümessil olarak 1927’ye kadar görev yapmıştır.⁶¹

İki devlet arasında, elçiliklerin açıldığı 1927 yılından, Truman Doktrini’nin ilan edildiği 1947 yılına kadar ilişkiler belli bir düzeyde tutularak, ABD’nin istediği ayrıcalıklar⁶², Lozan Antlaşması hükümleri ve Türkiye Cumhuriyeti’nin prensipleri öne sürülerek reddedilmiş, başka devletlere tanınmayan haklar, ABD’ye de tanınmamıştır.

ABD Kongresi, 11 Mart 1941’de çıkardığı “Lend and Lease” (Ödünç Verme- Kiralama) Yasası çerçevesinde Başkan’a, savaşta, “ABD ile aynı doğrultuda mücadele eden devletlere”, geri ödemesi savaş sonuna bırakılmak üzere savaş malzemesi yardımı yapma yetkisi vermiştir.⁶³ Bu yasanın kabul edilmesiyle ABD, Türkiye’ye de yardım göndermeye başlamıştır.⁶⁴ Türkiye’nin, Almanya ile 19 Haziran 1941’de Saldırmazlık Antlaşması imzalaması üzerine, ABD bu yardımı kesmiştir.⁶⁵ ABD Başkanı’nın, Türkiye’nin savunmasının ABD savunması için önemini vurgulayarak başlattığı yardımlar, 30 Kasım 1941 tarihinde tekrar gönderilmeye başlanmış, 1944 yılında kısa süreli bir kesintinin

⁶⁰ TC ve ABD arasında diplomatik ve konsolosluk münasebetlerinin kurulmasına dair 17 Şubat 1927 tarihli “Modus Vivendi”nin tam metni için bkz. Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)* op.cit., s. 110-113

⁶¹ Bilal Şimşir, “Türk- Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey’in Washington Büyükelçiliği”, *Belleten*, C.: XLI, Sayı: 162, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1977, s. 277

⁶² Bu süreçte, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında kapatılan Amerikan misyoner okullarının tekrar açılması için Türk hükümetine ısrarda bulunan ABD, işadamlarının Türkiye ile ticaret yapabilmesi için de çeşitli imtiyazlar talep etmiştir. Fahir Armaoğlu, “Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s. 289-290

⁶³ *Documents on American History*, Henry Steele Commager (ed.), Fifth Edition, New York, Appleton- Century-Crofts, Inc., 1949, s. 629-630

⁶⁴ *FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa*, op.cit., ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Edwin Wilson’ın Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka’ya 2 Mayıs 1946 tarihli mektubu, s. 905

⁶⁵ İngiltere, ABD’den, bu yardım kapsamında aldığı malzemeleri ABD yardımları kestikten sonra da Türkiye’ye göndermeye devam etmiştir. Mustafa Aydın, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, s. 465; Mustafa Aydın, “Ödünç Verme- Kiralama (Lend and Lease) Kutusu”, *Ibid.*, s. 411; İsmail Soysal, “Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri”, *Belleten*, op.cit., s.266

ardından, 23 Şubat 1945 tarihine kadar iki ülke arasında bir sözleşme yapılmaksızın sürdürülmüştür⁶⁶.

İkinci Dünya Savaşı sürerken, savaş sonrası barış düzeninin ne şekilde kurulacağını tespit etmek üzere toplanan konferanslar sırasında ABD, Türkiye'ye karşı mesafeli bir tavır sergilemiştir. ABD, 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945'te toplanan Potsdam Konferansı'nda Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebi konusunda, bunun sadece iki devleti ilgilendirdiği görüşünü savunmuştur⁶⁷.

Potsdam Konferansı'nda alınan karar gereğince ABD, 2 Kasım 1945'te Türk hükümetine ilettiği notada, boğazlar konusunda 1946 yılında bir konferans toplanması halinde, gözlemci olarak katılabileceğini belirtmiştir. Bu görüş, Türk hükümetince memnuniyet verici bulunmasına karşın, Sovyetler Birliği'nin artan baskı ve talepleri karşısında Türkiye'yi yalnızlık korkusundan uzaklaştırmaya yetmemiştir.⁶⁸

⁶⁶ Savaş sonuna kadar bu yasa kapsamında ABD'den alınan toplam 95 milyon dolarlık savaş malzemesi, 7 Mayıs 1946'da yapılan anlaşma ile Türkiye tarafından 4,5 milyon dolar ödenerek satın alınmıştır. *FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa*, op.cit., ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Edwin Wilson'ın Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya 2 Mayıs 1946 tarihli mektubu, s. 906; "TBMM'nin 7. Dönem 3. Yasama Yılı Açış Konuşmaları, 1 Kasım 1945", *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C.II (1939-1960)*, op.cit, s. 56; İsmail Soysal, "Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri", *Belleten*, op.cit., s.266

⁶⁷ Harry S. Truman, *Hatıralarım*, (Çev: Cihad Baban, Semih Tuğrul), Ankara, Ulusal Basımevi, 1968, 180

⁶⁸ *FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa*, op.cit., Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısı'na Katılacak ABD Temsilcileri için 19 Aralık 1945'te Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan nota, s. 801-802

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA BELİRGİNLEŞEN GÜÇ DAĞILIMI

A. Barış Görüşmeleri ve Türkiye

Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan düzenlemelerin çözümleyemediği sorunlar yüzünden çıkan İkinci Dünya Savaşı, Almanya, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu mihver güçlerin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Müttefik güçlerden İngiltere ve Fransa, savaştan galip ayrılmalarına karşın, eski güçlerini kaybedince, dünyada Sovyetler Birliği ve ABD'nin üstünlüğü belirgin hale gelmiştir.

ABD'nin savaşa katılmasından önce, 1941 yılında, İngiliz Başbakanı Churchill ve ABD Başkanı Roosevelt'in görüşmeleriyle başlayan savaş sonrası dünya düzeni hakkında kararların alınma süreci, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sonunda Wilson Prensipleri⁶⁹ ile yaptığı gibi dünyada söz sahibi olmak istediğini ortaya koymuştur. Görüşmelerin sonunda 14 Ağustos 1941'de ortak yayınlanan Atlantik Bildirisi⁷⁰ ile belgelenen kararlar, devletlerin barış için ne şekilde çalışacaklarını ortaya koyup hürriyet ve demokrasiyi vurgularken 1 Ocak 1942'de imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması'na dahil edilerek, tesis edilecek uluslararası ortamın ipuçlarını vermiştir.⁷¹

Savaşın dönüm noktası olarak kabul edilen 1943 yılında Müttefik Güçler, cephelerdeki başarıları arttıkça savaşı daha fazla kayıp vermeden sonlandırabilmek ve kalıcı barışı sağlamak için tedbirleri görüşmek üzere sık sık toplanmaya başlamışlardır. Özellikle Almanya'nın Stalingrad yenilgisinden sonra doğu cephesinde gerilemeye başlamasıyla savaş sonrası düzenin ne yönde

⁶⁹ Birinci Dünya Savaşı Sırasında, ABD Başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918'de Kongre'de okuduğu mesajında barış koşullarıyla ilgili önerilerini 14 maddede özetlemiştir. *Documents on American History*, op.cit., s. 317-319

⁷⁰ Bildirinin metni için bkz.: *American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949*, United States Government Printing Office, Washington, 1950, s. 1-2

⁷¹ *Documents on American History*, op.cit., s. 634; Mustafa Aydın, "Atlantik Bildirisi Kutusu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. I (1919-1980)*, s. 413; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, C. II (1945-1990), Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar)*, 2. Baskı, Ankara, TTK Basımevi, 2000, s. 4

kurulacağına yönelik görüşmeler hız kazanmış, bağlayıcı kararların alındığı konferanslar toplanmıştır.

Barış için olmaktan çok müttefiklerin çıkarları için karar almış olmasıyla eleştirilen Casablanca Konferansı'nda Roosevelt ve Churchill, düşmanın “kayıtsız şartsız teslim”⁷² olmasına kadar mücadelenin sonlanmayacağını karara bağlamışlardır. 14-24 Ocak 1943 tarihleri arasında toplanan konferansın en önemli gündem konularından biri, bu süreçte toplanan Washington, Quebec, Moskova, Kahire ve Tahran Konferansları'nda olduğu gibi Türkiye'nin savaşa girmesi için ikna edilip bu doğrultuda gereken hazırlıkların yapılması olmuştur.⁷³ Casablanca Konferansı'nda, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunu, Churchill'in çözümlemesi kararına varılmıştır⁷⁴.

Churchill, 30 Ocak tarihinde Türkiye'ye gelerek, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Adana'da iki gün süren bir görüşme yapmıştır. Churchill, Almanlar'ı hava ve kara harekatiyle yenilgiye uğratabilmek için Türkiye'den savaşa girmesini beklediklerini iletirken, İnönü, “Almanya'nın yenilgiyle, Rusya'nın Avrupa'da hakim kuvvet olmasının mümkün olduğu” ve “Türk ordusunun savaşmak için teçhizatlandırılması gereği” üzerinde durmuştur.⁷⁵

Quebec'te 11-24 Ağustos 1943 tarihleri arasında toplanan müttefik güçler, ABD Başkanı Roosevelt'in Türkiye'nin savaşa girme zamanının gelmediği fikrini benimsemiş, Türkiye'ye yardım yapılmaya devam edilmesine karar vermişlerdir.⁷⁶

Moskova'da, Dışişleri Bakanları düzeyinde 19-30 Ekim 1943'te yapılan toplantılarda, Sovyet Dışişleri Komiseri Molotov'un, Türkiye'nin savaşa katılması konusundaki ısrarlı tutumuna rağmen, İngiltere ve ABD Dışişleri Bakanları, bu durumda gereken askeri malzemeyi karşılamının güç olduğunu vurgulayarak reddetmişlerdir. Görüşmeler sonunda, Türkiye'nin kendi arzusuyla savaşa girmesi durumunda bu güçlüklerin aşılabileceği belirtilmiş, ilk etapta,

⁷² “Kayıtsız şartsız teslim” tabiri, ilk olarak ABD Başkanı Roosevelt tarafından, Casablanca Konferansı sonrasında düzenlenen basın toplantısında dile getirilmiştir. Nermin Abadan, “Kayıtsız Şartsız Teslim”, *AÜSBF Dergisi*, C. VI, Sayı:1-4, Ankara, 1952, s. 244

⁷³ Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit., 389-394

⁷⁴ Mustafa Aydın, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 451

⁷⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam, C. II, (1938-1950)*, 7. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000, s. 258-259

⁷⁶ İsmail Soysal, “Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri”, *Belleten*, op.cit., s.266

Türkiye’den askeri üs kullanma yetkisi elde edilmesinin gereği üzerinde durulmuştur.⁷⁷

İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile 5-6 Kasım 1943’te Kahire’de bir araya gelerek Moskova’daki görüşmeler sonunda alınan karar uyarınca, Türkiye’deki üsleri kullanma yetkisi konusunu gündeme getirmiştir. Menemencioğlu bu fikre, Türkiye’nin savaşa girmesi anlamına geleceğini öne sürerek karşı çıkmıştır.⁷⁸

ABD Başkanı Roosevelt ve İngiliz Başbakanı Churchill, 23-24 Kasım 1943’te Kahire’de yaptıkları görüşmede Türkiye’nin savaşa girmesi için yapılacak Tahran Konferansı sonunda İnönü ile görüşülmesine karar vermişlerdir.⁷⁹

Müttefik güç liderleri, 28 Kasım- 1 Aralık 1943’te Tahran’da katıldıkları toplantılarda, Türkiye’nin savaşa girmeden müttefiklere üs kullanma yetkisi vermeyeceği düşüncesiyle, Türkiye’nin savaşa katılımı için ikna çalışmalarına başlanması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Konferansta alınan karara göre, Sovyetler Birliği lideri Stalin, Türkiye’nin Almanya’ya karşı açacağı savaşta, Bulgaristan Türkiye’ye saldırırsa Sovyetler Birliği’nin, Bulgaristan’a karşı savaşacağını ifade etmiştir. Alınan bu kararın da Türkiye ile yapılacak görüşmelerde teminat olarak bildirilmesine karar verilmiştir.⁸⁰

Roosevelt ve Churchill’in aldıkları karar gereğince yaptıkları davet üzerine İnönü, 4-8 Aralık 1943’te müttefiklerin liderleriyle görüşmek üzere Kahire’ye gitmiştir. Churchill Türkiye’nin savaşa girmesi konusunda ısrarcı davranmış, ABD Başkanı Roosevelt de, İngiltere’nin tezini desteklemiştir. Ancak, Roosevelt, toplantıların başında İnönü’ye; “eğer Türk olsaydım, savaşta yansızlığı bırakmadan önce İngiltere’den daha büyük güvenceler isterdim” diyerek, Türkler’in çıkarlarını gözettiğini vurgulamıştır.⁸¹ İnönü ise, Türkiye’nin savaşa katılması için hazırlığa ihtiyaç duyduğunu belirterek zaman kazanmaya

⁷⁷ Mustafa Aydın, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s. 456

⁷⁸ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, III. Kitap, Milli Şef Dönemi, 1939-1945*, Ankara, Goloğlu Yayınları, 1974, 211-212

⁷⁹ İsmail Soysal, *Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri, Belleten*, op.cit., s. 266; Mustafa Aydın, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 460

⁸⁰ *Documents on American History*, op.cit., s. 668

⁸¹ Cüneyt Arcayürek, *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1987, s. 230

çalışmıştır. Toplantıda, Türkiye'deki hava üslerinin 15 Şubat 1944'te kullanıma açılması kararı alınmıştır.

İnönü yurda döndükten sonra, yapılan Bakanlar Kurulu görüşmelerinde, hava üslerinin belirlenen tarihte kullanıma açılmasının, olası bir Alman saldırısı karşısında Türkiye'yi hazırlıksız yakalayacağı gerekçesiyle mümkün olmadığı görüşü ağırlık kazanmış ve konu, bu doğrultuda karara bağlanmıştır. 12 Aralık 1943'te İngiltere'ye, üsler konusunda alınan kararın uygulamaya konulabilmesi için Türk ordusunun acilen takviyeye ihtiyaç duyduğunu belirten bir nota gönderilmiştir. İngiltere de, konunun değerlendirilmesi için Ocak 1944'te Türkiye'ye Genelkurmay ile görüşmesi için bir askeri heyet göndermiş, incelemeler ve görüşmelerden bir sonuç alamayan heyet 3 Şubat 1944'te Türkiye'yi terk etmiştir. Bu olumsuz gelişme üzerine, 2 Mart 1944'te İngiltere ve onun isteğiyle, 1 Nisan 1944'te ABD, Türkiye'ye yaptığı silah ve malzeme yardımını durdurma kararı almıştır.⁸²

Süresi 30 Nisan 1944'te bitecek olan Türk- Alman Ticaret Anlaşması'nın süresinin uzatılmamasını ve Almanya'ya yapılan krom ihracatının kesilmesini isteyen müttefikler, Türkiye'ye baskı yapmayı sürdürmüşlerdir. Türkiye de, tarafsız bir devlet olmadığı gerekçesiyle önce Almanya'ya ihracatını azaltma kararı almış, 21 Nisan 1944'te krom sevkiyatını tamamen durdurmuştur. Türkiye, 2 Ağustos 1944'te de Almanya ile tüm ilişkilerini kesmiştir.⁸³

Savaşın sonu ve müttefik güçlerin zaferinin yaklaştığı belirginleşince, kendilerini savaşın kesin galibi gören müttefikler, kendi ulusal çıkarlarına en uygun düzenin sağlanması amacıyla 4- 11 Şubat 1945 tarihleri arasında Kırım'da, Yalta Konferansı'nda toplanmışlardır. "Büyük İttifak"ın sonu olarak nitelendirilen⁸⁴ ve müttefikler arasında rekabetin var olduğunu belirgin şekilde ortaya koyan Yalta Konferansı'nda, kalıcı barışın sağlanabilmesi için San Francisco'da uluslararası bir konferansın toplanmasına karar verilmiştir. Buna bağlı olarak, 25 Nisan 1945'te toplanacak Birleşmiş Milletler Konferansı'na

⁸² İsmail Soysal, Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri, *Belleten*, op.cit., 1977, s. 266; Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 462- 465

⁸³ Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., 465, 468-469; Cüneyt Arcayürek, op.cit., s. 266

⁸⁴ Fahir Armaoğlu, 1984, s. 402

katılmak isteyen devletlerin, 1 Mart 1945'e kadar mihver devletlere savaş ilan etmesi gerektiği kararı alınmıştır.⁸⁵ Monroe Doktrini'nin⁸⁶ ilan edildiği 1823 yılından itibaren izolasyonist politika takip eden ABD'nin, savaş sonrası düzende kendi kamuoyundan tepki almadan söz sahibi olabilmek için önerdiği bir fikir olarak ortaya çıkan bu kararlar,⁸⁷ Türkiye de Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmek zorunda bırakılmıştır.⁸⁸ Yalta'da, boğazlar konusunda da, müttefiklerin Dışişleri Bakanları'nın bir sonraki toplantısında, Sovyetler Birliği'nin Montreux Sözleşmesi'nin tadili konusundaki görüşlerinin tartışılmasına karar verilmiştir.⁸⁹

İkinci Dünya Savaşı, Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olmasıyla Avrupa kıtasında son bulmuştur. Büyük devletler, savaşmanın, sonu galibiyet bile olsa büyük çöküntüler yaşattığının bilinciyle henüz savaş devam ederken başlattıkları barış görüşmelerine hız kazandırarak yeni dünya düzeninde yerlerini belirlemeye çalışmışlardır. Savaştan galip çıkmalarına rağmen büyük ekonomik yıkıntı yaşayan İngiltere ve Fransa'nın dışarıdan destek almadan toparlanamayacağı anlaşılmış, yine eskiden büyük güçler arasında yer alan İtalya ve Almanya'nın ise her koşulda ikinci planda kalacakları ortaya çıkmıştır.⁹⁰

Temmuz ayında Potsdam'da ABD, İngiltere ve Sovyet liderleri⁹¹ savaşın sonlandığı Avrupa kıtasının durumu ve süren Uzakdoğu savaşının gidişatı ile ilgili karar almak üzere bir araya geldiklerinde müttefikler ve Sovyetler Birliği arasındaki fikir ayrılığının derinleştiği görülmüştür. Stratejik açıdan Alman militarizminin yeniden yükselmesine batılı devletler kadar karşı olan Sovyetler Birliği, ekonomik ve politik açıdan serbest piyasa düşüncesi ve demokratik seçimler konusunda farklılığını ortaya koymayı sürdürmüştür.

⁸⁵ *Documents on American History*, op.cit.,s. 678-679

⁸⁶ Doktrinin metni için bkz.: *Ibid.*, s. 235-237

⁸⁷ Fahir Armaoğlu, 1984. s. 399

⁸⁸ Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan ederek, Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. İsmail Soysal, 2000, op.cit., s.23; Beyannamenin metni için bkz.: *American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949*, United States Government Printing Office, Washington, 1950, s. 3

⁸⁹ *American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949*, op.cit., s. 32

⁹⁰ Ekonomik açıdan ABD'nin üstünlüğü tartışılmaz bir noktaya gelmiştir. Savaş sırasında ABD'nin GSMH'si yüzde ellinin üzerinde bir artış göstermişken, Avrupa'nınki yaklaşık yüzde 25 oranında düşmüştür. Paul Kennedy, op.cit., s. 439, Bairoch, Avrupa'nın GSMH'si 1800-1975 s.291-292 'den ;Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit., s. 420

⁹¹ Potsdam Konferansı'nda ABD'yi 12 Nisan 1945'te Roosevelt'in ölümünden sonra yerine geçen yardımcısı Truman, İngiltere'yi Temmuz sonunda yapılan seçimleri kaybedip yerini konferansın yarısında İşçi Partisi lideri Clement Atlee'ye devredene kadar Churchill, Sovyet Rusya'yı ise Stalin temsil etmiştir. Harry S. Truman, 1968, op.cit., 14, 187

Konferansta, Türkiye ile ilgili olarak da, boğazlar meselesi özellikle İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin ve Sovyet Dışişleri Komiseri Molotov arasında uzun süren tartışmalara sebep olmuştur. Stalin, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi gerektiğini belirtmiş, Truman ve Churchill, bunun uygun olduğunu kabul etmiştir. Ancak bu, anlaşmazlığı giderememiş; ABD Başkanı Truman, boğazlarda geçiş serbestisinin uygulanmasını savunmuş, Stalin boğazlar etrafında üs isteklerinde ısrarcı olmuştur. İngiltere Başbakanı Churchill, Stalin'in isteğine karşı, boğazlar konusunu Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yalnız başına çözmesini tasvip etmediğini belirtmiştir.⁹² Konuyla ilgili olarak tarafların boğazlar konusundaki görüşlerini ayrı ayrı Türkiye'ye iletmesine karar verilmiştir.⁹³ Sovyet lideri Stalin ve Dışişleri Komiseri Molotov, gerginlik içinde sürdürülen toplantıda Kars ve Ardahan topraklarının Sovyetler Birliği'ne verilmesi gerektiği konusunu da açmış, özellikle İngiltere'nin sert tepkisiyle karşılaşmıştır. ABD ise bu konuda ciddi bir tavır takınmamayı tercih ederek, meselenin Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin ikili görüşmelerinde çözülmesi gerektiği üzerinde durmuştur.⁹⁴

İkinci Dünya Savaşı, ABD'nin 6 Ağustos 1945'te Hiroşima ve 9 Ağustos 1945'te Nagasaki'ye yaptığı atom bombası saldırılarından sonra 2 Eylül 1945'te Japonya'nın teslim oluşuyla bütünüyle sona ermiştir.⁹⁵ Savaşın sonuna gelindiğinde, yaşanan büyük yıkımların etkisiyle, Avrupa politikasının dünya politikası olduğu günler geride kalmış,⁹⁶ “Avrupa çağının” kesin olarak sonlandığı gözler önüne serilmiştir.⁹⁷

⁹² Harry S. Truman, 1968, op.cit., s. 168,181,193

⁹³ ABD boğazlar konusunu çözmek için uluslararası bir konferansın toplanması görüşünü ileten notasını 2 Kasım 1945'te Türkiye'ye iletirken, Sovyetler Birliği 7 Ağustos 1946'da üs isteklerini içeren notayı göndermiştir. ABD ile görüş birliğinde olan İngiltere bunu, 9 Ekim 1946'da gönderdiği notada açıklamış, Fransa ise aynı görüşü yine 1946 yılı içinde Türk hükümetine sözlü olarak iletmiştir. *FRUS, 1951, Volume V, The Near East and Africa*, United States Government Printing Office, William Z. Slany (ed.), Washington, 1982, Boğazlar konusunda ABD Yakın Doğu, Güney Asya ve Afrika Bürosu'nun 22 Ocak 1951'de hazırladığı rapor, s. 1103- 1106; Fahir Armaoğlu, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, *AÜSBF Dergisi*, C. XIII, No: 2, Haziran 1958, s. 177-178

⁹⁴ Harry S. Truman, 1968, op.cit., 168, 193

⁹⁵ Mustafa Aydın, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. 1(1919-1980), op.cit., 414

⁹⁶ Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit, s. 421

⁹⁷ Paul Kennedy, op.cit., s. 439

Savaştan güçlenerek çıkan ve atom tekeli elinde bulunduran tek devlet olan ABD ve büyük kayıplar vermesine rağmen daha sönük de olsa askeri ve ekonomik olarak onun karşısında yer alabileceği belli olan Sovyet Rusya'nın aynı dilden konuşabilmesinin zorlaştığı açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.⁹⁸ Alexis de Tocqueville'in 1832 yılında öngörmüş olduğu gibi⁹⁹ ABD ve Sovyet Rusya, ittifaklarını sonlandıran iki süper güç olarak ortaya çıkmış, "her biri, dünyanın yarısının kaderine hakim" olacak duruma gelmişlerdir.¹⁰⁰

1945 dünyasında, Almanya'nın yenilgisiyle ortak düşman ortadan kalktığı için 1917 yılında Bolşevik Devrimi ile ortaya çıkan komünist- kapitalist çatışması yeniden alevlenerek görülmüştür. Yayılan komünizme destek vermeye kararlı olan Sovyetler Birliği'nin bu tavrı kapitalizmin savunucusu olan ABD tarafından önemi her geçen gün artan bir tehdit olarak algılanmıştır. ABD, savaşın yıkımlarından etkilenen devletlerin Sovyet ideolojisine yaklaşmamları için gereken her türlü tedbiri alma zorunluluğu hissetmiştir¹⁰¹.

B. Sovyetler Birliği'nin Değişen Tutumu

1. Sovyetler Birliği'nin Yayılma Çabaları

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, savaşı galip bitirmiş olmanın verdiği güvenle Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu yönlerine doğru askeri ya da ideolojik yayılma politikası izlemeye başlamıştır.¹⁰²

Savaş sırasında, müttefiklerin ortak kararıyla, Alman yayılmacılığına karşı batıya doğru ilerleyen Rus kuvvetleri, kurtarıcı olarak girdikleri Doğu Avrupa ülkelerini ideolojik olarak da etkilemişlerdir. Sovyetler Birliği askerlerinin varlığının yoğunlaştığı bölgelerde komünist partiler savaşın yaşattığı ekonomik bunalımın da etkisiyle güçlenmeye başlamışlardır.

⁹⁸ Türkaya Ataöv, "Soğuk Harbin Doğuşu: San Francisco'dan Mihver Barış Toplantılarına", *AÜSBF Dergisi*, C. XXIII, No: 1, Mart 1968, s. 356

⁹⁹ John W. Spanier, *American Foreign Policy Since World War II*, Washington D.C., CQ Press, 1988, s. 4

¹⁰⁰ Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, (Çev: İhsan Sezal, Fatoş Dilber), Ankara, Yetkin Basımevi, 1994, s.122

¹⁰¹ Paul Kennedy, op.cit. s. 445

¹⁰² Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit., s. 423

Yalta Konferansı sonrasında yayınlanan Kurtarılmış Avrupa Hakkında Demeç'te öngörüldüğü şekilde, Avrupa'da demokratik seçim yapılınca kadar geçici hükümetler kurulması kararını da Sovyetler Birliği, kendi ideolojisini yaymak için fırsat olarak görmüştür. İşgali altındaki ülkelerde komünistlere destek vererek, kurulan koalisyon kabinelerinde komünist ideolojiyi benimseyen şahıslara önemli bakanlıkların verilmesini sağlamıştır¹⁰³.

Savaş sonuna yaklaşıldığında, yükselen bir güç olarak Sovyetler Birliği, kendisiyle baş edebilecek tek devlet ABD'nin de savaş sonunda tekrar kendi kıtasına döneceğini varsayarak, dünya gücü olma konusunda şansını denemek istemiş ve emperyalist politika izlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda, faaliyetlerini Avrupa, Asya ve Ortadoğu'da yoğunlaştırma çabası içine girmiştir. 9 Ekim 1944'te, Churchill ve Stalin arasında yapılan "Yüzdeler Anlaşması"nda¹⁰⁴ Sovyet nüfuzu altına alınan bölgelerde komünist partiler iktidarı ele geçirmeye başlamış, bu nüfuzdan söz edilemeyecek çoğu Avrupa ülkesinde de komünizm sempatanlığının arttığı gözlemlenmiştir.¹⁰⁵

Avrupa'da ideolojik yayılcılığını sürdüren Sovyetler Birliği, savaş sırasında İngiltere'den yardım almak için girdiği İran'dan askerlerini çekmeyi reddederek emperyalist tutum izleyeceğini göstermiştir. 1941 yılında Almanya'nın Rusya'ya saldırması üzerine İngiltere, Sovyetler Birliği'ne yardım etmek için İran bölgesini savaşın bitiminden altı ay sonra boşaltmak üzere işgal etmişti. Sovyetler Birliği, savaş sonunda İran'ı terk etmediği gibi, bölgeye yerleşme çabalarını da sürdürmeye devam ederek, bölgeden çekildiğinde petroler konusunda kendisine ayrıcalıklar sağlayacak anlaşmaları dayatmaya çalışmıştır.¹⁰⁶

¹⁰³ Ibid., s. 397, 401, 432, 433

¹⁰⁴ 9 Ekim 1944 tarihinde, Moskova'da Stalin ve Churchill arasında yapılan görüşmede, savaş sonrası dönem için Balkan Devletleri'nde, Sovyet ve İngiliz etki alanlarının belirlendiği anlaşmadır. Churchill'in peçete üzerine yazdığı yüzdeler göre savaş dahil olmuş Doğu Avrupa ülkelerinin hangi devletin etki alanı içinde olacağı karara bağlanmıştır. Buna göre; Romanya: %90 Rusya, %10 diğerleri; Yunanistan: %90 İngiltere (ABD ile), %10 Rusya; Macaristan: %50-%50; Bulgaristan: %75 Rusya, %25 diğerlerinin etki alanına alınmıştır. Mustafa Aydın, "Yüzdeler Anlaşması Kutusu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 471

¹⁰⁵ Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit., s. 423, 433, 434

¹⁰⁶ Ibid., s. 424-426: Oral Sander, *Siyasi Tarih, Birinci Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e*, Ankara, İmge Yayınevi, 1989, s. 209-210

2.Türkiye Üzerindeki Sovyet Baskıları

Sovyet Dışişleri Komiseri Molotov, 19 Mart 1945'te, Sovyetler Birliği'nin, süresi 7 Kasım'da sona erecek olan 19 Aralık 1925 tarihli "Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması"nı, günün koşullarına uymadığı gerekçesiyle uzatmama kararını Türkiye'nin Moskova'daki Büyükelçisi Selim Sarper'e bildirmiştir. Bu kararla, iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır. Türkiye, 4 Nisan 1945'te, Sovyetler Birliği'ne, yeni bir pakt önerisi içeren notasını sunmuştur. Notaya iki ay boyunca resmi bir cevap alınamamış, 7 Haziran 1945 tarihinde gerçekleşen Molotov- Sarper görüşmesinde Molotov, antlaşmanın yenilenebilmesi için öncelikle iki ülke arasındaki sorunların giderilmesi gerektiğini belirtmiştir. İki devlet arasında 16 Mart 1921'de yapılan "Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması"nın, Sovyetler Birliği'nin güçsüz durumda olduğu bir dönemde yapıldığını ileri sürerek, değişen duruma göre, antlaşmadaki toprak değişikliklerinin eski haline getirilmesini talep etmiştir. Molotov, Kars ve Ardahan'ın tekrar Sovyetler Birliği'ne bırakılmasını isterken, 200 milyonluk Sovyet halkının kaderinin, Sovyetler Birliği'nin boğazlar üzerinde bir hak sahibi olmaması nedeniyle Türkler'in iradesine bağlı olmasından rahatsızlık duyduklarını belirtmiştir. Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin tadili için yapılacak görüşmelerin de iki ülke arasındaki ittifak antlaşması görüşmeleri ile paralel yürütülmesini istemiştir.¹⁰⁷

Sovyetler Birliği'nin, boğazlarda üs ve toprak taleplerinin süreklilik arz ettiğinin anlaşılması uzun sürmemiştir. Molotov, 18 Haziran 1945'te, Sovyet isteklerini Selim Sarper'e tekrar ileterek, taleplerinden vazgeçmeyeceklerini ortaya koymuştur.¹⁰⁸

İki Gürcü akademisyenin, 14 Aralık 1945'te Tiflis'te çıkan Komünisti gazetesinde, 20 Aralık 1945'te de Sovyetler Birliği genelinde çıkan Pravda ve Izvestiya gazetelerinde yayınlanan "Türkiye'den haklı isteklerimiz üzerine" adlı makalede belirttikleri gibi Ruslar, Doğu Anadolu toprakları konusunda ısrarcı olmuşlardır:

¹⁰⁷ Mustafa Aydın, "7 Haziran 1945 Molotov-Sarper Görüşmesi", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s. 473

¹⁰⁸ Ibid., s.474

“Gürcü halkı hiçbir zaman vazgeçmediği ve vazgeçemeyeceği topraklarını geri almak zorundadır. Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane, Giresun ve Trabzon bölgelerini içine almak üzere Doğu Lazistan’ı yani Gürcistan’dan koparılmış toprakların bir bölümünü kastediyoruz.”¹⁰⁹

Pravda’da yer almaya devam eden, Doğu Anadolu’nun Ermenistan’a bırakılmasına dair görüşlerin de sürekliliği, Sovyet Hükümeti’nin de bu konuyu gündemde tutma kararlılığını ortaya koymuştur¹¹⁰. Faik Ahmet Barutçu’ya göre, Ruslar, arazi meselesini asıl hedefleri olan boğazlar konusunu fazla yaymak istemedikleri için çıkarmışlardır¹¹¹.

Sovyetler Birliği, boğazlar konusundaki taleplerini Potsdam Konferansı’ndan itibaren müttefiklerine açmaya başlamıştır. İngiliz Başbakanı Churchill, Türkiye’nin toprak bütünlüğünün önemli olduğunu vurgularken, ABD Başkanı Truman, bu konunun iki devlet tarafından karar verilmesi gereken bir durum olduğundan bahsetmiştir.¹¹² Beklediği desteği alamayan Sovyetler Birliği, Türkiye’yi baskı altına almaya çalışmıştır.

Türkiye, savaş sonrası dönemde, resmi görüşmelerde olduğu kadar, gayri resmi yollarla da Sovyet baskılarını sürekli olarak hissetmeye devam etmiştir. Sovyetler Birliği’nin Ankara’daki Büyükelçisi Vinogradov, Şubat 1946’da katıldığı bir davette, ABD Büyükelçisi Wilson’a Türkler eğer bir ittifak anlaşması isterlerse, görüşülebileceğini belirtip bunun günün koşullarına göre, Sovyetler Birliği’nin yükselen gücü göz önüne alınarak gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹³ Vinogradov, Türk basınında, Sovyetler Birliği’ne karşı yapılan yayınların sonlandırılması isteklerini de öne sürmüştü, Türk Dışişleri Bakanlığı, gerilimi düşürmek için bu yönde girişimler yapmaya yönelmiştir.

¹⁰⁹Erel Tella, “1945-1960 SSCB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s.503- 504

¹¹⁰ Ali Rasızade Şamiloğlu, “Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasinin Hataları”, Rusça’dan Çeviren: Muhibbi Ahmedov, *Belleten*, C. LV, Sayı: 212, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1991, s.243

¹¹¹Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar, C. II, Milli Mücadeleden Demokrasiye*, Ankara, 21.Yüzyıl Yayınları, 2001, s. 749-750

¹¹² Harry S. Truman, 1968, op.cit., 168, 193

¹¹³ *FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa*, op.cit., ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Edwin Wilson’ın, ABD Dışişleri Bakanı Brynes’a 2 Şubat, 13 Şubat ve 1 Mart 1946’da yazdığı mektuplar, s. 813- 817

Ancak, Sovyet basınının tutumunda bir değişiklik olmaması, Dışışleri Bakanlığı'nın bu iyi niyetli girişimini sürdürmesini engellemiştir.¹¹⁴

Sovyetler Birliği, 7 Ağustos 1946'da Dışışleri Bakanı Hasan Saka'ya 1936 yılında imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin günün koşullarına uymaktan çok uzak olduğu vurgulayan ve boğazlar konusunda taleplerini içeren bir nota iletmiştir. Notada, savaş sırasında Mihver devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan geçmesinin, Karadeniz'in güvenliği için sakıncalı olduğu belirtilmiş, bu gibi durumların düzeltilmesi için de boğazlar rejiminin Karadeniz'de kısıtı olan devletlerce belirlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur¹¹⁵. Türkiye, 22 Ağustos 1946 tarihli cevabi notasında, Sovyet notasında belirtildiği gibi, savaş sırasında Alman ve İtalyan savaş gemilerinin boğazlardan geçiş yapmadığını belirterek, Montreux Sözleşmesi'ne göre ticaret gemilerinin geçişte serbest olduğunu açıklamıştır. Notada, Türkiye'nin bu konuda hassasiyeti vurgulanırken, sonradan donanmaya dahil edilmiş olduğu anlaşılan ticaret gemileri için de geçiş izni verilmediği belirtilmiştir. Boğazlardan geçiş rejiminin Sovyetler Birliği ile birlikte kararlaştırılması konusunun da Türkiye'nin milli egemenlik ve güvenliğine aykırı olması yüzünden kabul edilemeyeceği açıkça ortaya konmuştur¹¹⁶.

Sovyetler Birliği, 24 Eylül 1946'da, isteklerinden vazgeçmediğini teyit eden ikinci notasını Türkiye'ye iletirken, ilk notaya verilen cevaptaki açıklamaları da haksız bulduğunu öne sürmüştür¹¹⁷. Buna cevaben Türk Hükümeti de, 18 Ekim 1946'da daha sert bir şekilde Sovyetler Birliği'ne karşı çıkararak, Montreux'nün tadili konusunda toplanacak konferansta bu notada belirtilen hususların göz önüne alınması gereğine işaret etmiştir¹¹⁸. Türkiye'nin, stratejik konumu sebebiyle boğazlar rejimini tespitinde gereken dikkate sahip olduğunu belirten nota, Sovyetler Birliği'nin Türk milli bütünlüğüne karşı görülen isteklerini savaşmayı göze alarak reddetmiştir.

¹¹⁴ Ibid, s. 815-816

¹¹⁵ Sovyetler Birliği Hükümeti Tarafından Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine 7 Ağustos 1946 tarihinde verilen nota için bkz., Feridun Cemal Erkin, op.cit, s. 414-415

¹¹⁶ Boğazlar Hakkında Birinci Türk Cevabi Notası için bkz., Ibid., s. 416-422

¹¹⁷ Boğazlar Hakkında İkinci Sovyet Notası için bkz., Ibid., s. 423-428

¹¹⁸ Boğazlar Hakkında İkinci Türk Cevabi Notası için bkz., Ibid., s. 429-440

Türkiye'nin bu güçlü duruşunun, daha sonra Truman Doktrini'nin açıklanmasında etken olduğu göz ardı edilemez. Ahmet Emin Yalman red cevabıyla Türkler'in bir anda çok büyük itibar kazandığını vurgulamış,¹¹⁹ Metin Toker, cevabın, Truman Doktrini'nin temel taşını teşkil ettiğini belirtmiştir¹²⁰. İsmet İnönü bu konudaki görüşlerini;

“ Boğazları beraber savunacaktık. Yani Rus kuvvetleri gelip Boğazlara yerleşeceklerdi. Sonra, ortak savunmanın icabı diye bizden her şeyi isteyeceklerdi. Doğu Avrupa'nın ele geçirdikleri ülkelerinde hangi statüye sahipse bizde de o statüde bulunacaklardı. Kararımı derhal verdim: Cevabımız 'Hayır' olacaktı. Bu kararımı verirken kendimizden başka hiç kimseye güvenmiyordum. Fakat Anglosaksonların da Rusya'nın, Akdeniz kapısını tutmasını istemeyeceklerini biliyordum”¹²¹, şeklinde açıklamıştır.

1946 yılı TBMM açış konuşmasında İsmet İnönü dış politikanın zamanın en önemli meselesi olduğunu vurgulayarak;

“ Sovyetler Birliği ile dostluk ciddi arzumuz. Barış konferansları sürerken Montreux'nün tadili konusu açıldı, yeni şartlara uygun olarak iyileştirilmesini takdir ediyoruz, milletler arası konferansta görüşülmesini de iyi niyetle alıyoruz. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda da boğazlar konusunda teminatı görüyoruz, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarına riayet edildikçe Sovyetler Birliği ile ilişkilerin iyileşmesine engel olmamak lazım”¹²², ifadesini kullanmıştır.

¹¹⁹ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim, C II., 1922-1971*, (Yayına Hazırlayan: Erol Şadi Erdiç), 2. Baskı, İstanbul, Pera Turizm ve Tic. A.Ş., 1997, s. 1305

¹²⁰ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, C. I, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, 4. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998, s. 139

¹²¹ Ibid. s. 138

¹²² “TBMM'nin 8. Dönem 1. Yasama Yılı Açış Konuşmaları, 1 Kasım 1946”, *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C. II (1939-1960)*, op.cit., s. 65-66

C. ABD'nin Değişen Tutumu

1. Yunan İç Savaşı

İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1940 yılında İtalya'nın, 1941'de Almanya'nın işgaline uğrayan Yunanistan'da, işgale karşı siyasal partilerin desteklemesiyle kurulan Komünist yanlısı ELAS (Ulusal Kurtuluş Ordusu) ve Cumhuriyetçi EDES (Hür Demokratik Yunan Ordusu) yurt içinde mihver güçlerine karşı mücadeleye başlamışlardır. Stalin ve Churchill arasında 9 Ekim 1944'te yapılan "Yüzdeler Anlaşması" ile İngiltere'nin etki alanına alınan Yunanistan'da, savaşı sonlandırmak için 18 Ekim 1944'te ülkeye giren İngiliz askerlerinin ulusal ordularla birlikte mücadele etmesiyle Alman orduları yenilgiye uğratılmıştır. Ancak bu durum, barışı kalıcı kılmak yerine ülkenin kuzeyinde 4 Aralık 1944'te başlayan iç savaşa yol açmıştır. İngiltere'nin telkiniyle Yunan Başbakanı, ELAS'ın silahlarını teslim etmesini istemiş, bu ultiyatoma uymayan ELAS, mücadelesini İngiltere'nin desteklediği EDES'e karşı sürdürmeye devam etmiştir.¹²³

Sovyetler Birliği, 21 Ocak 1946'da Yunanistan'daki gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nde duyurmuştur. İngiltere'nin, Yunanistan'da asker bulundurmasının BM Antlaşması'nın 35. maddesine aykırı bir durum yarattığını savunan Sovyet delegesinin, bu durumun sonlandırılması ile ilgili talebi, bir aylık müzakere sürecinin sonunda, 20 Eylül 1946'da reddedilmiştir.¹²⁴

Yunanistan, 3 Aralık 1946'da, BM Güvenlik Konseyi'ne müracaat ederek, ülkedeki çete savaşının Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk tarafından desteklendiğini belirtmiştir. Konu, 10-19 Aralık 1946 tarihleri arasında görüşüldükten sonra, Güvenlik Konseyi üyesi devletlerin¹²⁵ temsilcilerinden oluşan bir kurulun durumu incelemek üzere Yunanistan'a

¹²³ Oral Sander, 1989, op.cit., s. 203-206; Melek Fırat, "Yunan İç Savaşı Kutusu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 582

¹²⁴ Fahir Armaoğlu, "Sovyet- Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)" I. Bölüm, *AÜSBF Dergisi*, C. IV, No: 3-4, 1949, s. 433

¹²⁵ O sırada BM Güvenlik Konseyi'nde yer alan devletler: ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa, Çin, Avustralya, Belçika, Brezilya, Kolombiya, Polonya ve Suriye'dir.

gönderilmesine karar verilmiştir. 29 Ocak 1947’de Yunanistan’a gelen komisyon uzun süreli ve kapsamlı incelemelerde bulunurken, raporlama sırasında Polonya ve Sovyet delegeleri ile ABD ve İngiliz delegeleri arasında ihtilaflar ve gerginlikler ortaya çıkmıştır.¹²⁶

Harry Truman, 3 Mart 1947’de Kongre’de yaptığı konuşmada, Yunanistan’daki durum ve savaş sonunda Avrupa’da yükselen komünizmin tehlike arz etmeye devam ettiğini dile getirmiştir. Polonya, Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya’da komünist iktidarların görevde olduğu, Macaristan, Avusturya, İtalya ve Fransa’da da komünist azınlıkların güç kazanmaya devam ettiğini belirten başkan, Yunanistan’ın da bu tehlike altında olduğunu belirtmiştir.¹²⁷

2.İngiltere’nin rolü

Dünyada komünizmin yükselişi, yeni dünya gücü ABD’yi bu ideolojiye karşı girişimde bulunmaya yöneltmiştir. ABD’nin bu yönelişinde, Avrupa’nın geleneksel gücü İngiltere’nin payı da büyüktür. Sovyet Rusya’nın Türkiye, Yunanistan ve İran’da hakimiyet kurarak, kendi geleneksel çıkar alanı olan Orta ve Yakın Doğu’da söz sahibi olması korkusu, İngiltere’nin, ABD’yi sessiz kalmamaya ikna etmesiyle sonuçlanmıştır.

1945 yılının Mart ayından itibaren şiddetlenen Sovyet baskıları altındaki Türkiye’nin savunmasının İngiltere’nin çıkarları için vazgeçilmez olduğu 1946 yılından itibaren vurgulanmaya başlanmıştır.¹²⁸

İngiltere, savaş sırasında Yunanistan ve Türkiye’ye yaptığı yardımı, savaş sona ermesine rağmen sürdürmeye devam etmiş, devletlerin Sovyet etki alanına yaklaşmamaları için imkanları ölçüsünde ihtiyaç duyulan maddi yardımı sağlamıştır. Ancak, savaş sonunda yaşanan ekonomik çöküntü, İngiltere’nin dış yardım yapmasını zorlaştırmıştır. Eski gücünü kaybetmişse de geleneksel

¹²⁶ Fahir Armaoğlu, “Sovyet- Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)” I. Bölüm, *AÜSBF Dergisi*, op.cit., s. 433-434

¹²⁷ Harry S. Truman, *The Memoirs of Harry S. Truman, Vol. 2, Years of Trial and Hope, 1946-1953*, Great Britain, Hodder and Stoughton, 1956, s. 104- 106

¹²⁸ *FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa*, op.cit., ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Edwin Wilson’ın, ABD Dışişleri Bakanı Brynes’a 10 Ocak 1946’da yazdığı mektup, s. 807-808

nüfuzunu koruyan İngiltere, Sovyetler Birliği'nin yarattığı tedirginlik yüzünden bu yükümlülüğü Mart 1947'den itibaren ABD'ye devretmek istemiştir.¹²⁹

Bağımsızlığını kazanmasından itibaren serbest piyasa düşüncesini savunan ABD, Ortadoğu ve Doğu Avrupa bölgesinde hızla yayılan ve yayılmaya da devam edecek gibi gözükten komünizme karşı öngörülecek tedbirleri kamuoyunun tepkisini almadan nasıl gerçekleştirebileceğinin arayışına girmiştir. Bu süreçte, İngiltere'nin ABD'deki Büyükelçisi Lord Inverchapel, 24 Şubat 1947'de, Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardımları sürdürmeyeceğini belirttiği notaları ABD Dışişleri Bakanı Marshall'a ulaştırmış, bu da ABD'de konuyu bir anda gündemin en üst sırasına ulaştırmıştır.¹³⁰

ABD Dışişleri Bakanlığı ve Ankara'daki Büyükelçiliği arasında yapılan gizli yazışmalara göre, ABD'li yetkililer aslında 1946'nın sonlarından itibaren, henüz İngiltere, ABD'den resmi yollarla destek istemeden, Türkiye'ye askeri yardım yapma konusunu kendi aralarında görüşmeye başlamışlardır.¹³¹

ABD'de, İngiltere'nin talebi doğrultusunda, Yunanistan ve Türkiye'ye yardımların ne şekilde yapılabileceği konusundaki çalışmalar hızlandırılmıştır. Başkan'ın dış politika danışmanı George F. Kennan, Truman'a, İngiltere'nin mali imkansızlıklarından doğan bu boşluğu doldurup sorumluluğu yüklenmeyi teklif etmiştir¹³². 1940 yılında Başkan Roosevelt'in belirttiği gibi İngiltere'nin savunulmasının kendi savunması olduğu görüşünü¹³³ takip eden ABD, müttefikinin bu talebi sayesinde kendine bir çıkış yolu bulmuştur.

¹²⁹ *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa Vol. V., Near East and Africa*, Washington, U.S. Government Printing Office, Department of State Publication, Historical Office, Bureau of Public Affairs, 1972, Dışişleri Bakanı Marshall'ın Başkan Truman için 26 Şubat 1947'de hazırladığı "Yunanistan ve Türkiye'ye acil yardım" başlıklı gizli notası s. 58

¹³⁰ George McGhee, *ABD- Türkiye- NATO- Ortadoğu*, (Çev: Belkıs Çorakçı), Ankara, Bilgi Yayınları, 1992, s. 52

¹³¹ *Ibid.* s. 7-9

¹³² Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, METU Press, 2001, s. 5

¹³³ Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 411

3. ABD'nin İzolasyonist Politikayı Terk Etmesi

Amerikan Başkanı George Washington'un 1796'da, veda konuşmasında¹³⁴ dile getirdiği, Avrupa ittifaklarından uzak durma ve ticari ilişkiyi azami, siyasi ilişkiyi asgari tutma politikası, 1823'te James Monroe tarafından doktrinleştirilerek,¹³⁵ ABD'nin kendi kıtasında güçlenmesi sağlanmıştır. ABD, Avrupa devletleriyle aynı savunma birlikleri içinde yer almayı dış politikasını Avrupa'nın yaşadığı etkilerden soyutlamayı başararak 19. yüzyıl boyunca Amerika kıtası, Karayibler ve Büyük Okyanus'ta kendisi için etki alanı oluşturmayı başarmıştır¹³⁶.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Almanya'nın, 1915'ten itibaren, İngiltere'ye karşı başlattığı denizaltı savaşında Amerikan vatandaşlarının ölümü, ABD'nin Almanya ile ilişkilerini gerginleştirmeye başlamıştır. Yaşanan gelişmelerle ABD'nin Almanya'dan algıladığı tehdit artmış, ABD, 2 Nisan 1917'de bu devlete karşı savaş ilan etmiş, Avrupa'ya asker göndermeye başlamıştır. Başkan Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde, Kongre'de yaptığı konuşmada, barışın sağlanması için gerekli bulduğu prensipleri açıklayarak, ABD'nin dünyada söz sahibi olmak için ortamın değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Wilson, barışı kalıcı kılmak ve "bütün devletlerin siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak için bir uluslararası birlik kurulmasını"(Madde 14)¹³⁷ istemiştir. Ancak, Kongre üyelerinin, Milletler Cemiyeti'ne katılmayı reddetmeleriyle, ABD'nin Monroe Doktrini'ne bağlı kalmak istediği anlaşılmıştır.¹³⁸

Dünyanın gördüğü en büyük yıkımlara sahne olan ve güç dengesini değiştiren İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, hem savaşı Pasifik adaları hariç kendi coğrafyasında yaşamamış, hem de bağımsızlığından itibaren sadece kendini güçlendirme politikası takip etmiş olması sebebiyle, askeri ve ekonomik yönden dünyanın en büyük gücü olarak ortaya çıkmıştır.

¹³⁴ *Documents on American History*, op.cit., s. 169-175

¹³⁵ *Ibid.*, s. 678-679

¹³⁶ Çağrı Erhan, 2001, op.cit., s. 30-31

¹³⁷ *Documents on American History*, op.cit., s. 317-319

¹³⁸ Fahir Armaoğlu, 1984, 132-134, 137-139, 213-216

1945 sonrasında geleneksel büyük güçler ortadan silinirken, onların bıraktığı boşluğu dolduran ABD, kendi kıyıları, hatta kendi yarıküresi içine sıkışıp kalamayacağını anlamıştır.¹³⁹ Böylece, geleneksel doktrinlerini geride bırakarak, dünyaya gücünü gösterip söz sahibi olmaya karar vermiştir. Kalıcı barışın zorluğunu iki dünya savaşı arası dönemde keşfeden ABD, savaşın getirdiği yıkımlarla daha fazla yüzleşmemek için dünyada barışın savunuculuğu rolünü üstlenmek istemiştir.

Monroe Doktrini'nin ilan edildiği 1823 yılından itibaren, izolasyonist politika takip eden ABD, Birleşmiş Milletler'e katılım kararını, Senato'da, Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan Milletler Cemiyeti'ne katılım kararının aksine neredeyse oybirliğiyle kabul etmiştir.¹⁴⁰ Bu suretle, devleti yönetenlerin de yeni dünya düzeninde ABD'nin kendini tecrit etmeye devam edemeyeceğini kavradıkları resmen ortaya konmuştur. Değişen uluslararası düzen, geçerli olan izolasyonist politikanın daha fazla takip edilemeyeceğini tartışılmaz hale getirmiş, bunun üzerine de Truman Doktrini ile ABD, dünyaya açılığını belgelemiş, yaklaşık 100 yıl boyunca uyguladığı siyaseti terk etmiştir.

Başlangıçta, kendi yarıküresi dışında faaliyette bulunma fikriyle fazla ilgilenmeyen ABD ve Başkan Truman, dünya politikasından uzak kalmanın kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarına uygun olmadığını kavramıştır.¹⁴¹ Siyasi ve ekonomik liberalizmin, güçlü ve köklü demokrasilerin yerleşmesi için çaba sarf eden ABD'li yetkililer, bu hedefe ulaşmak için uzun süren çalışmalarda bulunmuşlardır.¹⁴²

Savaş sırasında yükselen üretimiyle, dünyanın en büyük ihracatçısı konumuna gelen ABD, dünyaya bu üretimini pazarlayabilmek için öncelikle savaşın ekonomik çöküntülerini hafifletme ihtiyacı duymuş, uzun vadede, dünyada kendine istikrarlı bir dış pazar oluşturmayı hedeflemiştir. Bunu da,

¹³⁹ Paul Kennedy, op.cit., s. 428

¹⁴⁰ Frances Whitney, *An Outline of American History*, U.S. Information Agency, 1994, s.137

¹⁴¹ Muammer Aksoy, Atatürk ve Tam Bağımsızlık, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, Yenigün Haber Ajansı, 1998, s. 99-100

¹⁴² *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa*, op.cit., Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım konusunda toplanan komitenin 24 Şubat 1947 tarihindeki ilk görüşme notları, s. 45-47

Truman Doktrini ile değişen ABD dış politikasının bir diğer sonucu olarak nitelendirilebilecek olan Marshall Planı ile yapmaya çalışmıştır.¹⁴³

Savaş sırasında yoksullaşmak yerine zenginleşen tek ülke olan ABD, savaşın sonuna gelindiğinde, nükleer gücü tekeline almış bir devlet olarak da üstünlüğünü ortaya koymuştur.¹⁴⁴ Günümüzde bile, ABD üretiminin önemli bir kısmını teşkil eden savaş sanayii, İkinci Dünya Savaşı sırasında hızla gelişmeye başlamış, ABD'nin gücüne g katmıştır. Sürekli yenilenen ve modernleşen bir üretime sahip olan ABD, kendi kıtası dışında, özellikle Avrupa'da bulunan savaş malzemelerini ülkesine geri götürmek yerine, bunları, ihtiyaç duyulabilecek yerlere aktarmaya karar vermiştir.¹⁴⁵

Yakın çevresinde fiili ya da ideolojik olarak yayılma çabası içine giren Sovyetler Birliği'nin girişimleri de yeni dünya gücü ABD'yi Avrupa, Ortadoğu ve çevresiyle yakından ilgilenmeye yönlendirmiştir. Savaş sırasında işbirliği içerisinde olan Sovyetler Birliği ve ABD, savaşın bitmesiyle işbirliğini sonlandırmışlardır. Sovyetler Birliği'nin değişen tutumunun ortaya çıkardığı yeni uluslararası ortam, ABD'yi sessiz kalmamaya yönlendirmiştir.¹⁴⁶

Liberal ekonomiyi benimsemiş olan ABD, ortak düşman Almanya gücünü yitirdikten ve aradan çekildikten sonra savaşın yıkımlarını yaşayan toplumların komünizme sempati beslemelerinden rahatsızlık duymaya başlamıştır. Bu süreçte, karşı çıktığı ideolojiye savaş aan ABD, yeni düşmanını kendi toprakları içinde sıkıştırmak için Sovyetler Birliği'ni "evreleme politikası" izlemeye karar vermiştir.¹⁴⁷

¹⁴³ *FRUS, 1947, Vol. III, The British Commonwealth, Europe*, U.S. Government Printing Office, Washington, Department of State Publication, 8625 Historical Office, Bureau of Public Affairs, 1972, Dışışleri Bakan Vekil Dean Acheson'ın 5 Mart 1947'de Savaş Bakanı Pateerson'a gönderdiği gizli mektup, Dışışleri- Savaş- Donanma Bakanlıkları Koordinasyon Komitesi Dışışleri Bakanlığı yesi Hilldring'in 17 Mart 1947'de hazırladığı gizli nota, s. 197-199

¹⁴⁴ Paul Kennedy, *op.cit.*, s. 428

¹⁴⁵ ağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler 1945-1960", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, *op.cit.*, s. 535

¹⁴⁶ Oral Sander, *Türk- Amerikan İlişkileri 1947- 1964*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1979, s. 16

¹⁴⁷ H. Bradford Westerfield, *The Instruments of America's Foreign Policy*, Westport, Connecticut, Greenwood Pres Publishers, 1980, s. 102; George F. Kennan, *Memoirs, 1925-1950*, United States, An Atlantic Monthly Press Book, Little, Brown and Company, 1967, s. 361, 363

4.Türk- Amerikan Yakınlaşması

Savaş sona erdiğinde, Türkiye’yi Sovyet baskısı karşısında yalnız bırakmanın kendi çıkarlarına da aykırı olduğunu kavrayan ABD, hem Sovyetler Birliği’ne göz dağı vermek, hem de Türkiye’ye yakınlığını göstermek için 5 Nisan 1946’da, savaş sırasında vefat eden Türkiye’nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün’ün cenazesini Missouri zırhlısıyla¹⁴⁸ İstanbul’a göndermiştir. Bu jestten sonra ikili ilişkilerde dostluktan söz edilmeye başlanmış, 6 Nisan 1946 tarihli gazetelerde gemi ve gemicilerin fotoğrafları manşetlere taşınmış, haftalarca konuyla ilgili ABD’ye övgüler içeren yazılar yazılmıştır.¹⁴⁹

ABD, Türkiye’nin savaş zamanında “Ödünç verme ve Kiralama Yasası” çerçevesinde aldığı toplam 95 milyon dolarlık savaş malzemesini, 7 Mayıs 1946’da yapılan anlaşma¹⁵⁰ ile 4,5 milyon dolar ödemesi karşılığında, Türkiye’ye bırakmayı kabul ederek, yakınlığını bir kez daha göstermiştir.¹⁵¹

Türk Hükümeti’nin 1945 yılı sonunda ABD’den talep ettiği 50 milyon dolarlık kredinin 25 milyon dolarlık kısmı, Temmuz 1946’da Eximbank tarafından onaylanmıştır. Bu tutarın, ihracat kredisi olarak Türkiye’ye gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁵²

ABD, 19 Ağustos 1946’da¹⁵³, Sovyetler Birliği’nin kendisine de iletildiği¹⁵⁴ 7 Ağustos tarihli notanın “Boğazlar’ın geçiş rejiminin Karadeniz’de kıyısı olan devletlerce tespit edilmesi” ve “Karadeniz’e kıyısı olmayan

¹⁴⁸ ABD donanmasının en büyük gemisi olma özelliğine sahip Missouri zırhlısı, aynı zamanda Japonya’nın 2 Eylül 1945’te teslimiyet belgesini imzalayarak İkinci Dünya Savaşı’nın resmen sona erdiği, ABD’nin üstünlüğünün belgelendiği gemidir. Türkkaya Ataöv, “Soğuk Harbin Doğuşu: San Francisco’dan Mihver Barış Toplantılarına”, *AÜSBF Dergisi*, C. XXIII, No: 1, Mart 1968, s. 343

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, “Missouri Büyük İlgi ve Sevgiyle Karşılandı”, 6 Nisan 1946

¹⁵⁰ Anlaşmanın metni için bkz.: Fahir Armaoğlu, 1991, s. 143-148

¹⁵¹ Mustafa Aydın, “Ödünç Verme- Kiralama (Lend and Lease) Yasası”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, s. 411

¹⁵² *FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa*, op.cit., ABD Yakın Doğu ve Afrika Bölgesi Danışmanı Henderson’ın Türkiye’nin ABD Büyükelçisi ile yaptığı görüşmeden sonra ABD Dışişleri Bakanlığı için 23 Mayıs 1946’da hazırladığı gizli nota; Dışişleri Bakan Vekili Acheson’ın ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Wilson’a 3 ve 10 temmuz 1946’da yazdığı gizli mektuplar, s. 907, 911

¹⁵³ Boğazlar konusunda ABD’nin Sovyetler Birliği’ne notası için bkz. *American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949*, op.cit., 904-905

¹⁵⁴ Sovyetler Birliği, boğazlar konusunda, 7 ağustos 1946’da Türkiye’ye gönderdiği notanın kapsamlı bir özetini, aynı tarihte, Washington’daki Büyükelçisi Fedor Orekhov vasıtasıyla ABD dışişleri Bakanlığı’na da iletmiştir. Notanın metni için bkz.: *Ibid.*, s. 902-904

devletlerin savaş gemilerinin geçişinin yasak olması” ile ilgili maddelerine itiraz etmiştir. Gönlübol’a göre, iki devlet arasındaki anlaşmazlığı sadece boğazlardan geçiş meselesi olarak gören ABD, bu notayı aldıktan sonra Türkiye’nin karşılaştığı durumu anlamaya başlamıştır.¹⁵⁵ 24 Eylül tarihli ikinci Sovyet notası da, Sovyetler Birliği’nin Türkiye üzerindeki emellerini ortaya koymaya devam ederken, 9 Ekim’deki cevabi notasında¹⁵⁶ ABD, Türkiye’ye karşı bir süredir izlediği desteğini tekrarlamıştır. Bu kez, ABD ve İngiltere’yi konunun dışında tutmak isteyen Sovyetler Birliği, notayı bu iki devlete iletmemişse de, destek bekleyen Türkiye, ABD ve İngiltere’ye notayı ulaştırmıştır.¹⁵⁷ Cevabi notasında ABD, boğazlar konusunun, kendisinin de katılacağı bir konferansta görüşülmesini önermiştir. ABD’nin bu ilgi ve desteği, Türkiye’yi yalnızlık korkusundan kurtarmaya yetmemiştir.¹⁵⁸

ABD’nin 100 yılı aşkın süredir izlediği dış politikanın sonucu olarak dış ülkelere özellikle barış döneminde askeri ve ekonomik yardım yapamayacak olması, Dışişleri ve Savaş Bakanlıkları’nın gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Türkiye’deki ABD Büyükelçiliği ile 1946 yılında yapılan yazışmalara göre ABD, başlangıçta, Türkiye’ye yardımı İngiltere üzerinden yapmayı düşünmüştür. Türkiye’ye yardımda bulunmanın Sovyetler Birliği’ni kısırtacağı düşüncesinde olan ABD bir süre sonra, takip ettiği politikanın, yeni dünya düzeninde geçersiz olduğunu kavrayarak bundan sonraki siyasetini belirlemenin yollarını aramaya başlamıştır.¹⁵⁹ Dış politikasındaki bu köklü değişimi de, Sovyet tehditleri altında

¹⁵⁵ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1973*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s.235-236

¹⁵⁶Boğazlar konusunda ABD’nin Sovyetler Birliği’ne ikinci notası için bkz. Fahir Armaoğlu, 1991, op.cit., s. 150-151

¹⁵⁷ Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., s. 223

¹⁵⁸ Yılmaz Altuğ, “The United States of America’s Policies Towards Turkish Straits”, *Belleten*, C. LVI, Sayı: 215, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1992, s.192

¹⁵⁹ *FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa*, op.cit., Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson’ın 8 Kasım 1946’da ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Wilson’a yazdığı gizli mektup; Wilson’ın 8 Kasım 1946’da Dışişleri Bakanı Brynes, 7 Aralık 1946’da Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson’a yazdığı gizli mektuplar; s. 916-917, 920-921; *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa*, op.cit., ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Wilson’ın 17 Ocak 1947’de Dışişleri Bakanı Brynes’a yazdığı gizli mektup, Dışişleri Bakanı Marshall’ın Başkan Truman için 26 Şubat 1947’de hazırladığı “Yunanistan ve Türkiye’ye acil yardım” başlıklı gizli notası, Wilson’ın Dışişleri Bakanı Marshall’a 4 Mart 1947’de gönderdiği gizli mektup, Dışişleri Bakanı Vekili Acheson’ın Başkan Truman’a “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım” konulu 7 Mart 1947 tarihli gizli mektubu, s. 7-8, 58, 88, 98-99

bulunan Türkiye ve Yunanistan'a yardımı öngören Truman Doktrini ile ilan etmiştir.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Stephen E. Ambrose, "The Presidency and Foreign Policy", *Foreign Affairs*, Winter 1990/1991, Vol. 70, No: 5, New York, Council on Foreign Relations Inc., 1991, s. 121

İKİNCİ BÖLÜM

TRUMAN DOKTRİNİ VE UYGULANMASI

A. Truman Doktrini'nin Açıklanması

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin barış düzenini görüşmek üzere gerçekleştirilen toplantılarda ortaya çıkan Sovyet – Amerikan anlaşmazlığı ve Sovyetler Birliği'nin askeri ve ideolojik yayılmacı tutumu, ABD Başkanı Harry Truman'ı, Sovyetler Birliği'ne karşı tedbir almaya yönlendirmiştir. Truman, 5 Ocak 1946'da dönemin Dışişleri Bakanı James Byrnes'a yazıp okuduğu mektubunda Sovyetler Birliği'nin tutumundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, bu tutuma karşı bir şeyler yapmanın zamanının geldiğini belirtmiştir. Mektupta Türkiye ile ilgili olarak; “Rusya'nın Türkiye'ye saldırmaya, boğazları ele geçirmeye niyetlendiği konusunda hiçbir şüphem kalmadı... Rusya, demir yumruk ve sert bir dille karşılaşmazsa yeni bir savaş çıkacak...”¹⁶¹, ifadesi yer almıştır.

ABD ile sürekli işbirliği içinde olan İngiltere, 24 Şubat 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a savaş sırasında yaptığı askeri ve ekonomik yardımı devam ettiremeyeceğini ABD'ye bildirince, Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları ortak bir komisyon oluşturarak, İngiltere'den bu rolün devralınıp alınmaması konusunu görüşmeye başlamışlardır. Komisyonun ilk toplantısında oluşan genel kanı, yardımların sürdürülme sorumluluğunun devralınması olsa da, konu günlerce kapsamlı olarak tartışılmıştır.¹⁶²

Başkan Truman, 27 Şubat 1947'de komisyon üyeleri ve bazı senatörlerin de katıldığı toplantıda, yardım konusunda kararlı olduğunu ortaya koymuştur. Komisyonun önerileriyle, Dışişleri Bakanlığı'nın çalışmaları sonunda Truman'ın Kongre'yi Yunanistan ve Türkiye'ye yardım konusunda ikna etmek için okuyacağı taslak metin hazırlanmıştır. Ancak Truman, taslaktaki vurguları beğenmeyerek, Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson'dan konuşma

¹⁶¹ *Strictly Personal and Confidential, The Letters Harry Truman Never Mailed*, Monte M. Poen (ed.), Columbia, Missouri, University of Missouri Press, 1999, s. 38, 40-41

¹⁶² George McGhee, op.cit., s. 53

metninin “genel politika deklarasyonu” şeklinde hazırlanmasını istemiştir. Taslak metin, tekrar gözden geçirilip Başkan’a sunulduğunda ise, Truman, sert vurgular ekleyerek ve bazı düzeltmeleri bizzat kendisi yaparak, konuşmasına son şeklini vermiştir.¹⁶³

Harry Truman, 12 Mart 1947’de Amerikan Kongresi’nde yaptığı konuşmada ismini hiç vermeden Sovyet Rusya’dan bahsetmiş, yayılan komünizme karşı olan Türkiye ve Yunanistan’a kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için 400 milyon dolarlık yardım yapılması için Kongre’den kendisine yetki verilmesini istemiştir¹⁶⁴.

Konuşmasına dünyadaki hakim durumun, ABD’nin dış siyaseti ve milli güvenliği için kendisini bu açıklamayı yapmaya mecbur ettiğini belirterek başlayan Truman, öncelikle Yunanistan’daki duruma değinmiş, Yunan hükümetinin talep ettiği yardıma demokratik ve hür olarak yaşayabilmesi için acilen ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu konuda başkan, kıt kaynaklı Yunan ordusunun, ülkenin kuzeyinde faaliyette olan silahlı komünistlerle baş etmekte zorlandığını, hatta, yaşamak için şart olan malzemeleri temin etmek için bile ülkenin dış yardıma ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Truman’a göre, Birleşmiş Milletler’de görüşülüp onayı beklenemeyecek kadar acil olan bu yardımı dünyada ABD’den başka yapabilecek bir devlet yoktur.

Truman konuşmasında, Yunanistan ile ilgili bölümün ardından “bağımsız ve iktisaden sağlam bir devlet olarak yaşayabilmesi, hürriyet sever dünya milletleri için, Yunanistan’ın geleceğinden daha az önemli olmayan” Türkiye’nin durumuna değinmiştir. Türkiye’de, Yunanistan’da yaşanan felaketin yaşanmadığı, savaş sırasında ülkeye ABD ve İngiltere’nin malzeme yardımında bulunduğunu söyleyen Truman, Türkiye’nin yine de acil desteğe ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. “Ortadoğu’nun nizamının korunması için” Türkiye’nin milli bütünlüğünün şart olduğunu belirten başkan, İngiltere’nin maddi olanaksızlıkları yüzünden yardım etmeyi sürdüremeyeceğini kendilerine bildirdiğini söylemiştir. Milli bütünlüğünü koruyabilmek amacıyla gereken modernleşmeyi sağlamak için savaş yıllarından beri ABD ve İngiltere’nin

¹⁶³ Harry S. Truman, 1956, op.cit., s. 109-111

¹⁶⁴ Harry Truman’ın ABD Kongresi’nde yaptığı 12 Mart 1947 tarihli konuşmanın tam metni için bkz. EK-I

yardımını arayan Türkiye'ye de ancak ABD'nin yardım edebileceği konusunda Kongre'yi ikna etmeye çalışmıştır.

B. Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun

Türkiye ve Yunanistan için öngörülen yardımların Kongre tarafından onaylanmasıyla ABD dış politikasının ana hedefi değişmiş; bununla birlikte bu metin daha sonradan “doktrin” olarak anılmaya başlamıştır. Truman'a göre, ABD'nin gelecekteki misyonu, bağımsız devletlerin baskısız bir hayat sürebilmeleri için gereken şartları sağlamaktır. Ayrıca, ABD, kendi hayat tarzlarını diğer milletlere zorla kabul ettirmek isteyen devletlere karşı elinden gelenin en fazlasını yapmalıdır. Bunun için de, Sovyetler Birliği'nin benimsediği ideoloji ile mücadeleye kararlı görünen Türkiye ve Yunanistan'a destek olmak başlangıç noktası olarak belirlenmiştir.

Dünya barışını, dolayısıyla ABD'nin de konumunu tehlikeye düşürmemek için kongreden tam yetki isteyen Truman, konuşmasıyla Soğuk Savaş'ı resmen başlatmış, Sovyet yayılcılığının karşısında ABD'nin tüm gücüyle savaşaacağını belirtmiştir. Savaş sonrası dönemde, komünizmin yayılmasına karşı kendine başat güç rolünü biçen ABD, Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasını başlatarak artık uluslararası düzenin eskisi gibi olamayacağını ortaya koymuştur.¹⁶⁵

Kanun tasarısının kabul edilme sürecinde, yardımın yapılmasını savunan kongre üyeleri Senato'ya geniş kapsamlı raporlar sunmuş, Truman'ın haklılığını desteklemek istemişlerdir. Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson, 20 Mart 1947'de Senato ve Temsilciler Meclisi birleşik oturumunda yaptığı konuşmada Yunanistan ve Türkiye'nin stratejik önemini vurgulamış, barış için ABD'ye çok iş düştüğünü söyleyerek;

“Yunanistan ve Türkiye'de bağımsızlığın olmaması ve bu devletlerin hür kurumlarının yok edilmesi sadece iki devlet için değil, dünya için de korkunç olacaktır... Hem Avrupa, hem de boğazlardan Çin denizine kadar bütün bölge bu iki ülkenin durumunu izliyor... Birleşmiş Milletler'in şu an için yeterli

¹⁶⁵ George F. Kennan, op.cit., s. 361, 363

durum ve donanımı olmadığı için ABD, bu iki devlete derhal yardım etmelidir”¹⁶⁶, demiştir.

Doktrin’de değinilen yardım talebinin kanunlaştırılması, beklenildiği kadar kolay olmamıştır. Bu konuda, Demokrat Başkan Truman’ın, Cumhuriyetçiler’in üstünlüğüne sahip Senato’yu ikna etmesinin zorluğu da göz önüne alınmalıdır.¹⁶⁷ Savaş sonrası dönemde, kamuoyunun olduğu kadar mali konulardaki tek yetkili organ olan Kongre’nin de vergi artırımına karşı olması ve savaş ekonomisini terk etme isteği, kanun tasarısının onaylanması sürecinde sıkıntılar yaratmıştır.¹⁶⁸ Bazı Kongre üyeleri, yardımın ABD tarafından yapılmasını Birleşmiş Milletler’in yok sayılması olarak değerlendirirken¹⁶⁹, bazıları da izlenmek istenen bu siyasette ABD’nin geleneksel “içine kapalı” politikasından uzaklaştığını, ülkenin Ortadoğu’da İngiltere’nin mirasçısı haline getirilmeye çalışıldığını öne sürmüşlerdir¹⁷⁰.

Kanun tasarısı görüşülürken, özellikle Türkiye için öngörülen yardım konusunda gergin durumlar yaşanmıştır. Tartışmalar daha çok; ülkede demokratik düzenin var olmadığı ve savaşa katılmamış bir devlet olarak 245 milyon dolarlık altın ve döviz stoklarına sahip bir Türkiye’nin yardıma muhtaç gözükmediği konularında çıkmıştır¹⁷¹. Bu gibi tepkiler üzerine, Birleşmiş Milletler, ABD Başkanı ya da Türk ve Yunan hükümetleri yardımın kesilmesini isterlerse, bu doğrultuda karar alınacağı ve yardımın amacına uygun bir şekilde kullanılması konusunda sürekli bilgi alışverişinde bulunulacağı maddeleri de kanun tasarısına eklenmiştir.

“Yunanistan ve Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun”, 22 Nisan 1947’de Senato’da kabul edilmiş, ancak yapılan tartışmalar

¹⁶⁶ *The Department of State Bulletin Supplement*, “Aid to Greece and Turkey”, Vol. XVI, No: 409 A, Near Eastern Series VII, Washington D.C., 2002, Dışişleri Bakan Vekili Dean Acheson’ın 4 Mayıs 1947’de Senato ve Temsilciler Meclisi Birleşik Oturumunda Yaptığı Konuşmanın Metni, s. 835-836

¹⁶⁷ Theodore A. Coulombis, *The US, Greece and Turkey*, New York, Praeger Publishers, 1983, s. 13

¹⁶⁸ J.B. Wight, *A.B.D. Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul, Tan Matbaası, 1958, s.71; Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Dördüncü Basım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s. 162

¹⁶⁹ Oral Sander, 1979, op.cit., s. 22

¹⁷⁰ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler 1945-1960”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 531

¹⁷¹ Ibid. s. 531

sonlandırılmamıştır. 23 Nisan 1947’de Senatör Claude Pepper, ABD’nin dış politikasında yaptığı en büyük hata olarak nitelendirdiği yardım hakkında;

“bu, dış siyaset bahsinde işlediğimiz hataların en büyüğüdür. Bu tasvip, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının nüfuz ve itibarına bir darbe teşkil etmekte, bizi Sovyetler Birliği ile mücadele vaziyetine sokmakta ve evvelce harbe müntehi olmuş bulunan [savaşla sonuçlanan] yollara sevk etmektedir”¹⁷², demiştir.

Kanun tasarısının Temsilciler Meclisi’nde oylanmasından önce, 5 Mayıs 1947’de, Başkan’ın Yakın Doğu ve Afrika bölgesi danışmanı Henry S. Villard’ın yaptığı basın toplantısında Truman Doktrini’nin önemi ve ABD’nin görevi açıklanırken,

“ Başkan Truman 12 Mart’ta Türkiye ve Yunanistan’a yardımı öngören konuşmasında ABD’nin artık sadece kendi içinde değil, yurtdışında da sorumlulukları olduğunu söyledi...Bu, bazılarının, özellikle Sovyet Rusya’nın eleştirdiği gibi ABD’nin emperyalist politika izlemesi olarak algılanmamalıdır...Burada, Birleşmiş Milletler’in yapamayacağı şeyi biz yapacağız...Birleşmiş Milletler’in yardım için fonu olmadığı gibi, bu konu konseye geldiğinde Sovyet Rusya’nın vetosuyla karşılaşması olasılığını düşünmek durumundayız...”¹⁷³ ifadesi kullanılmıştır.

Basın toplantısında, Türkiye’nin ABD için değerine de özellikle yer verilmiş,

“Türkiye’nin coğrafi konumunun, Yunanistan’dan daha önemli olduğu kabul edilmelidir... Türkiye’nin stratejik olarak uluslararası barış ve güvenlikte sahip olduğu önem ve ABD’nin güvenliği arasında güçlü bir bağ vardır...Türkiye’nin, bağımsızlık ve bütünlüğü Yakın ve Ortadoğu’ya da umut verecektir”¹⁷⁴, denmiştir.

¹⁷² *Aym Tarihi*, Nisan 1947, Sayı: 161, s. 131

¹⁷³ http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?pagenumber=4&documentid=55&documentdate=19470505&studycollectionid=TDdoctrine&groupid=, Henry S. Villard’ın 5 Mayıs 1947’de Dışişleri Bakanlığı Adına Yaptığı Basın Açıklaması, (alıntı tarihi [a.t.] 16.10.2004)

¹⁷⁴ Ibid.

Kanun tasarısı 9 Mayıs 1947’de, iptali için verilen teklif reddedilerek 107’ye karşı 287 oyla Temsilciler Meclisi’nde kabul edilmiştir. Kanun, “barışa doğru önemli bir ilerleme” sözleriyle 22 Mayıs 1947’de Başkan Truman tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁵

Türkiye ve Yunanistan’ın özgür yaşayabilmeleri için talep etmiş oldukları ve Birleşmiş Milletler’in, bu ülkelere ihtiyaçları olan yardımı gerçekleştirebilecek durumda olmayışı sebebiyle kabul edilen kanun, ABD Başkanı’na, Yunanistan ve Türkiye’ye mali yardımda bulunulması için tam yetki vermiştir.¹⁷⁶

Kanunda öngörüldüğü şekilde, 20 Haziran 1947’de Yunanistan ile,¹⁷⁷ 12 Temmuz 1947’de de Türkiye ile yardım anlaşması yapılmıştır.¹⁷⁸

C. Türk-Amerikan Yardım Anlaşması

1. Yardım Anlaşmasının Hazırlanması

İngiltere’nin, ABD’ye, Yunanistan ve Türkiye’ye yaptığı yardımları sürdürmeyeceğini belirttiği 24 Şubat 1947 tarihli notadan sonra ABD’de Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları’nın ortak girişimiyle oluşturulan komisyon, konuyu görüşmüştür. Şubat ayının sonunda, komisyonun hazırladığı rapora göre, Yunanistan ve Türkiye’ye yapılacak yardımlar uygun görülmüş, Yunanistan’a ağırlıklı olarak ekonomik, Türkiye’ye de askeri yardım yapılması önerilmiştir.¹⁷⁹

Komisyon, yardımların ne şekilde yapılacağını belirlemek için en kısa sürede heyetlerin Yunanistan ve Türkiye’ye giderek tetkiklere başlamasına karar vermiştir. Türkiye’ye gönderilecek heyetle ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanı Marshall, Ankara’daki Büyükelçi Wilson’a talimat göndererek, heyetle

¹⁷⁵ Falih Rıfki Atay, “Yeni Amerikan Politikasının Zaferi”, *Ulus*, 11 Mayıs 1947

¹⁷⁶ Kanun metni için bkz: EK-II

¹⁷⁷ Yunanistan ile yapılan anlaşmanın metni için bkz.: *American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949*, op.cit., s. 1261-1264

¹⁷⁸ *Aynı Tarihi*, Temmuz 1947, Sayı: 164, s.19

¹⁷⁹ *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa*, op.cit., Yunanistan ve Türkiye’ye yapılacak yardım konusunda toplanan komitenin 24 Şubat 1947 tarihli İngiliz notaları hakkında görüşlerini bildiren gizli raporu, s. 48-50

birlikte çalışacaklarını ve 15 Temmuz 1947'ye kadar ABD Dışişleri Bakanlığı'na ulaştırılmak üzere bir rapor hazırlamasını istemiştir. Talimatta ayrıca, yardımın hedefi, "Türkiye'nin genel refah düzeyini arttırmak" ve "savunma gücünü olası Sovyet saldırısına karşı yeterli düzeye ulaştırmak" olarak çizilerek, tetkiklerin bu doğrultuda yapılması istenmiştir.¹⁸⁰

Truman'ın, "Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun"u onayladığı gün, 22 Mayıs 1947'de Ankara'ya gelen ve ABD Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları temsilcilerinden oluşan General Lunsford Oliver başkanlığındaki heyet, yapılacak yardımın kullanım alanlarının belirlenmesi konusunda tetkiklere başlamıştır¹⁸¹. Türk yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonucunda heyetin hazırladığı rapora göre yapılacak olan 100 milyon dolarlık yardımın, Türk ordusunun modernizasyonu için gerekli olan işlerde kullanılmasına karar verilmiştir.¹⁸²

General Oliver'ın, Türk ekonomisini düzeltmenin orduda insan gücünü azaltıp silahlı kuvvetleri modernleştirmekle mümkün olabileceği görüşüyle hazırladığı heyet raporu ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD Büyükelçisi Edwin Wilson'ın karşılıklı hükümetleri adına yazışmaları sonunda Türk-Amerikan Yardım Anlaşması, 12 Temmuz 1947 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır¹⁸³.

Yardımanın şartlarının ABD'nin Türkiye'de istihdamı sağlanacak misyon şefi ve Türk hükümet yetkililerince tespit edileceği, bu süreçte Türk yetkililerinin yardımın işleyişi hakkında misyon şefi ve temsilcileriyle her türlü bilgiyi paylaşacakları, aynı zamanda ABD yetkililerinden de her türlü desteği görecekları anlaşma maddeleri arasında yer almıştır (Madde 2). ABD basınının yardımın işleyişiyle ilgili tam bilgi edinip bunu kullanmaları sağlanacak ve Türk Hükümeti de yardımın amacı, kaynağı ve ilerleyişiyle ilgili düzenli kamusal açıklamalar yapacaktır (Madde 3). Anlaşmaya göre, Türkiye'nin alacağı her türlü malzeme ve hizmetten eşit şekilde menfaate sahip olan her iki devlet, bunların emniyeti konusunda diğer hükümetin gerekli göreceği tedbirleri almakla

¹⁸⁰ Ibid., s. 172-173

¹⁸¹ *Ulus*, "Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Programı Yürürlüğe Girdi", 23 Mayıs 1947

¹⁸² *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa*, op.cit., ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Wilson'ın Temmuz 1947'de Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda hazırladığı rapor, s. 259

¹⁸³ *American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949*, op.cit., s. 1265-1267

yükümlüdür. Türk Hükümeti, ABD'nin onayı olmadan, alacağı malzemelerin mülkiyetini devredemeyecek ve verildikleri amaçlar dışında kullanılmasına izin vermeyecektir (Madde 4). Türkiye, alacağı yardımları, başka bir devlet tarafından sağlanacak her hangi bir yardımın geri ödemesi şeklinde kullanamayacak (Madde 5), yardımlar; Türkiye, BM, ya da ABD gerekli bulursa kesilecektir (Madde 6).¹⁸⁴

Türk- Amerikan işbirliğinin giderek gelişmesinde bir başlangıç noktası teşkil eden anlaşma, “genel anlaşma” olması sebebiyle bundan sonra yapılacak olan birçok ikili anlaşmaya da temel oluşturmuştur¹⁸⁵. Anlaşma çerçevesinde Türkiye’de göreve başlayan “Amerikan misyonu” ile Türk hükümet yetkilileri arasında çok sayıda anlaşma imzalanarak, çoğu, TBMM’nin onayına sunulmaksızın yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁶

2. Anlaşmanın TBMM’de Onaylanması

12 Temmuz 1947 tarihli Türk-Amerikan Yardım Anlaşması 1 Eylül 1947 tarihinde TBMM’de görüşülmüştür.

Dışişleri Bakanı Hasan Saka, yaptığı konuşmada kamuoyunda oluşan, yardımın Türkiye’nin iktisadi serbestliğini sınırlayıcı unsurları olabileceği konusuna açıklık getirmeye çalışmıştır. ABD’nin yardım yolu ile bağımsız bir devletin bu durumuna aykırı teşebbüs gösteremeyeceği ve Türkiye’nin de kendi bağımsızlığını tehlikeye sokacak herhangi bir girişimde bulunamayacağını vurgulamıştır. “Türkiye’nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak için yaptığı masraflar yüzünden ekonomik sıkıntılar yaşıyor” olması sebebiyle bu tür yardıma talip olduğunu belirtmiştir. Birleşmiş Milletler’in de, üyelerinin emniyetini sağlayacak girişimler yapmaya hazır olmaması sebebiyle, yardımın ABD tarafından “aleyhimize herhangi bir maksattan arı” olarak karşılanması gereği üzerinde durmuştur.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Anlaşmanın metni için bkz: EK- III

¹⁸⁵ Oral Sander, 1979, op.cit., s. 26-27

¹⁸⁶ Çağrı Erhan, ABD ve NATO’yla İlişkiler, 1960-1980”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 681

¹⁸⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VIII, C. 6, Birleşim: 79, 1 Eylül 1947, Oturum:1, s. 553

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Kocaeli Milletvekili Nihat Erim ABD'nin dünyadaki rolü üzerinde durduğu konuşmasında, Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığa uğramasının sebebinin ABD'nin kuruluşta yer almaması olduğunu belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkma sebebini de ABD'nin Avrupa işlerine ilgisiz kalması olarak açıklamıştır. Savaşın yaşattığı büyük yıkımın etkisiyle devletlerin Birleşmiş Milletleri kurmayı zorunlu saydığını vurgulamış, Birleşmiş Milletler'in işler hale getirilememesi sebebiyle, aynı menfaatlere sahip devletlerin işbirliği yapmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Nihat Erim, konuşmasına,

“bugün Türkiye'nin ve Türkiye ile beraber dünyanın maruz bulunduğu tehlike açıkça bu kürsüden ifade edebilirim ki, ABD'nin yardımı olmadan önlenemez... Bu vesika [Türk-Amerikan Yardım Anlaşması], Amerikan hükümeti tarafından verilecek ve şu kadar milyon dolarla ifade edilen bir askeri malzeme yardımı şeklinde dar mütalaa edilmemek lazım. Bu vesika, bundan sonra Türk- Amerikan yakınlaşmasının ve münasebetlerinin inkişafının temel taşı telakki edilmelidir”¹⁸⁸, sözleriyle son vermiştir.

CHP Seyhan Milletvekili Kasım Gülek, yapılan anlaşmanın “bütün dünyada demokrasi ve sulhu sağlamlaştırıcı vesika” olduğu üzerinde durmuştur. Anlaşmanın Türkiye'nin bağımsızlığına dokunur tarafı olmadığını ve olamayacağını vurgulamış, Hasan Saka'nın belirttiği gibi, Türkiye'nin hiçbir zaman bağımsızlığından ödün verecek bir taahhüde girmeyeceğini belirtmiştir. Anlaşmayı, barışı korumak için Türkiye'nin tüm gücüyle çabaladığı bir ortamda maddi güce sahip ABD'nin yardımı olarak nitelendirmiştir. Anlaşmada gizlilik bulunmadığı, dünya basınının yapılan yardımları takip edebileceğinin de işin samimiyetinden kaynaklandığını vurgulamıştır.¹⁸⁹

Demokrat Parti (DP) adına söz alan İstanbul Milletvekili Enis Akaygen, partisinin anlaşmayı tasvip ettiğini, bu konuda iktidar partisi ile ortak görüşe sahip olduklarını dile getirmiştir.¹⁹⁰

Türk Hükümeti'nin “güvenlik kuvvetlerinin takviyesi ve ekonomik istikrarını korumaya devam etmek için” istemiş olduğu yardımı öngören

¹⁸⁸ Ibid., s. 554

¹⁸⁹ Ibid., s. 556

¹⁹⁰ Ibid., s. 554

anlaşma, TBMM’de konuşmacıların tam desteğiyle 1 Eylül 1947 tarihinde ve katılımcı 339 Milletvekili’nin oybirliğiyle onaylanarak yürürlüğe girmiştir¹⁹¹.

3. Yardımların Alınması

Yardım kapsamında Türkiye’ye aktarılacak malzemelerin sevkiyatına Kasım 1947’de başlanmıştır. 11 Kasım 1947’de çeşitli iş makineleri, arabalar ve 60 ton silah, telsiz ve araçlara ait yedek parça, gemiyle Türkiye’ye ulaştırılmıştır.¹⁹²

Anlaşma metninde değinilmemiş olmakla birlikte, 15 Temmuz 1947’de belirlendiği şekilde, toplamı 100 milyon dolar olan yardım; 48 milyon 500 bin dolar kara kuvvetlerinde, 14 milyon 750 bin dolar deniz kuvvetlerinde, 26 milyon 750 bin dolar hava kuvvetlerinde, 5’er milyon dolar da cephanelik inşası ve yol programında kullanılmak üzere ayrılmıştır.¹⁹³

ABD Başkanı Truman, yardımların işleyişi hakkında düzenli olarak Kongre’ye raporlar sunarak, yardımların işleyişi hakkında bilgi verirken, dünya barışı için yaptıklarından dolayı Kongre üyelerine teşekkürlerini sunmuştur. Truman, 7 Kasım 1947’de Kongre’de yaptığı konuşmasında, Yunanistan ve Türkiye’ye yapılacak yardımın başlatıldığını ve yetkililerle yapılan görüşmeler sonunda nerelere yatırım yapılacağı konusunda anlaşmaya varıldığını belirtmiştir.¹⁹⁴

Türkiye’ye yapılacak yardımda milli savunma ihtiyaçları için sağlanacak her türlü malzemenin vergiden muaf tutulmasına dair kanun, oylamaya katılan 297 milletvekilinin oybirliğiyle 19 Ocak 1948’de TBMM’de onaylanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁵ Bu kanun ile yardım kapsamında Türkiye’ye

¹⁹¹ Anlaşmanın onanmasına dair 5123 sayılı kanun ve ek maddeler için bkz.: *Türkiye Cumhuriyeti Kanunları*, 3788-5845, IV. C., Haz: Fahri Çoker vd, İstanbul, Kazancı Matbaası, 1983, s. 3981

¹⁹² *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa*, op.cit., Yunanistan ve Türkiye’ye yardım koordinatörü McGhee’nin 30 Aralık 1947’de Senatör Knowland’a gönderdiği mektup, s. 476-477

¹⁹³ *The Turkish Aid Program*, op.cit., s. 6

¹⁹⁴ <http://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=1867&st=turkey&st1=>, “Başkan Truman’ın 7 Kasım 1947 tarihinde, Yunanistan ve Türkiye’ye Yapılan Yardım Hakkında Kongreye Mesajı”, (a.t. 16.10.2004)

¹⁹⁵ 5164 sayılı “Vergi Muafıkları Kanunu” için bkz.: *Türkiye Cumhuriyeti Kanunları*, 3788-5845, C. IV., op.cit., s. 3992

getirilecek malzemelerin gümrüklerde muameleye tutulmadan yurda girişinin kolaylaştırılması sağlanmıştır¹⁹⁶.

ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'ye başlattığı bu uygulama, savaş sonrası dönemin doğrudan yapılan ilk dış yardımı olarak başlangıçta bağımsız bir program olarak yürütülmüştür.¹⁹⁷ Yapılan askeri yardımın da çok yönlülüğü ve bir ölçüde gizliliği,¹⁹⁸ Türkiye'nin aldığı toplam tutarı açıklamakta zorluk yaratmaktadır. Milli Güvenlik Konseyi'nin (NSC), 1949 yılında ABD Başkanı Truman için hazırladığı rapora göre, Public Law 75 kapsamında, Public Law 271 adı altında 30 Temmuz 1947'de onaylanan kanun ile, Haziran 1948'e kadar Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolar ulaştırılmıştır. Yunanistan'a ayrılan 300 milyon dolarlık tutarın Yüzde 57.5'i askeri, yüzde 41'i ekonomik yardım amaçlı kullanılırken, Türkiye'ye gönderilen 100 milyon dolarlık tutarın tamamı askeri yardım amaçlı kullanılmıştır. "Public Law 793" adı altında, 28 Haziran 1948'de genişletilen programda, 1949 mali yılı içinde kullanılmak üzere Yunanistan ve Türkiye için 225 milyon dolarlık ikinci bir ödenek ayrılmıştır. Bu ödeneğin 150 milyon dolarlık kısmı Yunanistan'a ayrılırken, 75 milyon dolarlık bölümü Türkiye'nin askeri modernizasyonu için öngörülmüştür. 30 Haziran 1948 rakamlarıyla, Yunanistan'da 410, Türkiye'de 349 ABD askeri personelinin istihdamı sağlanmıştır.¹⁹⁹

Yardımanın işleyişi konusunda Truman, Mayıs 1948'de Kongre'de yaptığı konuşmada Türkiye'de, Yunanistan'a kıyasla "dünya barışı için" daha çok yol kat edildiğini vurgulamıştır. Konuşmanın yine büyük bir bölümünü, Yunanistan'a ayıran başkan, Türk yardım programının işleyişinin memnuniyet verici olduğunu belirtmiş, gönderilmesi öngörülen malzemenin de büyük bir

¹⁹⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VIII, C. 9, Birleşim: 32, 19 Ocak 1948, Oturum:2, s. 50

¹⁹⁷ *The International Relations Dictionary*, 4th Edition, Plano, Jack C., Roy Olton (ed.), Santa Barbara, California, ABC-Clio Inc., 1988

¹⁹⁸ Truman Doktrini'nin açıklanmasından sonra Yunanistan ve Türkiye'ye yardım koordinatörü olarak atanan ve 1951-1953 yılları arasında ABD'nin Türkiye Büyükelçiliği görevini yapan George McGhee'nin 10 Şubat 1952 tarihinde hazırladığı rapora göre, Türkiye'nin aldığı yardımlar, 1 milyar doların üzerinde olup gizliliği nedeniyle tam olarak açıklanmamıştır. *FRUS, 1952-1954, Vol. VIII, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean*, U.S. Government Printing Office, Washington, Department of State Publication, William Z. Slany (ed.), 1988, ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi McGhee'nin 10 Şubat 1952 tarihli gizli raporu, s. 875

¹⁹⁹ *FRUS, 1949, Volume VI, The Near East, South Asia, and Africa*, United States Government Printing Office, Washington, 1977, Milli Güvenlik Konseyi'nin 22 Mart 1949'da ABD Başkanı için hazırladığı rapor s. 272-273

kısının ulaştırıldığını belirtmiştir. Teknik eğitim konusunda Türk personelinin her türlü kolaylığı gösterdiğini belirten Truman, 448 subay ve teknik personelin ABD’de kapsamlı eğitime alındığını ve bu eğitimlerin daha çok kişiye verileceğini vurgulamıştır. Yapılan malzeme yardımının da 305 bin tona ulaştığı belirtilen konuşmada, ayda yaklaşık 50 bin tonluk sevkiyat yapıldığı, bunun da mevcut Türk limanlarının alabileceği maksimum kapasiteyi teşkil ettiği belirtilmiştir. Yol programı hakkında, Amerikan uzmanların yaptığı tetkikler sonucunda Adana, Toprakkale ve İskenderun çevresinde otoyol yapılması kararı verildiği açıklanmıştır. Yol inşası konusunda, Türk hükümetinin de ABD’nin değerlendirmeleri sonucunda bütçeden pay ayırmasının memnuniyet verici olduğu belirtilmiştir²⁰⁰.

Yunanistan’a yapılan yardım, 1 Temmuz 1948’de, ekonomik yönü geliştirilerek Avrupa Kalkınma Programı (European Recovery Program) kapsamına alınmıştır. Türkiye’ye yapılan askeri ve ekonomik yardımlar ise, Türkiye “ekonomik kalkınması öngörülen devlet yerine, Batı Avrupa’nın kalkınmasına yardımcı olması düşünülen devlet olduğundan” ayrı ayrı yürütülmüştür.²⁰¹

Harry Truman, 29 Ekim 1948 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 25. yıldönümü dolayısıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye gönderdiği kutlama mesajında, Türkiye’de yaşanan gelişmelerin ABD kamuoyu ve yetkilileri tarafından ilgiyle takip edilmekte olduğunu belirtmiştir. Mesajda, Türkiye’nin Birleşmiş Milletler prensiplerini benimsemiş bir ülke olarak dünya barışını koruma görevini ABD ile birlikte üstlenmesinin memnuniyet verici olduğu belirtilmiştir. Türkiye’nin toprak bütünlüğünün, ABD ve tüm dünya için önemini bir kez daha vurgulayan Truman, 12 Mart 1947’de kendi konuşmasıyla

²⁰⁰http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?page=61&documentid=3&documentdate=1948-05-12&studycollectionid=TDoctrine&groupid=

Başkan Truman’ın 12 Mayıs 1948’de Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan yardım hakkında Kongre’ye sunduğu raporun son taslağı, (a.t. 16.10.2004)

²⁰¹ *FRUS, 1948, Vol. III., Western Europe*, U.S. Government Printing Office, Washington, Department of State Publication, 1974, Dışişleri Bakanı Marshall’ın ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Wilson’a 21 Ocak 1948’de yazdığı gizli mektup, s. 372; *FRUS, 1949, Volume VI, The Near East, South Asia, and Africa*, op.cit., Milli Güvenlik Konseyi’nin 22 Mart 1949’da ABD Başkanı için hazırladığı rapor, s. 272-273

geliştirilmiş olan dostluk ilişkilerinin ortak bir amaca yönelik olarak güçlendirilmeye devam ettiğini belirtmiştir.²⁰²

Milli Güvenlik Konseyi'nin (National Security Council) 1951 yılında hazırladığı rapora göre, 1950 yılı sonuna kadar, Türkiye'ye toplam 271 milyon dolar askeri amaçlı yardım ulaştırılmıştır.²⁰³

D. Marshall Planı'nın Uygulanması

ABD'nin bundan sonraki politikasının, "hür insanlara, onlara totaliter rejimleri zorla kabul ettirmek isteyen saldırganlıklar karşısında, kendi kurumları ve bütünlüklerini korumaları için yardım etmek" olduğunu belirten Truman Doktrini, aynı zamanda Avrupa'ya ekonomik yardımı başlatan Marshall Planı'nın da çıkış noktası olmuştur.²⁰⁴

Avrupa'da yaşanan ekonomik çöküntünün Sovyetler Birliği ve onun desteklediği komünist partileri güçlendirdiği düşüncesi ABD'yi ekonomik yardım yapmaya yönlendirmiştir. Ekonomik açıdan belli bir kalkınma düzeyine ulaşamamış Avrupa'nın siyasi yönden "yanlış" yönlendirilebilirliği, yoksullaşan devletleri Sovyet ideolojisine yaklaştırıp dünya barışını tehlikeye atabilirdi. Aynı zamanda, savaş sırasında büyük gücüne güç katan ABD'nin dünyada ihtiyaç duyduğu pazar, Avrupa'nın alım gücünü yükseltmeden ortaya çıkabilecek gibi gözüküyordu.

İngiltere, 24 Şubat 1947'de ABD'ye ilettiği notayla, Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardımı devam ettiremeyeceğini belirttiğinde, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı tetkikler sonucunda Yunanistan ve Türkiye'ye yardım konusu görüşülürken, Avrupa'ya da benzeri bir ekonomik yardımın yapılması konusu tartışılmıştır. Dışişleri Bakanı Marshall, 26 Şubat 1947'de, Başkan

²⁰² <http://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2014&st=turkey&st1=>, Başkan Truman'ın 29 Ekim 1923'te Türkiye'ye gönderdiği Cumhuriyet Bayramı Kutlama Mesajı, (a.t. 16.10.2004)

²⁰³ *FRUS, 1951, Volume V, The Near East and Africa*, op.cit., Mayıs 1951'de hazırlanan Milli Güvenlik Konseyi raporu, s. 1153

²⁰⁴ *FRUS, 1947, Vol. III, The British Commonwealth, Europe*, op.cit., Dışişleri Bakan Vekili Acheson'ın Savaş Bakanı Patterson'a 5 Mart 1947'de yazdığı gizli mektup, s. 197-198; *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa*, op.cit., Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım konusunda toplanan komitenin 24 Şubat 1947 tarihindeki ilk görüşme notları, s. 47; George Mcghee, op.cit., s. 75

Truman'a ilettiği raporunda, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımın acil olması gerektiğinden ve diğer devletlere yapılması öngörülen yardımın şekliyle ilgili çalışmaların yapıldığından bahsetmiştir.²⁰⁵

Avrupa'yı yeniden yapılandırıp eski ekonomik gücünü kazandırmak için hazırlanan plan, 5 Haziran 1947'de, Truman Doktrini kapsamında çıkarılan "Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun"un onaylanmasından 2 hafta sonra Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından Harvard Üniversitesi'nde açıklanmıştır²⁰⁶. Temmuz ayında, plana dahil olmak isteyen, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 16 Avrupa ülkesinin temsilcisi, ABD'nin davetiyle Paris'te, İktisadi İşbirliği Konferansı'nda toplanarak Avrupa Ekonomik İşbirliği Programı'nın temelini atmışlardır²⁰⁷.

"Avrupa'yı ekonomik açıdan kendi ayakları üzerinde durdurmak üzere" tasarlanan plan, ideolojisine bakmadan tüm Avrupa devletleri için öngörülmüş, ancak, serbest piyasa ekonomisi ve kapitalizmin daha kolay refah getirdiğini çok açık biçimde vurgulaması sebebiyle Sovyetler Birliği, Paris görüşmelerini terk etmiştir²⁰⁸.

ABD tarafından, katılımcı devletlerin hazırladıkları iktisadi kalkınma programına göre oluşturulup 3 Nisan 1948'de çıkarılan "Dış Yardım Kanunu" ile 16 Avrupa ülkesine ilk yıl için 6 milyar dolarlık kaynak ayrılmıştır²⁰⁹. Dört yıllığına yürürlükte olacağı belirlenen kanun ve bunun kapsamında verilen düşük faizli, uzun vadeli krediler sonucunda Avrupa ekonomisinde büyük ölçüde toparlanma gözlenmiştir. Plan kapsamında çıkarılan kanun onaylandıktan sonra, plana dahil olmak isteyen ülkeler, 16 Nisan 1948'de sonradan OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) adını alacak olan OEEC'yi (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü) kurmuşlardır²¹⁰.

²⁰⁵ *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa*, op.cit., Dışişleri Bakanı Marshall'ın Başkan Truman için 26 Şubat 1947'de hazırladığı "Yunanistan ve Türkiye'ye acil yardım" başlıklı gizli notası, s. 58

²⁰⁶ Marshall'ın konuşmasının metni için bkz: *Documents on American History*, op.cit., s. 728-729

²⁰⁷ John W. Spanier, op.cit., s. 44; Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., s.235-236

²⁰⁸ Paul Kennedy, op.cit., s. 448

²⁰⁹ Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit.,444

²¹⁰ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler 1945-1960", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s. 540; Oral Sander, 1989, op.cit., s. 208

Türkiye, bu plan çerçevesinde Şubat 1948’de hazırladığı rapora göre 615 milyon dolarlık bir yardım istemiş; ancak ABD’li yetkililer, bunun bir ulusal kalkınma programı değil, savaş yıkıntılarını giderme programı olduğunu öne sürerek ilk etapta Türkiye’yi yardım kapsamı dışında bırakmaya çalışmışlardır²¹¹.

ABD’li uzmanlar, savaşta yıkım yaşamamış, maden ve toprak zenginlikleriyle Avrupa kalkınmasına katılabilecek düzeyde gördükleri Türkiye’nin altın ve döviz stoklarının ve dış ticaret dengesinin 15 ay için yeterli olduğunu, üretim seviyesinin de gelişmiş olduğunu belirterek Türkiye’nin isteğini reddetmiştir. Bu açıklama Türkiye’de tepkiyle karşılanmış, yapılan görüşmelerde ABD ikna edilip Türkiye’nin de plan kapsamına alınması sağlanmıştır²¹².

Türkiye ve ABD arasında 4 Temmuz 1948’de Ankara’da imzalanan anlaşmanın 13 Temmuz’da onaylanmasından sonra kurulan “Amerikan Kredileri Komitesi” nin yönlendirmesiyle yardımlar başlamıştır. Türkiye’ye, ilk üç ay için 10 milyon dolar yardım öngörülmüş, hazırlanan raporlara göre 6.5 milyon dolar ziraat makineleri, 3.5 milyon dolar da maden makinelerinin alımı için tahsis edilmiştir.²¹³ Dört yıllık süreçte plan çerçevesinde Türkiye’ye 225.1 milyon dolar, Avrupa’ya da toplam 13 milyar dolar yardım yapılmıştır²¹⁴.

ABD Dışişleri Bakanlığı’na 1948-1951 yılları arasında hazırlanan raporlarda, Türkiye’nin Marshall Planı kapsamına alınmasının asıl nedeninin Batı Avrupa’nın ekonomik yönden kalkınmasında ihtiyaç duyulabilecek malzemeleri sağlaması olduğu vurgulanmıştır.²¹⁵ Türkiye’nin ekonomik kalkınmasının da, dış ticaret geliştirilerek gerçekleştirilebileceği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye’den tarımsal üretim ve madencilik sektörünün gelişimine

²¹¹ Oral Sander, 1979, op.cit., s. 46-47

²¹² Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., s. 236-237

²¹³ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VIII, C. 12, Birleşim: 85, 8 Temmuz 1948, Oturum:2, s. 1000

²¹⁴ Michael J. Hogan, “Blueprint for Recovery”, *Marshall Plan: Investment in Peace, 50th Anniversary*, Kathleen E. Hug (ed.), Washington D.C., United States Information Agency, 1997, s. 15

²¹⁵ *FRUS, 1948, Vol. IV., Eastern Europe; The Soviet Union*, U.S. Government Printing Office, Washington, Department of State Publication, 1974, Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Komitesi Başkan Vekili Wilds’ın Dışişleri Bakan Yardımcısı Lovett için 23 Ocak 1948’de hazırladığı gizli nota, s. 35; *FRUS, 1949, Volume VI, The Near East, South Asia, and Africa*, op.cit., Dışişleri Bakanlığı 5 Mayıs 1949 tarihli raporu, s. 1661; *FRUS, 1950, Vol. V, The Near East and Africa*, U.S. Government Printing Office, Washington, Department of State Publication, Frederick Aandahl, William Z. Slany (ed.), 1978, Dışişleri Bakan Yardımcısı Webb’in Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Lay için 6 Mart 1950’de hazırladığı rapor, s. 1237

öncelik vermesi istenmiş ve askeri yardım programında da öngörüldüğü gibi otoyol inşasının hızlandırılması için çalışmalar yapması beklenmiştir. Türkiye de müttefikinin tavsiyelerini yerine getirmek için elinden geleni yapmıştır. Zengin yeraltı kaynaklarının daha verimli hale getirilmesi ve tarımsal üretim kapasitesini arttırabilmek için ihtiyaç duyulan modern sistemler Türkiye’de uygulamaya konularak, Avrupa’nın yeniden imarında Türkiye’nin bölgenin gıda ve hammadde deposu olması rolünün hayata geçirilmesi planlanmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 5 Mayıs 1949 tarihinde hazırlanan bilgi notuna göre Türkiye’de artan krom üretiminin de ABD’nin özel ilgi alanına girdiği üzerinde durulmuştur.²¹⁶

E. Sovyetler Birliği’nin Doktrin Karşısındaki Tutumu

ABD Başkanı’nın, 12 Mart 1947’de, Sovyetler Birliği’nin adını hiç vermeden, bu devlete ve ideolojisine karşı başlattığını belirttiği yeni siyaseti, Sovyetler Birliği’nde çok sert eleştirilere sebep olmuştur.

Pravda gazetesinin 15 Mart 1947 tarihli baş makalesinde Truman Doktrini ile ilgili olarak;

“Türkiye’nin milli bütünlüğünü hiç kimsenin tehdit etmediğini ispatlamaya lüzum yoktur. Demek ki, Truman’ın bahsettiği modernizasyonun anlamı Türkiye’de Amerika egemenliğinin kurulması [olacaktır]”²¹⁷, denilmiştir.

Sovyetler Birliği’nin Birleşmiş Milletler’deki daimi delegesi A.A. Ciromiko, 7 Nisan 1947’de Güvenlik Konseyi’nde yaptığı konuşmada, ABD’nin Yunanistan ve Türkiye’ye yapmayı öngördüğü yardımın, Birleşmiş Milletler’in otoritesini sarstığı üzerinde durmuştur. Konuşmada ayrıca, Türkiye’nin savaşa katılmamış bir ülke olarak yardım almaya hakkının da bulunmadığı

²¹⁶ *FRUS, 1948, Vol. III., Western Europe*, op.cit., ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Wilson’ın Dışişleri Bakanı Marshall’a 17 Ocak 1948’de yazdığı gizli mektup, Marshall’ın Wilson’a 21 Ocak 1948’de yazdığı gizli mektup, s. 368-369, 371; Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Komitesi Başkan Vekili Wilds’ın Dışişleri Bakan Yardımcısı Lovett için 23 Ocak 1948’de hazırladığı gizli nota, s. 35 ; *FRUS, 1949, Volume VI, The Near East, South Asia, and Africa*, op.cit., Dışişleri Bakanlığı 5 Mayıs 1949 tarihli raporu, s. 1666

²¹⁷ Ali Rasizade Şamiloğlu, “Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasininin Hataları”, *Bellekten*, op.cit., Pravda, 15.3.1947’den, s. 249

belirtilmiştir.²¹⁸ ABD Kongresi'nde Yunanistan ve Türkiye'ye yapılması öngörülen yardımın kabul edilmesi üzerine Sovyetler Birliği, bu yardımın dünya barışı için büyük tehlike arz ettiğini ileri sürmüştür.²¹⁹

Birleşmiş Milletler'in Yunanistan'ın kuzeyindeki iç savaşı sonlandırmaya yönelik olarak 29 Eylül 1947'de toplanan siyasi komisyonda Sovyetler Birliği delegeleri Yunanistan'daki durumu çözüme kavuşturmak için konuşmaktansa, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yapmayı öngördüğü yardımı eleştirmiştir. Bu konuda Sovyetler Birliği'nin temsilcileri, yardımın kontrol edilmesi gerektiğini ifade ederek, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'da üsler tesis etmek için bu çeşit bir yardımı planladığını ileri sürmüşlerdir. Sovyetler Birliği delegeleri, konuyu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde tartışmaya açmak istemişlerse de, bir sonuç almaları mümkün olmamıştır²²⁰

Sovyetler Birliği, sonradan "Soğuk Savaş" adını alacak olan bu savaşta tüm gücüyle yer alacağını açıkça ortaya koymak için 1919 yılında kurulup 22 Mayıs 1943'te kapatılan Komintern'i²²¹ daha kuvvetli bir şekilde teşkilatlandırma yoluna gitmiştir. Eylül 1947'de, Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Fransa, Çekoslovakya ve İtalya komünist parti şeflerinin Varşova'da gerçekleştirdiği toplantının sonunda, 5 Ekim 1947'de Kominform kurulmuştur. "İşçilerin tek vatani olan Sovyetler Birliği'nin müdafaası,... ABD'nin temsil ettiği emperyalizme karşı mücadele ...ve... tüm dünyaya hakim bir Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması"ni amacı olarak belirleyen Kominform bir de beyanname yayınlamıştır. Beyannamede, dünyanın "emperyalizmi yok edip demokrasiyi kuvvetlendirmeye çalışan Sovyetler Birliği ve demokrat memleketler" ile "demokrasiyi boğmaya gayret

²¹⁸ Ibid, Izvestia, 9.4.1947'den, s. 249; *Ulus*, "Güvenlik Konseyinde Rus Delegesi Amerikan Yardımına İtiraz Ediyor", 8 Nisan 1947

²¹⁹ Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., s. 230

²²⁰ Fahir Armaoğlu, "Sovyet- Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)" I. Bölüm, *AÜSBF Dergisi*, op.cit., s. 436

²²¹ Komünist Enternasyonel ya da Üçüncü Enternasyonel adlarıyla da anılan Komintern, dünyadaki Komünist partilerin birliğini sağlamak için 1919'da kurulmuş, Komünizmi Sovyet denetimi altında tutmak için çalışmıştır. Funda Keskin, "Komintern ve Kominform Kutusu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 500

eden emperyalist ABD ve İngiltere” arasında iki bloka ayrıldığı vurgulanmıştır.²²²

F. Doktrinin Türkiye’deki Yankıları

Yalta Konferansı’nda alınan karar uyarınca, 23 Şubat 1945 tarihinde, Birleşmiş Milletler Konferansı’na katılabilmek için Almanya’ya savaş ilan eden Türkiye Cumhuriyeti, savaş sonrasında yer alacağı cepheyi henüz savaş sonlanmadan belirlemiş sayılıyordu.²²³ Türkiye, 24 Şubat 1945’te, Birleşmiş Milletler Beyannamesi’ni imzaladığında aynı cephede yer aldığı Sovyet Rusya, fazla zaman geçmeden farklılığını ortaya koymuş, yılın sonlarına doğru hem müttefiklerinden hem de Türkiye’den uzaklaşmıştı.

Sovyetler Birliği’nin savaş sonrası dönemde başlattığı ve sürdürmeye kararlı gözüktüğü üs ve toprak talepleri, yalnızlığın içine itilmiş Türkiye’de bir çıkış yolu arayışına yol açmıştır. Güvenliği konusunda kaygılar taşıyan Türkiye, ekonomik açıdan da zor durumda kalınca, Sovyetler Birliği karşısında dengesini koruyabilmek için, batıya yaklaştırmaya çalışmıştır. Bu yakınlaşma çabalarının altyapısında, Atatürk’ün çağdaşlaşma politikasının her zaman batılılaşma olarak algılanması olduğu gibi, tehlike arz eden komşusuna ancak dünyanın diğer süper gücünün söz geçirebileceği düşüncesi de yer tutmaktadır.

Savaş sırasında İngiltere ve ABD’den yardım alan Türkiye’ye, savaşın sona ermesiyle dış yardımlar, İngiltere’nin göndermeyi sürdürdüğü küçük meblağlar dışında sonlandırılmış, geri ödemeler konusunda talep olmamasına rağmen yeni yardımların gelmeyecek olması Türkiye’yi güç durumda bırakmıştı. Sovyetler Birliği’nin Boğazlar konusundaki taleplerini savaşı göze alarak reddeden Türkiye, Sovyet tehditleri karşısında savaş ekonomisini terk edememiş, yalnızlık duygusu içinde, ordusunu mevcut düzeyde tutmaya kendini mecbur hissetmiştir. İktisadi gücünün, savaşa katılmamış ve coğrafyasında yıkım

²²² Fahir Armaoğlu, “Sovyet- Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)” I. Bölüm, *AÜSBF Dergisi*, op.cit., s. 430-431

²²³ İsmail Soysal, 2000, op.cit., s.23

yaşamamış bir ülke olarak bile, büyük bir orduyu ayakta tutmaya yetmeyeceğinin bilinciyle Türkiye, çıkış yolunu dış yardımlarda görmüştür²²⁴.

En çok ihtiyaç duyduğu sırada, Truman Doktrini'nin açıklanmasıyla Türkiye'nin, batının güçlü demokrasisinden destek görecektir olması haberi siyasi çevrelerde de, kamuoyunda da coşkuyla karşılanmıştır. Türk basını, Truman'ın nutkunun Türkiye'de büyük ferahlık yarattığını yazarken, gazete sütunlarında maddi destekten daha çok manevi desteğin değeri üzerinde durulmuştur.

Başbakan Recep Peker, Truman'ın realist ve insani görüşünün takdirle karşılandığını ve Başkan'ın açıklamalarından büyük memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir²²⁵.

Nihat Erim, Ulus Gazetesi'ndeki başyazısında ABD'nin, insanlık için yapacağı hizmete inandığını belirterek; "Amerika'nın, kendi kaderlerine kendileri sahip olmak hususunda titizlik gösteren iki memleketle beraber olduğunu bildirmesi büyük bir kuvvet kaynağı yaratmıştır" demiştir.²²⁶

Vatan Gazetesi'nin başyazarı Ahmet Emin Yalman, daha önceden sessiz duruşunu eleştirdiği²²⁷ ABD siyasetindeki bu değişimden memnuniyet duyulması gerektiğini dile getirerek,

"savaş sonunda Amerika ve İngiltere'nin gözü gün geçtikçe açıldı, tehlikeyi gördüler, neticesi olarak da tam Moskova Konferansı başladığı dakikada yatıştırma siyaseti terk edildi. Birleşik Amerika, kendi korunma hatlarının Türkiye ve Yunanistan'dan geçtiğini anlamış, manevi destekleme yolundaki bazı hareketlerden sonra el uzatıp fiili vazife görmeye ve fedakarlıkta bulunmaya hazır olduğunu dünyaya duyurmuştur"²²⁸, tespitinde bulunmuştur.

Ahmet Şükrü Esmer de Ulus Gazetesi'ndeki yazısında ABD'nin Türkiye'ye duyduğu yakınlığın değeri üzerinde durarak, düşüncelerini;

"Amerikan demokrasisinin prensiplerini benimsemiş olan Cumhuriyet Türkiye'si, milletler arası hayatta barış unsuru olmaktan başka bir şey düşünmüyor. Amerika gibi büyük bir

²²⁴ Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., s.225

²²⁵ *Ulus*, "Truman'ın Nutku Büyük Bir Ferahlık ve Memnunluk Uyandırdı", 14 Mart 1947

²²⁶ Nihat Erim, "Amerika'nın Kararlı Durumu", *Ulus*, 13 Mart 1947

²²⁷ Ahmet Emin Yalman, 1997, op.cit., s. 1387; Ahmet Emin Yalman, "Amerika Dış Siyaseti ve Türkiye", *Vatan*, 13 Ocak 1947

²²⁸ Ahmet Emin Yalman, "Tarihte Bir Merhale", *Vatan*, 13 Mart 1947

devlet tarafından bunun takdir edilmiş olması, senelerden beri takip ettiğimiz doğru ve dürüst politikanın haklı bir mükafatıdır. Bunun manevi değeri, bize yapılması düşünülen maddi yardımdan çok daha büyüktür,”²²⁹ şeklinde belirtmiştir.

Falih Rıfki Atay, *Ulus Gazetesi*'nde, “tarihi bir olay” olarak nitelendirdiği Truman'ın konuşmasını överek, ABD'nin, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım edecek olmasının dünya barışı için büyük değeri olduğu üzerinde durmuştur.²³⁰

Necmettin Sadak, *Akşam Gazetesi*'ndeki makalesinde ABD yardımının amacını;

“Amerika, bugün Türkiye ile menfaatlerinin birleştiğini Türkiye'nin sulh ve güvenlik siyasetinde samimi bir amil olduğunu gördüğü içindir ki yardım elini uzatmaktadır. Ortadoğuda müstakil ve kuvvetli Türkiye'ye, dünya sulhu için lüzum vardır ve bu Türkiye devamlı bir tehlike karşısındadır. Amerika yardımının sebebi budur,”²³¹ satırları ile ifade etmiştir.

Türkiye ve Yunanistan'a yardımı öngören kanun tasarısının ABD Senatosu'nda onaylanmasından sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, ABD milletine şükranlarını ileten bir mesaj yayınlamıştır.²³²

Başbakan Recep Peker, iki devlet arasında, 12 Temmuz 1947'de, yardım anlaşmasının imzalanması üzerine duyduğu sevinci Washington'un Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson'a gönderdiği telgrafta;

“bu hususta duyduğum sevinç çok derindir, hususiyle ki bu, gerek Türkiye'nin gerek Amerika Birleşik Devletlerinin sarsılmaz bir tarzda bağlı buldukları Birleşmiş Milletler hedefinin gerçekleşmesi yolunda büyük bir adım teşkil etmektedir,”²³³ şeklinde belirtmiştir.

²²⁹ Ahmet Şükrü Esmer, “Amerika'nın Alakası”, *Ulus*, 15 Mart 1947

²³⁰ Falih Rıfki Atay, “Barış Kurucu Amerika”, *Ulus*, 15 Mart 1947

²³¹ Necmettin Sadak, “Dünya Ölçüsünde Bir Hadise: Amerika Senatosunun Kararı”, *Akşam*, 24 Nisan 1947

²³² *Ulus*, “Yardım Kanununun Yürürlüğe Girmesi Dolayısıyla İnönü'nün Amerikan Milletine Mesajı”, 24 Mayıs 1947

²³³ *Aydın Tarihi*, Temmuz 1947, Sayı: 164, “Türkiye- Birleşik Amerika Arasındaki Yardım Anlaşmasının İmza Töreni”, s. 16-17

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, sürekli alkışlarla kesilen 1947 yılı TBMM açış konuşmasında Türk- Amerikan dostluğundan bahsederken, yardımların önemine de yer vererek;

“ABD ile sıkı dostluk bağlarımız hergün daha fazla kuvvetleniyor. Türk milletinin, dünyanın bir köşesinde samimi ve inanılır bir barış unsuru olduğunu ve Türkiye'nin meşru müdafaa imkanlarının artmasıyla dünya sulhunun da sağlanacağını takdir eden Büyük Demokrasinin bize yardımda bulunmak kararını vermesi, sulh alanındaki eşsiz gayretlerinin yeni bir delilidir. Bu yardım antlaşmasını oybirliği ile kabul eden Yüksek Heyetiniz, bütün Türk Milleti'nin teşekkür duygularına tercüman olmuştur,”²³⁴ demiştir.

Truman Doktrini'nin ilan edildiği 1947 yılından itibaren, başta dış politikada alınan kararlar olmak üzere neredeyse tüm siyasi tercihler, ABD faktörü düşünülerek belirlenmiştir. İktidarlar ve sebepleri değişmiş olsa bile, siyasi ya da ekonomik yönden ABD desteği alma çabaları sürdürülmüştür. Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılından itibaren görevde olan Cumhuriyet Halk Partisi'nden 1950'de iktidarı devralan Demokrat Parti, yönetimde olduğu on yıl içinde ABD desteğini sürdürmek için elinden geleni yapmıştır. 27 Mayıs 1960'ta da iktidara el koyan yönetim, “ittifak” ve “taahhütlere” bağlı kalınacağını vurgulayarak göreve başlamıştır.²³⁵ ABD'ye duyulan ilgi ve bağlılık, bu tarihten sonra da sürdürülmeye devam etmiş, bu süreçte zaman zaman ortaya çıkan anlaşmazlıklar, ekonomik yardımlar sürdüğü müddetçe görmezlikten gelinmeye çalışılmıştır.

²³⁴ “TBMM'nin 8. Dönem 2. Yasama Yılı Açış Konuşmaları, 1 Kasım 1947”, *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C.II (1939-1960)*, op.cit., s. 72

²³⁵ Feroz Ahmad, 1992, s. 400

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRUMAN DOKTRİNİ'NİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

A. İç Politikadaki Etkiler

1. Demokratikleşme Çabaları

Truman Doktrini ile başlayan Türk-Amerikan yakınlaşması, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren demokrasiyi politikasının temelini almışsa da yaşanan iç ve dış olayların etkisiyle tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olan Türkiye'de büyük değişimlere sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği'nin tutumuna karşı ABD'nin desteğini bekleyen Türkiye, Truman Doktrini ile resmi olarak destek görmeye başladıktan sonra da, demokratik yapıyı yerleştirerek batının ilgi ve desteğini sürdüreceğine inanmıştır. ABD'nin, Türkiye'de çok yönlü olarak artan siyasi etkinliği de, Türkiye'de çok partili demokrasiye geçişi hızlandırmıştır.²³⁶

1923 yılından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, 1924²³⁷ ve 1930'da²³⁸ yaşanan kısa süreli deneyimler haricinde tek parti sistemiyle yönetilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu rejimin daha fazla sürdürülemeyeceği anlaşılmış, ülkede bir muhalefet partisinin eksikliği hissedilmeye başlanmıştır. Savaş sonrasında Totaliter rejimlerin

²³⁶Ömer Kürkçüoğlu, "Türk Demokrasininin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler, 1946'dan bu yana", *AÜSBF Dergisi*, C. XXXIII, No: 1-2, Mayıs- Haziran 1978, 228-230; Haluk Ülman, Oral Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968, II. Bölüm", *AÜSBF Dergisi*, C.: XXVII, No: 1-2, Mart 1972, s. 5

²³⁷ TBMM'de, 17 kasım 1924'te, daha çok kişisel olarak devrim sürecinin karşısında yer alan bir grup milletvekili Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardır. Ancak, kısa sürede gericilerin yuvasına dönen partinin faaliyetleri ve 13 Şubat 1925'te çıkan Şeyh Sait Ayaklanması'na kadar uzanan gergin ortam, 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükun Kanunu'nun çıkarılarak partinin 5 Haziran 1925'te kapatılmasına yol açmıştır. Ahmet Mumcu, op.cit., s. 133-134, 139-140

²³⁸ Demokrasinin gelişebilmesi için ikinci bir partinin gerekliliğine inanan Atatürk, iktisadi liberalizm görüşlerini kendisine sunan Ali Fethi Okyar'ı parti kurmaya teşvik edince 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası hayata getirilmiştir. Ancak, kısa sürede bu parti de gericilerin toplandığı bir örgütlenmeye dönüşünce, 18 Aralık 1930'da Ali Fethi Okyar partisini kapatmak durumunda kalmıştır. Ahmet Mumcu, op.cit., s. 151-152

yaşadığı çöküntü ve demokrasilerin zaferinin de gözlemlenmesinin katkısıyla gelişen olaylar, Türkiye’de demokrasiye olan inancı kuvvetlendirmiştir.²³⁹

TBMM içindeki muhalefet, ilk olarak, Ocak 1945’te “Çiftçi Topraklandırma Kanunu” görüşülmeye başlandığı sırada ortaya çıkmıştır.²⁴⁰ Şubat 1945’te Birleşmiş Milletler Beyannamesi’ni imzalayan Türkiye, bu girişimiyle, demokrasiye olan inancını uluslararası ortamda ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945’te yaptığı konuşmada; “harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir”, diyerek demokrasiye olan inancını tekrarlamıştır.²⁴¹ TBMM’de, 21 Mayıs 1945’te başlayan bütçe görüşmelerinde, 7 milletvekilinin hükümetin ekonomi politikasını eleştirip bütçe aleyhinde oy kullanmalarıyla muhalefet daha belirgin hale gelmiştir.²⁴² Bütçe aleyhinde oy kullanan milletvekillerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, 7 Haziran 1945’te, CHP’nin Meclis Grubu’na “dörtlü takrir”i vermişlerdir.²⁴³ “Anayasada belirtilen milli egemenlik ilkesinin tam olarak uygulanması ve parti işleyişinin demokrasinin temel ilkelerine göre yürütülmesini” isteyen önerge,²⁴⁴ mevcut kanunların değiştirilmesine yol açacağı ve bu çeşit tekliflerin görüşülme yerinin grup toplantısı olmayıp TBMM olması sebebiyle 12 Haziran 1945’te reddedilmiştir.²⁴⁵ Bu red kararının verilmesiyle ilgili olarak genel kanı, önerge sahiplerinin CHP’den ayrılıp TBMM içinde yeni bir parti oluşturmalarının teşvik edilmesi yönündedir.²⁴⁶

²³⁹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1996, s. 127-129

²⁴⁰ Erik J. Zürcher, *Turkey: A Modern History*, London, IB Tauris, 1997, s. 217

²⁴¹ *Aydın Tarihi*, Sayı:138, 1-31 Mayıs 1945 “19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Münasebetiyle Cumhurbaşkanımızın Türk Gençliğine Hitabı”, s.52-53

²⁴² 29 Mayıs 1945’te oylamaya sunulan bütçenin aleyhindeki bu oyları; 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’yi kuran Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve bunların dışında Hikmet Bayur, Emin Sazak ve Recep Peker vermiştir. Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976, s. 13

²⁴³ Kemal Karpat, op.cit. s.130

²⁴⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, (Çev. Ahmet Fethi), İkinci Baskı, İstanbul, Hil Yayınları, 1996, s. 25-26

²⁴⁵ Kemal Karpat, op.cit., s. 131

²⁴⁶ *Ibid.*, s. 131, Sina Akşin, op.cit., s. 225; Feroz Ahmad, op.cit., s. 26, Hıfzı Oğuz Bekata, *Birinci Cumhuriyet Biterken*, s. 10’dan; Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, op.cit. s. 13, Metin Toker, *Tek Parti*, s. 40-45’den

Türk siyasal hayatında etkili olamasa da 18 Temmuz 1945'te işadami Nuri Demirağ'ın önderliğinde kurulan Milli Kalkınma Partisi, demokrasi sürecine geçiş yapan Türkiye'nin ilk muhalif partisi olmuştur.²⁴⁷ Ancak, bu partinin TBMM içinde varlık göstermiyor oluşu ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde algılanmayışı, İsmet İnönü tarafından da ciddiye alınmamasına sebep olmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945'te Meclis açış konuşmasında dile getirdiği gibi, Türkiye'nin “tek eksiği, hükümetin karşısında bir parti bulunmaması” olarak görülmüştür.²⁴⁸

TBMM içindeki muhalefetin, siyasal örgütlenme olarak ortaya çıkması 1946 yılının başında resmîyet kazanmıştır. “Dörtlü taktır” ile tavrını ortaya koyan muhalefet, 7 Ocak 1946'da, TBMM'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısına Demokrat Parti adı altında ikinci bir siyasal örgütlenme ortaya çıkarmıştır.²⁴⁹

Türkiye'nin yeni muhalefet partisi, Demokrat Parti'nin Genel Başkanı Celal Bayar, partinin resmî kuruluşundan bir gün sonra, 10 Ocak 1946'daki beyanatında, dış politika konusundaki görüşlerini açıklamış, iki partinin bu konuda aynı fikri paylaştığını vurgularken,

“ iktidar partisiyle belki iç meselelerde çok tartışacağız. Fakat memleket kaderi dış politikada her iki partinin müşterek hareket etmesini icabettirir. Bu bakımdan dış politikada CHP ile tamamen mutabıkız. Atatürk'ün Türkiye'nin istiklalini ve dünya barışını hedef tutan siyaseti, partimizin de daima sadakatle takip edeceği yoldur. Esasen, bir dış tehdit veya tehlike karşısında milli haysiyet ve şeref emrettiği tek yolda yürümek için, gerek Halkçı, gerek Demokrat bütün yurttaşlar arasında en ufak bir düşünce farkı bulunabileceğine asla ihtimal verilemez”²⁵⁰, ifadesini kullanmıştır.

Kuruluşundan itibaren demokratik yönetim biçimini her yönüyle uygulamayı hedeflemiş olmasına rağmen, devrim sürecinde bunun çok kolay olmayacağını fark eden Türkiye Cumhuriyeti, savaş sonrası dönemde, tekrar

²⁴⁷ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, op.cit., s.14

²⁴⁸ “TBMM'nin 7. Dönem 3. Yasama Yılı Açış Konuşmaları, 1 Kasım 1945”, *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C.II (1939-1960)*, op.cit., s. 60

²⁴⁹ Kemal Karpat, op.cit., s. 135

²⁵⁰ Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adımı Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul, Mayataş Matbaacılık ve Neşriyat, 1971, s. 117-118

yakaladığı bu uygun değişim ortamını değerlendirmek için bütün kurumlarıyla harekete geçmiştir.

DP'nin kuruluşundan sonra, 10 Mayıs 1946'da toplanan CHP Olağanüstü Kongresi'nde, tek parti döneminin meclisinde muhalefet görevini üstlenmiş olan Müstakil Grup kaldırılarak, gerçek muhalefete yer bırakılmıştır. Kongrede ayrıca, İnönü'nün "Milli Şef" ünvanı ve "değişmez başkanlık" kurumu kaldırılarak demokrasinin yerleşmeye başladığının sinyalleri verilmek istenmiştir²⁵¹.

Türkiye'de çok partili düzeni kalıcı kılma çabaları sürerken açıklanan Truman Doktrini, demokrasinin yerleşmesi sürecinde unutulmaması gereken bir olgu olarak yer almıştır. Truman Doktrini'nde öngörülen yardım kanununun ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi'nde görüşülmesinde Türkiye'ye yönelik yardımı engellemek isteyenler, Türkiye'de demokrasinin varlığından söz edilemeyeceğini vurgulamışlardır. Bu muhalif görüşlerde, CHP ve DP'nin çekişmelerinin ve ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yapacağı yardım tasarısının Senato'da görüşülmesi sırasında, 6 Nisan 1947'de yapılan İstanbul ara seçimlerine DP'nin katılmama kararı almasının da etkisi olduğu görüşü hakimdir.²⁵² O sırada, tek parti taraftarı olarak bilinen Recep Peker Hükümeti'nin görevde olması da bir ölçüde demokrasinin istenmediği görüşünü yaygınlaştırmaya yetmiştir. Ancak, zaman içinde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin demokrasi yanlısı tutumunu ortaya çıkarmasına yardımcı olmuştur. İsmet İnönü, Doktrin çerçevesinde yapılacak yardım kanunu ABD'de onaylandıktan sonra verdiği demeçte, Amerikan yardımının demokrasiyi savunmak yolunda bir adım olduğunu ve Türkiye ile ABD arasında daha sıkı münasebetler kurulmasının demokrasinin Türkiye'de sağlam yerleşmesine yardım edeceğini belirtmiştir.²⁵³

Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson, 12 Temmuz 1947'de ABD'nin Doktrin çerçevesinde yapacağı yardım hakkındaki anlaşmayı imzaladıkları gün, Türk basını, Cumhurbaşkanı İsmet

²⁵¹ Feroz Ahmad, op.cit., s.29

²⁵² Necmettin Sadak, "Bir kararın Sebepleriyle Neticeleri Arasında Uygunluk Gerektir", *Akşam*, 3 Nisan 1947

²⁵³ Kemal H. Karpat, op.cit. s. 162-163, *Ulus*, 12-13 Mayıs 1947, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1947, *New York Times*, 12 Nisan 1947'den

İnönü'nün bir gün önce verdiği demeci yayınlamıştır²⁵⁴. Siyasi literatüre “12 Temmuz Beyannamesi” olarak geçen demecinde İnönü, demokrasinin kalıcı olması için çalışacaklarını belirterek konuşmasına,

“ ... varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet teminat içinde yaşayacak ve iktidar, muhalefetin kanuni haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kitlesi ise iktidar şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler çok zaman yalnız ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim”²⁵⁵, diyerek son vermiştir..

Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olarak kabul edilen 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra tek parti yanlısı olarak kabul edilen Recep Peker'in başbakan olduğu hükümetin işbaşında kalması imkansız duruma gelmiştir. Demokrasi yolunda İnönü ile aynı görüşleri paylaşmaması Peker hükümetinin çekilmesine yol açmıştır. Liberal olarak nitelendirilen ve 12 Temmuz 1947 tarihli Türk-Amerikan Yardım Anlaşması'nı Dışişleri Bakanı olarak imzalayan Hasan Saka, hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir²⁵⁶. Hasan Saka, hükümet programının açılış cümlesinde demokrasinin gelişmesi için ortaya koyacakları politikayı özetlemiştir;

“Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanının 19 Mayıs 1945 nutkundan ve 1946 olağanüstü parti kurultayından sonra tek dereceli seçim, birden fazla parti hayatı ile başlayan ve devlet başkanının 12 Temmuz beyannamesinde en kesin ifadesini bulan yeni iç politika devrinde hükümetinizin başlıca vazifesi, bu geniş demokrasi rejiminin kurucusu olan inkılapçı partimizin umdelerine dayanarak memlekette gittikçe gelişen bu

²⁵⁴ Nihat Erim, “Cumhurbaşkanı İnönü'nün Beyannamesi”, *Ulus*, 12 Temmuz 1947

²⁵⁵ 12 Temmuz Beyannamesinin tam metni için bkz.: Orhan Cemal Fersoy, op.cit., s. 230-232

²⁵⁶ Bu süreçteki gelişmeler için bkz.: Metin Toker, 1998, op.cit., s. 186-207

sistemin ve onun temeli saydığımız siyasi emniyetin inkişafını sağlamaya çalışmak olacaktır”²⁵⁷, ifadesini kullanmıştır.

1 Ekim 1947’de, Türkiye’deki gelişmeleri izlemekle görevli olarak ABD’den gelen heyetin başkanı, Temsilciler Meclisi Üyesi Carl Mund, Türkiye’de gelişen demokrasiyle ilgili olarak teşvik edici açıklamalar yaparak;

“Avrupa’da İngiltere’den sonra iki parti sistemine en çok bağlanan Türkiye’dir... Şunu da ilave edeyim ki, ne Amerika, ne de Türkiye tam manasıyla bu ideal noktaya henüz erişmiş değildir. Biz iki parti sistemi ile bir buçuk asırdan beri uğraşırız²⁵⁸. Sizinki daha yeni olmakla beraber çok kısa bir zamanda bu işte büyük bir merhale kat etmiş bulunuyorsunuz. Muvaffakiyetli tecrübelerinizin devam edeceğini ve bu muvaffakiyetinizi gören Avrupa’nın diğer memleketlerinin de er ya da geç ya sizin ya bizim tuttuğumuz yola gireceklerini ümit ediyoruz,”²⁵⁹ ifadeleriyle Türkiye’yi Avrupa ülkelerine örnek göstermiştir.

ABD Dışişleri Bakanlığı’nca Milli Güvenlik Konseyi’ne sunulmak üzere Mart 1950’de hazırlanan raporda, Türkiye’nin demokrasi yolunda büyük adımlar atmış olmasında ve siyasi istikrara kavuşmasında ABD’nin sağladığı yardımların büyük etkileri olduğu üzerinde durulmuştur.²⁶⁰

Türkiye’de 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti, TBMM’de 395 milletvekilliği alarak çoğunluğa sahip olmuştur. Seçimlerde, Cumhuriyet Halk Partisi 69, Millet Partisi 1, Bağımsızlar 9 sandalye kazanmışlardır. TBMM’de çoğunluğa sahip olan Demokrat Parti, Celal Bayar’ı Cumhurbaşkanı seçmiş, hükümeti kurma görevi, Bayar tarafından Adnan Menderes’e verilmiştir.²⁶¹

²⁵⁷ Hasan Saka Hükümeti, TBMM’de 10 Eylül 1947’de güvenoyu alarak göreve başlamıştır. “I. Hasan Saka Hükümeti Programı”, *Hükümetler ve Programları, C.I, 1920-1960*, Haz: Nuran Dağlı, Belma Aktürk, Ankara, TBMM Basımevi, 1988

²⁵⁸ ABD’de, Anayasa’nın kabul edildiği 1787 yılından beri iki partinin (Demokrat- Cumhuriyetçi) güçlü konumda olduğu çok partili sitem hakimdir. J.B. Wight, op.cit., s. 64

²⁵⁹ *Ayın Tarihi*, Ekim 1947, Sayı: 167, s. 2

²⁶⁰ FRUS, 1950, Vol. V, *The Near East and Africa*, op.cit., Dışişleri Bakan Yardımcısı Webb’in Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Lay için 6 Mart 1950’de hazırladığı rapor, s. 1237

²⁶¹ *TBMM’nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, Ankara, T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü Yayını, 1998, s. 173-177

Menderes, 22 Mayıs 1950’de açıkladığı hükümet programında, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarlarını her konuda eleştirmiş, ancak dış politika konusu eleştirilerinin dışında tutmuştur. Menderes, dış politika konusunda;

“bugün herhangi bir partinin değil bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye ve Birleşmiş Milletler idealine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz... Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile bu sulhçü siyasetimizi desteklediğinden dolayı kendisine milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz Birleşik Amerika ile ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimiyet ve anlayış havası içinde hergün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir,”²⁶² demiştir.

Kısa sürede, benimsenen çok partili siyasal rejimin bu şekilde bir sonuç vermesi ABD tarafından da ilgiyle izlenmiştir. ABD Dışişleri Bakan Vekili James E. Webb, Cumhurbaşkanı’nın seçildiği ve hükümetin kurulduğu gün, 22 Mayıs 1950’de ABD Başkanı’na hazırladığı raporda, Türkiye ve yeni iktidarı hakkında bilgi vermiştir. Raporda, Demokrat Parti’nin kazandığı beklenmedik zaferin sebebinin Cumhuriyet Halk Partisi’nin izlediği ekonomik rejimin kamuoyunda yarattığı sıkıntılar olduğu belirtilmiştir. İki büyük parti arasında dış politikada bir farklılık olmadığı vurgulanırken, ekonomik alanda Demokrat Parti’nin devlet girişimciliğinden çok özel sektörü desteklediği ve yabancı sermayeye Cumhuriyet Halk Partisi’nden daha açık olduğu üzerinde durulmuştur.²⁶³ James E. Webb, 19 Eylül 1950 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi (NSC) için hazırladığı raporda da, Türkiye’nin demokratik gelişiminde ABD’den aldığı yardımların etkisinin büyük olduğunu vurgulamış, Demokrat Parti’nin kurduğu yeni Türk hükümetinin, ABD’ye karşı Cumhuriyet Halk Partisi’nden farklı bir tutumu olmayacağına işaret etmiştir.²⁶⁴

²⁶² Faruk Sükan, *Başbakan Adnan Menderes’in Meclis Konuşmaları, 1950-1960*, Ankara, Kültür Ofset, 1991, s. 13

²⁶³ *FRUS, 1950, Vol. V, The Near East and Africa*, op.cit., Dışişleri Bakan Vekili Webb’in Başkan Truman’a 22 Mayıs 1950 tarihli Türkiye’deki seçimleri değerlendiren notası, s. 1262-1263

²⁶⁴ *FRUS, 1950, Vol. V, The Near East and Africa*, op.cit., Dışişleri Bakan Vekili Webb’in Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Lay için 19 Eylül 1950’de hazırladığı rapor, s. 1320

2. Ekonomik Değişim

İkinci Dünya Savaşı sırasında izlediği savaş dışı kalma politikasıyla kendi iç meselelerine yoğunlaşmaya çalışan Türkiye, savaş sona erdiğinde 227 milyon dolarlık kısmı altın olan 245 milyon dolarlık stoklara sahipti.²⁶⁵ Bu birikimini de dışarıdan gelebilecek bir tehdide karşı muhafaza etme mecburiyeti hissediyordu. Bu yüzden, savaş süresince savaş ekonomisi uygulanmış; enflasyonun artmış, karaborsanın ortaya çıkmış olmasına karşın, bu stoklara dokunulmamış, ortaya çıkan bütçe açığını kapatmak için Milli Koruma Kanunu²⁶⁶, Varlık Vergisi²⁶⁷ gibi tedbirlere başvurulmuştur.

Bretton Woods'da 1944 yılında imzalanan ve Uluslararası Para Fonu'nu (IMF) 1945 yılında kuran anlaşmanın öngördüğü ekonomik sisteme dahil olabilmek için, 7 Eylül 1946'da Türk siyasal hayatında ilk kez devalüasyon yapılmış, Türk parasının değeri 1 Temmuz 1944'teki ABD Doları karşılığına bağlanmıştır.²⁶⁸ TBMM'de 19 Şubat 1947'de onaylanan kanunla, Uluslararası Para Fonu ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nı kuran anlaşmaları imzalama yetkisi hükümete verilmiştir. Buna bağlı olarak, 11 Mart 1947'de Washington'da yapılan anlaşma ile Türkiye Uluslararası Para Fonu'ndan yardım almaya başlamıştır.²⁶⁹

Türkiye'nin ekonomik olarak dışa bağımlı duruma gelmesinin temellerini de hazırlayan Truman Doktrini ve doktrin çerçevesinde imzalanan 12 Temmuz 1947 tarihli Türk- Amerikan Yardım Anlaşması ile alınan yardımlar Türk ekonomisinde büyük değişimlere sebep olmuştur.

²⁶⁵ *Ayın Tarihi*, Mart 1947, Sayı: 160, s. 26

²⁶⁶ 18 Ocak 1940 tarihinde çıkarılan Milli Koruma Kanunu, özellikle üretim, dış ticaret ve fiyat kontrolleri konularında çok geniş devlet müdahalesi getirmiştir. Kanuna göre, hangi malın ne kadar üretileceğine devletin karar vermesi, yatırımların hükümetin izniyle yapılması ve buna uymayan işletmelerin tazminatı ödenerek devletleştirilmesi öngörülmüştür. İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 4. Basım, İstanbul, Cem Yayınevi, 1974, s. 321; Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 191-192

²⁶⁷ 11 Kasım 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi, savaşın Türk ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek ve savaş sırasında sağlanan haksız kazançları vergilendirmek amacıyla çıkarılmıştır. Melek Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 579-580

²⁶⁸ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, op.cit., 1976, s.25

²⁶⁹ Baran Tunçer, "Milletlerarası Para Fonu", *AÜSBF Dergisi*, C.: XIII, No: 4, Aralık 1958, s. 12-13, 23

ABD’den alınan yardımlar, uzun vadede bazı sıkıntılar ortaya çıkarmaya başlamıştır. Yardımların, daha çok ABD’nin savaş sırasında kullandığı askeri malzemelerin Türkiye’ye aktarılmasıyla gerçekleştirildiği göz önüne alınırsa, bu malzemelerin düzenli olarak ihtiyacı olan bakımını karşılamak için de masraf yapmak gerekmiştir. Gönderilen malzemelerin yine ABD’den karşılanması gereken yedek parçalarının ve onarım bedellerinin temini için bütçeden yıllık 400 milyon Türk Lirası ayırmak gerekmiş, bu durum da 100 milyon dolar yani 280 milyon Türk Lirası’na denk gelen yardımın pahalıya mal olmasına sebep olmuştur²⁷⁰. Bütçenin büyük bir bölümünü ABD’den alınacak milli savunma ihtiyaçları için kullanılmak üzere tahsis eden Türkiye’de, bu sebeple finansal yatırım projelerinin hayata geçirilmesi de mümkün olamamış, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi uzun zaman almıştır.²⁷¹

Marshall Planı’nın 4 Temmuz 1948’de Türkiye ile yapılan anlaşma ile hayata geçirilmesiyle, alınan dış yardımlar ekonomik boyut kazanmış ve ABD’nin yönlendirmesiyle, tarımsal üretime ağırlık verilerek sanayinin gelişmesi de geciktirilmiştir. Marshall Planı’na katılım için gerçekleştirilen Paris görüşmelerine, hazırlanan sanayi öncelikli planla gidip reddedilen Türkiye, ABD’li uzmanların teşvikiyle tarım ve tarımsal verimi artırma amaçlı ulaştırma ve enerji projelerini içeren ikinci bir kalkınma planı hazırlamıştır.²⁷²

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 1947 yılında 13 milyon 575 bin hektar olan ekili arazi, 1950 yılına gelindiğinde 14 milyon 542 bin hektara, 1947’de bin 556 olan traktör sayısı da 1950’de 16 bin 585 adete ulaşmıştır.²⁷³ Türk ekonomisinde kısa sürede yaşanan canlanma ve dışa açılımın uzun vadeli olacağı düşünülmüşse de bu konuda başarılı olunamamıştır.

Yapılan ithalatın da Amerikan dolarıyla karşılanıyor olması, Türkiye’nin elindeki döviz stoklarını kısa sürede tüketmiş, Türk ordusunu modernleştiren

²⁷⁰ Mehmet Gönübol, 1982, op.cit., 234-235; Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler 1945-1960”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s. 536

²⁷¹ FRUS, 1950, Vol. V, *The Near East and Africa*, op.cit., ABD’nin Paris Büyükelçiliği’nde ABD Askeri Ataşeleri, Ekonomik İşbirliği İdaresi yöneticileri, Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Türkiye’nin Fransa’daki Büyükelçisi Numan Menemencioglu’nun katıldıkları toplantının sonunda 1 Şubat 1950’de hazırlanan görüşme raporu, s. 1225

²⁷² İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Savaş Sonrası Ortamda 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Ankara, ODTÜ İktisat Tarihi Serisi, 1974, s. 6, 10, 16

²⁷³ *Türkiye İstatistik Yıllığı, 1971*, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1973, s. 180

yardımlar ekonomiyi dışa bağımlı hale getirmiştir. Savaştan önce dış ticaretini çoğunlukla Avrupa devletleriyle yapan Türkiye, aldığı yardımların da etkisiyle ekonomik sıkıntılar içindeki Avrupa yerine ABD ile ticaretini geliştirmiştir. Ancak, ABD'ye sattığı mallar, satın aldığı malların bedelini karşılamaktan çok uzak olmuştur. Bunun sonucunda, ortaya çıkan dengesizliği gidermek için Türk yöneticiler her fırsatta, ABD'den alabileceği yardımları arttırmak için çaba sarf etmişlerdir.²⁷⁴

Maddi yönünden çok manevi yönü konuşulan Truman Doktrini ve bu çerçevede yapılan yardım anlaşması sonucu alınan askeri yardım sayesinde ve büyük dünya gücü ABD'den destek bulmuş olmanın getirdiği rahatlıkla Türkiye, dışa açılım sürecini geleceği düşünmeden, plansız olarak yapmıştır.

1946 yılında, 120 milyon dolar olan ithalat, 1947 yılının sonunda 245 milyon dolara ulaşırken, 216 milyon dolarlık ihracat ancak 223 milyon dolar olmuş, bu da günümüzde dahi tesirleri görünen, dış ticarete dengesizliğin başlamasına sebep olmuştur.²⁷⁵

ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye ile ilgili olarak 5 Mayıs 1949'da hazırlanan bilgi notuna göre, ABD ile ekonomik işbirliği önündeki tek engelin, “Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma deneyimleri yüzünden, kapitülasyonlara karşı hassas yaklaşımda bulunan” Türkler'in, “azalmaya başladığı gözlemlenen milliyetçi yapısı” olduğu ileri sürülmüştür. Raporla, Türkiye'nin kısa sürede özellikle dış ticaret konusunda daha liberal ekonomik politikalar benimsemesinin beklendiği üzerinde durulmuştur.²⁷⁶

ABD'nin isteklerinin bu doğrultuda olması ve ekonomik kalkınmanın, ancak dışarıdan gelecek destekle gerçekleştirilebileceği düşüncesiyle, 1 Ağustos 1951'de Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun dış yatırımları Türkiye'ye taşımakta yeterli olmadığı görüşüyle, 18

²⁷⁴ Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., s.235

²⁷⁵ *Türkiye İstatistik Yıllığı, 1994*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1995, s. 553

²⁷⁶ *FRUS, 1949, Volume VI, The Near East, South Asia, and Africa*, op.cit., Dışişleri Bakanlığı 5 Mayıs 1949 tarihli raporu, s. 1664-1666

Ocak 1954'te Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu²⁷⁷ “yatırım yapılacak teşebbüsün... hususi bir imtiyaz ifade etmemesi şartıyla” kabul edilmiştir.²⁷⁸

ABD’li uzmanların görüş ve raporlarından yararlanılarak hazırlanan 7 Mart 1954 tarihli Petrol Kanunu da yabancı firmaların Türkiye’den çıkaracağı petrolden elde edilecek gelirin yarı yarıya paylaşılmasını öngörmüştür.²⁷⁹

Enflasyonun artması, dış ticaret dengesizliğinin büyük boyutlara ulaşması ve Türk parasının değerinin istikrarsız hale gelmesi, 1954 sonrasında hükümetleri yeni önlemler almaya itmiş, ancak bu önlemler de planlı ekonomiye geçişi sağlayamamıştır. Ekonominin istikrarlı hale getirilmesi için yapılan tüm çabalar dış yardımları arttırmak amaçlı olmuştur.

ABD Başkanı’nın danışmanları ve Dışişleri Bakanı tarafından 25 Ekim 1956’da hazırlanan raporda da belirtildiği gibi, Türkiye, yardımların alınmaya başladığı 1947 yılından 9 yıl sonra, ABD’nin “dünyadaki en bağımlı müttefiki” haline gelmiştir.²⁸⁰

3. Askeri Değişim

Türkiye’nin geleceğini çok yönlü olarak etkileyen Truman Doktrini, askeri yönden Türkiye’ye destek sağlamayı açıkça ifade etmiş ve bu alanda etkileri de kaçınılmaz olmuştur. Türk ordusunun yapılandırılmasında ABD’li uzmanlar yoğun şekilde rol almaya başlamışlar, ordu da neredeyse yalnızca ABD’den alınan silahlarla donatılmıştır.²⁸¹ Bu da, Türkiye’nin, askeri araç-gereç ve teçhizat yönünden ABD’ye bağımlı hale gelmesine sebep olmuştur.

12 Temmuz 1947’de imzalanan yardım anlaşmasına göre Türk Silahlı Kuvvetleri güçlendirilmeye çalışılırken, öngörülen düzenlemelere göre Türk Silahlı Kuvvetleri Amerikan sistemine göre yapılandırılmaya başlanmıştır.

²⁷⁷ Kanunun metni için bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Kanunları, 5846-7200, V. C.*, Haz:Fahri Çoker vd, İstanbul, Kazancı Matbaası, 1983, s. 4854- 4857

²⁷⁸ Mehmet Selik, “ Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunları ve Tatbikatı”, *AÜSBF Dergisi, C.: XVI, No: 3, Eylül 1961, s. 6-7*

²⁷⁹ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler 1945-1960”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)* , op.cit, s. 554

²⁸⁰ *FRUS, 1955-1957, Volume X, Foreign Aid and Economic Defense Policy*, John P. Glennon (ed. in chief), United States Government Printing Office, Washington, 1989, Başkan Eisenhower’ın Karşılıklı Güvenlik Programı’nda Yurttaş Danışmanları ve Dışişleri Bakanı arasında yapılan 25 Ekim 1956 tarihli toplantı sonunda hazırlanan rapor, s. 120

²⁸¹ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s. 100

ABD’de 1947’de başlatılan uygulamayla ordu, donanma, ve hava kuvvetlerini tek yönetim birimi olan Milli Savunma Bakanlığı altında toplama girişimi Türkiye’de de uygulamaya konulmuştur.²⁸² Genelkurmay Başkanlığı’nın da dahil olduğu tüm ulusal güvenlik birimleri, Haziran 1949’da Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanarak, hükümetin yetkisi altına alınmıştır.²⁸³

Askeri okullar, Amerikan askeri okullar sistemine göre düzenlenip Amerikan ordusunun eğitim kitapları bu süreçte Türkçe’ye tercüme edilerek Türk Silahlı Kuvvetleri’nin eğitiminde kullanılmıştır. Tercümeler o kadar birebir yapılmıştır ki, Amerikan kitaplarındaki “papaz”, “alay imamı” olarak tercüme edilmiştir.²⁸⁴

Savaş süresince ABD’nin Avrupa’da kullandığı savaş uçağı, silah, gemi ve savaş malzemeleriyle birlikte, bunlara ait her türlü teçhizatın yanında askeri uniformaların kumaşları, askerlerin giyecekleri ayakkabıların derileri, hatta askeri hastanelerde ihtiyaç duyulabilecek ilaçlar da Türkiye’ye getirilmiştir.²⁸⁵

İşbirliği sürecinde, Kara Kuvvetleri subayları’nın uniformaları ABD modeline göre değiştirilirken, ABD yetkililerinin Türkiye’de yardımlar konusunda inceleme yaptığı dönemde Türk askerleri de eğitim için ABD’ye gönderilmiştir.²⁸⁶ 1950 yılı başında da bazı yüksek rütbeli subaylar emekliye sevk edilerek, çoğu ABD’de eğitim görmüş genç subaylar göreve getirilmiştir.²⁸⁷ ABD’de eğitime alınmış bazı subayların 27 Mayıs ihtilalinde görevde olması, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinde ABD etkisinin olduğunu savunanların da çıkış

²⁸² *Ayın Tarihi*, Temmuz 1947, Sayı: 164

²⁸³ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler 1945-1960”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. I (1919-1980)*, op.cit, s. 537

²⁸⁴ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni, Dün- Bugün- Yarın, C. II*, 4. Baskı, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1969, s. 380; Orhan Erkanlı, “Türk Ordusu Yeniden Düzenlenmelidir”, *Milliyet*, 19 Şubat 1968’den

²⁸⁵ *FRUS, 1951, Vol. V, The Near East and Africa*, op.cit., ABD’nin Ankara’daki Büyükelçisi Wadsworth’un ABD Dışişleri Bakanlığı için 15 Mayıs 1951’de yazdığı gizli mektup, s. 1162; “Amerika Birleşik Devletlerince Türkiye’ye Yapılacak Yardımdan Münhasıran Milli Savunma İhtiyaçları İçin Sağlanacak Maddelerin Vergi Muafıkları Hakkında Kanun”, *Türkiye Cumhuriyeti Kanunları*, 3788-5845, C. IV, op.cit., s. 3992

²⁸⁶ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*, Ümit Yayınları, 1995, s. 23

²⁸⁷ Oral Sander, 1979, op.cit., s. 40

noktasını teşkil etmektedir.²⁸⁸ Oysa, Türk Silahlı Kuvvetleri subayları, daha önceki dönemlerde de yurtdışında eğitim alıyorlardı.²⁸⁹

Mehmet Gönlübol'a göre, Türkiye'nin geçmişten kalma deneyimiyle, Yunanistan ile imzalanan anlaşmanın aksine, 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşmada içişlerine müdahale konusundaki hassasiyeti göz önüne alınarak imzalandığı düşünülürken,²⁹⁰ Oral Sander'e göre ise, ikili işbirliğinin ABD'ye, sınırlarını çok aşan ayrıcalıklar verdiği aşikardır.²⁹¹ Türkiye'nin anlaşma şartlarına uymaması halinde yardımın kesileceği yolunda bir ibare olmasa da, ilerleyen yıllarda yaşanan gelişmeler, askeri alanda da ABD'ye bağımlılığı gözler önüne sermiştir. Bu durum, ilerleyen yıllarda hem ABD ile ikili ilişkileri, hem de Türk dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir.²⁹²

Türk- Amerikan ilişkilerinde bir başka dönüm noktası olduğu kabul edilen²⁹³ ve siyasi literatüre "Johnson Mektubu"²⁹⁴ olarak geçen hadisede atıfta bulunulan mesele de, bu anlaşmada geçen "askeri yardımın verilmiş amacı dışında kullanılmasında ABD'nin onayının alınması gerektiği" ve "yardımın verilmiş amacının dışında kullanılamayacağı" vurguları olmuştur²⁹⁵. Lyndon Johnson, mektupta,

" ...12 Temmuz 1947 Antlaşması'nın 4. maddesinde belirtildiği gibi, askeri yardımın verilmiş maksatlarından gayri gayelerde kullanılması için, hükümetinizin Birleşik Devletler'in muvafakatini alması icap etmektedir... Birleşik Devletler'in

²⁸⁸ Çetin Yetkin, op.cit, s. 32

²⁸⁹ *FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa*, op.cit., Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda toplanan komitenin 24 Şubat 1947 tarihli İngiliz notaları hakkında görüşlerini bildiren gizli raporu, s. 49; Selim Deringil, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2003, s. 42

²⁹⁰ Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., s. 232

²⁹¹ Oral Sander, 1979, op.cit., s. 244

²⁹² Nasuh Uslu, 2000, op.cit., s. 100

²⁹³ Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit., s. 789

²⁹⁴ ABD Başkanı Lyndon Johnson'ın 5 Haziran 1964 tarihinde dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler üzerine Türkiye'nin adaya askeri harekate hazırlandığı bir dönemde bunu engellemek için yazılmıştır. Ayrıntılar için bkz.: Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler 1960-1980", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit.,s. 685-689

²⁹⁵ *Ibid.*, s. 687

muvafakat etmeyeceğini bütün samimiyetimle ifade etmek isterim”²⁹⁶, ifadesini kullanmıştır.

4. Sosyal ve Kültürel Değişim

Truman Doktrini ile gelişmeye başlayan Türk- Amerikan ilişkileri, Türkiye’de, bir süredir var olan Amerikan hayranlığını yaygınlaştırmış ve Türk toplumunun genelinde ABD yanlısı tutumların benimsendiği gözlemlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD’de yaygınlaşan komünizmle mücadele, ABD’ye duyulan yakınlık arttıkça Türkiye’de de etkisini göstermeye başlamıştır. Türkiye, 1945 yılından itibaren demokratikleşme sürecine girerken, bunu batı yanlısı demokrasi olarak algılayıp uygulamış, sola ve komünizme karşı sert tutumlar takınmıştır.²⁹⁷ ABD Senatörü J.R. McCarty’nin devlet içinde komünizm yanlısı bürokratların yer aldığı ve bunların görevden uzaklaştırılması gerektiği şeklindeki açıklamaları ABD kamuoyunda destekle karşılanırken, Sovyet tehlikesinden tedirginlik duyan Türkiye, McCartycilik akımından etkilenerek benzeri girişimleri ve psikolojik savaşı başlatmıştır. 4 Aralık 1945’te İstanbul’daki Tan gazetesi başta olmak üzere solcu yayınlar yaptığı iddia edilen yayınevleri ve kitapçılar tahrip edilmiş, gazeteler kapatılmıştır. Milli Mücadele sırasında kurulup Tahrir-i Sükun Yasası’yla kapatılan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası 1946’da yeniden kurulmuş olsa da, devletin komünizm ile mücadeledeki kararlılığı, tekrar kapatılmasına ve liderlerin tutuklanmasına sebep olmuştur²⁹⁸. ABD’yi eleştirmek, sol propagandası yapmak sayılmıştır.²⁹⁹ ABD’ye yakın görünebilmek için TBMM’de yer alan iki parti birbirini komünizme karşı zayıf davranmakla suçlamıştır.³⁰⁰ 1947 yılında, Türk Ceza Kanunu’nda komünizm ile ilgili maddeler değiştirilerek, komünizm propagandası için öngörülen cezalar arttırılmıştır.³⁰¹ 1948’de Ankara

²⁹⁶ Fahir Armaoğlu, 1991, op.cit., s. 268

²⁹⁷ Ömer Kürkçüoğlu, “Türk Demokrasininin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler, 1946’dan bu yana”, *AÜSBF Dergisi*, C. XXXIII, No: 1-2, Mayıs- Haziran 1978, 230

²⁹⁸ Kemal Karpat, op.cit., 286-288

²⁹⁹ Altan Öymen, *Değişim Yılları*, 7. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2004, s. 190-195

³⁰⁰ Erik J. Zürcher, op.cit s. 223

³⁰¹ Sina Akşin, op.cit., s.222

Üniversitesi'nde görev yapan dört profesör görevden uzaklaştırılmıştır.³⁰² 1950 yılına gelindiğinde komünist tutuklanmaları başlamış, artık bu konuda taviz verilmeyeceği ortaya konmuştur.

Komünizm karşıtlığı ile paralel olarak Türkiye'de din konusunda da farklı politikalar izlenmeye başlanmıştır. Muhalefetin, “dinsiz” iddialarına karşı Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 yılında gerçekleştirilen kurultayında, vatandaşları din konusunda bilinçli hale getirmek için girişimlerde bulunulması öngörülmüştür. Konunun en önde gelen savunucularından Hamdullah Suphi Tanrıöver bu süreçte dini, “komünizme karşı mücadelede birleştirici unsur” olarak nitelendirmiştir.³⁰³ İlk olarak, 27 Ocak 1947'de okullar dışında din eğitimi kabul edilmiş, 25 Kasım 1949'da isteğe bağlı olarak okullarda din eğitimi alınmasına karar verilmiştir. Bu tarihten sonra da, Türk yöneticilerinin kişisel tutumlarının da etkisiyle dine karşı, oy kaygısıyla, “laiklik” ilkesinden taviz verilecek şekilde tolerans gösterilmeye başlanmış, din; siyasete karıştırılmıştır.

Truman Doktrini ve sonrasında geliştirilen Marshall Planı'nın uygulanması aşamasında, yapılan ikili anlaşmalarda öngörüldüğü şekilde basında yardımların yapılışı ve işleyişiyle ilgili düzenli yayınlar yapılmış, yardımla gelen malzemelerle ilgili radyolarda özel programlar yayınlanmıştır. Bu süreçte, yardımların uygulandığı diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'ye de yardımlarla ilgili ABD'nin prestijini yükseltmesi beklenen broşür ve afişler getirilmiş, ABD ideolojisini destekleyen kitaplar Türkçe'ye çevrilerek piyasaya sunulmuştur. Kısa sürede sağlanan gümrük indirimleriyle, ABD'den yapılan ithalatın da geliştirilmesiyle elektronik eşyadan arabaya, makyaj malzemesinden bebek mamasına, çok çeşitli ürünler Türkiye'ye getirilmeye başlanmış, malzemelerin kalitesini belirtmek için de “ABD malı” oldukları vurgulanmıştır. Savaş öncesi dönemde Avrupa mallarının yaygın olduğu Türk pazarında, ABD mallarının artışı gözlemlenmiştir. Büyükşehirlerde kullanılacak toplu taşıma araçları dahi ABD'den getirilmeye başlanmış, ünlü işadamları ve yatırımcılar dikkatlerini

³⁰² *Vatan*, “Türkiye'de Komünizmin Kökünden Temizlenmesi ve Komünist Elemanların Tasfiyesi”, 17 Mayıs 1947

³⁰³ Altan Öymen, op.cit., s. 277-278

ABD'ye yönlendirmiş, ABD mallarını Türkiye'ye getirmek için çalışmalar yapmışlardır.³⁰⁴

ABD Senatosu'nda 27 Ocak 1948'de kabul edilen kanunla yurtdışında ABD'yi tanıtıp ikili ilişkileri düzenlenmek için yürürlüğe konulan eğitim programı³⁰⁵ kapsamında Türkiye ile de anlaşma yapılarak ABD'li "seçilmiş" eğitimcilerin Türkiye'de istihdamı sağlanmıştır. ABD ve Türkiye arasında 27 Aralık 1949 tarihinde imzalanıp 21 Mart 1951'de yürürlüğe giren anlaşmaya göre Türkiye'de ABD Eğitim Komisyonu'nun, öğrenci değişim programının uygulanmasını takip etmek üzere yerleşik duruma getirilmesine karar verilmiştir.³⁰⁶

Başbakan Yardımcısı Nihat Erim 20 Eylül 1949 tarihinde gazetelerde yayınlanan demecinde; "dış bir felakete bulaşmazsak, memleketin geleceğinden umutluyum. Türkiye, yakın gelecekte küçük Amerika olacaktır", ifadesini kullanmıştır. Burada değinilen "Küçük Amerika" ifadesi, Nihat Erim'in konuşmasından 8 yıl sonra, 1957'de bu kez Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından kullanılmış, akıllarda kalan da Bayar'ın; "memleketimizde Amerika'nın gelişme merhalelerini takip ederek çalışıyoruz. 30 yıl sonra bu memleket 50 milyon nüfuslu küçük bir Amerika olacaktır"³⁰⁷, demeci olmuştur.

Stalin'in 5 Mart 1953 tarihinde ölümünün ardından, 30 Mayıs 1953'te Sovyetler Birliği, Türk topraklarından vazgeçtiğini ve boğazlar rejimini görüşmek istediğini bildiren notayı verdiği dahi, Türk yöneticileri komşularına kuşkuyla yaklaşmaktan vazgeçememiştir.³⁰⁸ Notada, boğazlarda üs isteminden vazgeçildiğine dair bir ibare bulunmayışının da etkisiyle, Sovyetler Birliği'ne karşı güvensizlik ve ABD yanlısı tutum sürdürülmüştür.³⁰⁹

ABD milli Güvenlik Konseyi ve Planlama Komisyonu tarafından 23 Eylül 1953 tarihinde ABD'nin dış ülkelerdeki imajı hakkında hazırlanan rapora

³⁰⁴ Altan Öymen, op.cit., s. 56, 180-187; Vehbi Koç, *Hayat Hikayem*, İstanbul, Afa Ofset, 1973, s. 73, 133

³⁰⁵ Kanunun metni için bkz.: *American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949*, op.cit., s. 1224-1234

³⁰⁶ *FRUS, 1950, Vol. V, The Near East and Africa*, op.cit., Editörün Notu, s. 1240-1241

³⁰⁷ Feroz Ahmad, 1996, op.cit., s. 63-64, Cumhuriyet, 20 Eylül 1949 ve Zafer, 20 Ekim 1957'den

³⁰⁸ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasının 20 Yılı, 1945-1965", *AÜSBF Dergisi*, C. XXI, No: 1, Mart 1966, s. 154

³⁰⁹ Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit., s. 521

göre Türkiye'deki ABD yanlısı tutumun memnuniyet verici olduğu üzerinde durulmuş, ABD'ye karşı siyasi çevreler ve kamuoyunda hiçbir karşıt görüşün bulunmamasının özellikle Türkiye'ye yapılan yardımların sürdürüleceği ölçüde süreklilik arz edeceğinin düşünüldüğü belirtilmiştir.³¹⁰

Siyasi çevrelerde olduğu kadar, kamuoyunda da oluşan Amerikan yanlısı tutum, 1964 Johnson Mektubu sonrasında sarsılmaya başlamıştır. Türkiye'nin garantör devlet konumunda olduğu Kıbrıs'ta, 12 Temmuz 1947 Türk-Amerikan Yardım Anlaşması'ndan itibaren yardım olarak alınan silahların kullanılmasına karşı çıkan ABD'nin, Türkiye'ye Sovyetler Birliği'nin olası saldırısı durumunda da Türkiye'yi desteklemeyeceği düşüncesi Amerikan aleyhtarlığının yayılmasına sebep olmuştur.³¹¹

B. Dış Politikadaki Etkiler

1. Türkiye'nin Batı Yanlısı Siyaseti

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nda başladığı, güçler arasında denge politikasını Atatürk döneminde de sürdürmeye devam etmiştir. Uluslararası ilişkilerini, dış politikadaki istikrar ve güvenliğini ön planda tutarak ve statükonun devamını esas alarak sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nda, tüm dünyayı yıkıma uğratan ortamdan fiilen savaşta yer almayarak uzak durmaya çalışan Türkiye, savaş sonrası oluşan düzende üstündeki baskı sebebiyle taraf tutmak durumunda kalmıştır. Savaş sonunda birbirleriyle işbirliğini sonlandırarak ortaya çıkan iki yeni süper gücün bloklaşmasında Türkiye, üzerinde baskı yaratan komşusuna karşı koyarken, ABD'den destek ummuş, bu sürecin sonunda ilan edilen Truman Doktrini'ni bir çıkış yolu olarak görmüştür. ABD dış politikasında kesin bir değişimi ortaya koyan Truman Doktrini'nin Türkiye'ye en büyük etkisi de dış politikada gözlemlenmiştir.

³¹⁰ FRUS, 1952-1954, Vol. I, General: Economic and Political Matters, Part 2, US. Government Printing Office, Washington, Department of State Publication, William Z. Slany (ed.), 1983, Milli Güvenlik Konseyi'nin ABD'nin yurtdışındaki prestiji konusunda 23 Eylül 1953'te hazırladığı rapor, s. 1517-1518

³¹¹ İsmail Soysal, "Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri", *Belleten*, C. XLI, Sayı: 162, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1977, s.260, 271

Truman Doktrini'nin açıklanmasından itibaren, Türk dış politikasının temel hedefi batıyla sıkı ilişkiler kurmak haline gelmiş, bu hedefi gerçekleştirebilmek için Türkiye, batının öncülüğünde kurulan tüm siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonlara üye olmak için çaba harcamıştır³¹². 12 Mart 1947'den itibaren Türkiye, yüzünü tamamen batıya dönerek Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren uyguladığı denge politikasını terk etmiştir.

Yöneticilerin, dünyanın en büyük gücü ABD'ye karşı hayranlık beslemelerinin yanında, ne kadar dikkatle hazırlanmış olursa olsun yapılan yardım anlaşmalarının bu süper devlete ayrıcalıklar sağlamış olması Türkiye'yi ABD'nin politikalarından etkilenir hale getirmiştir. Bunun sonucunda, özellikle Türk dış politikasında ABD taraftarı tutumlar takınılmıştır. Birleşmiş Milletler'in toplantılarında büyük ölçüde ABD ile birlikte oy kullanılmış, Türkiye, kendisini ABD'nin savunucusu olarak görmeye başlamıştır.³¹³

Türk dış politikasında gözlemlenen en belirgin değişim Filistin konusunda görülmüştür. ABD ile yakın ilişkiler ve kapsamlı yardımlar başlamadan önce Filistin'de bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını her zaman desteklemiş³¹⁴ olan Müslüman çoğunluğa sahip Türkiye, ülkenin durumuyla ilgili görüşmelerin yapıldığı Birleşmiş Milletler Konferansları'nda her konuda yanında yer aldığı Filistin'e sonradan sırtını dönmüştür. Türkiye, henüz Filistin'i destekleyen tutumundan vazgeçmeden önce El Kotla adlı Mısır gazetesinde yayınlanıp Türk basınında da yer alan makaledeki;

“Türkiye hep Araplar'ın yanında yer almıştır. Mısır Hükümeti Türkler'e teşekkür etmelidir. [Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, Filistin meselesi karşısında] ABD'den yardım alan Yunanistan, ABD ve Yahudi yanlısıyken, Türkiye demokratik ve komünizme karşı duruştur”³¹⁵, ifadesi dikkat çekicidir.

³¹² Hüseyin Bağcı, op.cit. s. 8

³¹³ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, “Türk Dış Politikasının 20 Yılı, 1945-1965”, *AÜSBF Dergisi*, op.cit., s. 162

³¹⁴ *Vatan*, “Türk Delegatesi Filistin Davasında Türkiye'nin Kararını Söylüyor” 2 Mayıs 1947; *Vatan*, “Filistin Davası”, 7 Mayıs 1947; *Ulus*, “Türkiye ve Arap Birliği: Bir Mısır Gazetesi Dikkate Değecek Bir Yazı Yayımladı” 6 Haziran 1947; *Ulus*, “Türkiye Araplar'ın Yanında”, 9 Haziran 1947

³¹⁵ *Ulus*, “Türkiye ve Arap Birliği: Bir Mısır Gazetesi Dikkate Değecek Bir Yazı Yayımladı” 6 Haziran 1947

Filistin meselesinde, Türkiye'nin bu tutumu fazla uzun sürmemiş, 14 Mayıs 1948'deki kuruluşunun ardından, başlangıçta tarafsız bir politika izlemeyi tercih etmiş olsa da 28 Mart 1949'da, İsrail devletini tanıyan ilk devletlerden biri olmuştur. Türkiye'deki Musevilerin de İsrail'e göçünü kabul ederek, Filistin topraklarındaki Yahudi nüfusunun artmasını sağlayan Türkiye'nin bunun sonucunda Arap devletleriyle de arası açılmıştır³¹⁶.

Ocak 1949'da Asya Devletleri Konferansı'na katılım davetini, "Asya değil, Avrupalı bir devlet olarak konferansa katılmayı uygun bulmadığı" şeklinde cevaplandırması Türkiye'nin Asya devletleri ile de ilişkisini bozmuştur.³¹⁷

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) 4 Nisan 1949'da kurulmasından sonra, Türkiye'nin ana hedefi haline gelen bu örgüte katılma fikri, zaten uzun süredir açık olarak gözlemlenen batı yanlısı tutumunu daha da belirginleştirmiştir.

1950 genel seçimlerinin hemen ertesinde, 25 Haziran 1950'de başlayan Kore Savaşı'nda yeni Türk hükümeti, Türkiye'nin NATO'ya girişini kolaylaştıracağı düşüncesiyle sonradan eleştirilere sebep olacak şekilde TBMM'ye danışmadan Kore'ye asker göndermiştir. Türkiye'nin Kore savaşına katılması, Truman Doktrini ve doktrin bünyesinde yapılan 12 Temmuz 1947 Anlaşması'yla kurulan Türk- Amerikan askeri bağıni ittifak niteliğine kavuşturmuştur³¹⁸. Resmi ittifak ise, Kore Savaşı'nda Türklerin sergilediği tutumun da etkisiyle, Türkiye'nin NATO'ya katılması ile gerçekleşmiştir.

Soğuk Savaş'ta ortaya çıkan bloklaşmanın dışında kalan, çoğu bağımsızlığını yeni kazanmış Asya- Afrika devletlerinin 18-24 Nisan 1955'de Endonezya'da katıldığı Bandung Konferansı'nda Türkiye, bağlantısızlık politikasına karşı olduğunu ve bu politikanın Moskova'nın işine yarayacağını açıklayıp Batı Bloğunun temsilciliği rolünü üstlenmiştir.³¹⁹. Türkiye'nin Konferanstaki bu tutumu yeni doğan "Üçüncü dünya" devletlerini de daha başından Türkiye'nin karşısına yerleştirmiştir.

³¹⁶ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler 1945-1960", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit, s. 537

³¹⁷ Haluk Ülman, Oral Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968, II. Bölüm", *AÜSBF Dergisi*, C. XXVII, No: 1-2, Mart 1972, s. 5

³¹⁸ Ibid.: s. 10; Fahir Armaoğlu, 1991, op.cit., s. 181

³¹⁹ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasının 20 Yılı, 1945-1965", *AÜSBF Dergisi*, C. XXI, No: 1, Mart 1966, s. 165-166 ; Fahir Armaoğlu, 1984, s. 624-625

Truman Doktrini'nde, Yunanistan ile birlikte anılıyor olmak ve NATO'ya Yunanistan ile birlikte dahil edilmiş olmak Türk yöneticilerinde, bundan sonraki süreçte Yunanistan ile birlikte hareket etmek mecburiyeti hissettirmiştir. 1953 yılında Yunan Kral ve Kraliçesi'nin ABD'ye davet edilmesi üzerine, Cumhurbaşkanı Celal Bayar da, ABD'den benzeri bir davet beklediğini gayri resmi yollardan ABD Dışişleri Bakanlığı'na ulaştırmıştır.³²⁰ Bu girişim üzerine aldığı davetle Celal Bayar, ABD'yi ziyaret eden ilk Türk devlet başkanı olarak 17 Ocak 1954 tarihinde gezisini gerçekleştirmiştir.³²¹ 1959 yılına gelindiğinde ise, Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortaklık için yaptığı 15 Temmuz tarihli resmi başvuru üzerine Türkiye de, aynı doğrultuda karar alıp Yunanistan'ı yalnız bırakmamak için 31 Temmuz'da AET'ye ortaklık için resmi başvurusunu yapmıştır.³²²

2. NATO ve Türkiye

a) NATO'nun Kurulması

ABD'de Sovyetler Birliği'ne karşı geliştirilen Truman Doktrini açıklanırken, Mart 1947'de Avrupa'da da Almanya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın askeri işbirliğine gideceğinin belgelendiği Dunkirk Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma, tam bir yıl sonra, 17 Mart 1948'de Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'u da içine alan Brüksel Antlaşması ile genişlemiştir. Almanya, Stalin ve Churchill arasında "Yüzdeler Anlaşması"nın yapıldığı 9 Ekim 1944 tarihli Moskova Görüşmesi, ardından da 4- 11 Şubat 1945'te Yalta ve 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945'te Potsdam Konferansları'nda dört işgal bölgesine ayrılmıştır. Sovyetler Birliği doğu, ABD güney, İngiltere kuzeybatı, Fransa da Anglo- Amerikan işgal bölgesinin bir bölümünü denetimine almıştır. Konferanslarda, Sovyet işgal bölgesindeki Berlin de dört ayrı işgal bölgesine

³²⁰ *FRUS, 1952-1954, Volume VIII, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean*, op.cit., Dışileri Bakanı Dulles'un Başkan Eisenhower'a 13 Ağustos 1953'te yazdığı "Türk Cumhurbaşkanı'nın ABD'yi ziyaret konusunda beklediği davet" konulu nota, s. 939

³²¹ İsmail Soysal, "Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri", *Belleten*, op.cit, s. 270

³²² Mehmet Ali Birand, *Türkiye'nin Avrupa Macerası, 1959-1999*, 10. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık AŞ, 2000, s. 41

ayrılmıştır.³²³ Brüksel Antlaşması sonrasında Sovyetler Birliği, Almanya ile ilgili “dörtlü denetim konseyi”nden uyuşmazlık sebebiyle çekildiğini açıklamıştır. Demokrasinin yerleşebilmesi ve ekonomik kalkınma için ortak hareket eden, hatta işgal bölgelerini Trizonia adı altında birleştiren Konsey’deki batılı güçler, Almanya’daki karaborsayı engelleyip ekonomik karışıklığa son verebilmek için “Deutsche Mark” oluşturduklarını ilan etmişlerdir. Sovyetler Birliği, buna karşılık olarak yeni Alman parasını kendi bölgesinde yasaklamış, batılıları Berlin’den çıkarmak için Batı Berlin’e giriş- çıkış kısıtlaması getirip yer yer ulaşımı kesmiştir. Batılı güçler Batı Berlin halkını havadan beslemeye devam edince Sovyetler Birliği’nin batılı güçleri uzaklaştırma senaryoları da sonuçsuz kalmıştır.³²⁴

NATO’nun kurulmasında da Berlin Bunalımı kadar etkinliği kabul edilen “Prag Darbesi” Sovyetler Birliği’nin etkin şekilde rol aldığı komünist darbeler içinde batılı devletler tarafından en çok tepkiyle karşılanana olmuştur.³²⁵ Şubat 1948’de, o zamana kadar demokrasinin öncüsü sayılan Çekoslovakya’da, Sovyet Dışişleri heyetinin gelmesiyle başlayan olaylar, devlet başkanının istifası, dışişleri bakanının ölümü ve komünist yönetimin iktidara gelişine sebep olmuştur. Çekoslovakya’da yaşanan bu gelişmeler, Sovyetler Birliği’nin Avrupa’da gittikçe batıya doğru etkinliğini arttırmış olduğunu ortaya koymuştur.³²⁶

Marshall Planı’nın uygulamaya konulmasından bir süre sonra, ekonomik kalkınmayı içeren bir yaklaşımın Avrupa’da kalıcı barış için yeterli olmadığı görülmüştür. “Berlin Bunalımı” ve “Prag Darbesi” ile Avrupa’nın yeniden düzene kavuşabilmesi için askeri güvenliğe de ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır³²⁷. Avrupa’da, Sovyet tehdit ve yayılmasına karşı alınan ilk “askeri tedbir” sayılan 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşması ve ardından, Eylül 1948’de kurulan Batı Birliği Savunma Örgütü’nün en büyük eksikliği, yeni

³²³ Oral Sander, 1989, op.cit., s. 200

³²⁴ Paul Kennedy, op.cit., s. 409; Armaoğlu, 1984, op.cit., s. 446-447

³²⁵ Oral Sander, 1989, op.cit., s. 196

³²⁶ NATO Enformasyon Servisi- Brüksel, *NATO- Bilgiler ve Belgeler*, Ankara, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1971, s. 14

³²⁷ John W. Spanier, op.cit., s. 54

süper güç ABD'nin antlaşmaya dahil edilmemiş oluşu olarak algılanmıştır³²⁸.

Truman Doktrini ile, Sovyetler Birliği'ni güç yarışında yalnız bırakamayacağını ilan eden ABD, 100 yılı aşkın süredir karşı olduğu, Avrupa'da askeri boyutları geliştirilmiş bir ittifaka girme düşüncesini kamuoyuna da kabul ettirmiştir. Doktrinin ilanından sonraki dönemde Sovyetler Birliği'nin meydan okuma ve tehditleri son bulmayınca ABD, bu devlete karşı bir süredir düşündüğü boyutta bir askeri ittifakta yer alma fikrini hayata geçirmeye karar vermiştir. Truman Doktrini'ne dayanarak, Monroe Doktrini'nin "Avrupa ile ittifaklara katılmama" konusunda resmen terkinin öngören "Vandenberg Kararı", 19 Mayıs 1948'de açıklanmış, 11 Haziran 1948'de "ABD'nin uluslararası ve bölgesel ortaklık anlaşmalarına katılabilmesi" Senato tarafından onaylanmıştır.³²⁹ Karara göre; ABD'nin ulusal güvenliğini tehlikeye düşürecek saldırılar karşısında Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilgili maddesindeki savunma hakkı kullanılarak barışa katkıda bulunulması öngörülmüştür.³³⁰

Kararın Senato'dan geçmesinin ardından ABD'nin Avrupa'yı içine alacak savunma paktına girebilmesindeki engel ortadan kalkmış ve Brüksel Antlaşması taraftarlarıyla ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Portekiz, İzlanda ve Norveç bir araya gelip NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması'nı 4 Nisan 1949'da imzalamışlardır.³³¹ Antlaşmaya göre, imzacı devletlerden her hangi birine yapılmış olan bir saldırı, diğerlerine de yapılmış sayılacaktır. "Özgürlük, barış ve güvenlik" için 12 devletin NATO'da birleşmesiyle Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki yayılması da durdurulmuştur³³².

³²⁸ Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit., s. 445; Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler 1945-1960", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 543

³²⁹ *Documents on American History*, op.cit., s. 736

³³⁰ *FRUS, 1948, Vol. IV., Eastern Europe; The Soviet Union*, op.cit., Dışişleri Bakan Vekili Lovett'in ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Wilson'a 15 Aralık 1948'de yazdığı gizli mektup, s. 214; *FRUS, 1949, Vol. I., National Security Affairs, Foreign Economic Policy*, U.S. Government Printing Office, Washington, Department of State Publication, 1976, Dış yardım Komitesi'nin Askeri Yardım Programı ile ilgili 7 Şubat 1949 tarihli raporu, s.251

³³¹ *Documents on American History*, op.cit., s. 749-750

³³² Fahir Armaoğlu, 1984, op.cit., s. 448-449

b) Türkiye'nin NATO'ya Katılması

ABD'nin bu kadar etkin bir şekilde yer aldığı ittifaka katılmak, Türkiye için de o dönemde benimsenen politika göz önüne alındığında, şart sayılmıştır. Henüz NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmadan başlatılan ittifakta yer alma çabaları çeşitli sebepler öne sürülerek başlangıçta reddedilmiştir. ABD, İngiltere ve İskandinavya ülkeleri, Türkiye'nin NATO'ya girişini başlangıçta kabul etmeyip Batı Avrupa, ya da Atlantik ülkesi olmayan Türkiye'nin, adı, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü olan bir ittifakta bulunmasının mümkün olmadığını belirtmişlerdir.³³³ İtalya'nın pakta alınması kararıyla bu fikir çürütülürken, ABD bu süreçte, Türkiye'ye "Kuzey Atlantik ile ilgileniyor olmasının Türkiye'ye ilgisinin azaldığı şeklinde yorumlanmaması" için yardımlarını arttırarak sürdürmeye devam etmiştir.³³⁴ İngiltere, Türkiye'ye, NATO yerine, onunla yakın işbirliği içerisinde olması planlanan Ortadoğu Komutanlığı Projesi'nde yer alması fikrini benimsetmeye çalışmıştır³³⁵. ABD de Türkiye'nin NATO'ya başvurusu reddedildikten sonra Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de güvenliği sağlayacak bir Akdeniz Paketi çerçevesinde bütünleşmelerini istemiştir.³³⁶

Demokrat Parti iktidarı göreve geldikten sonra, 25 Haziran 1950'de başlayan Kore Savaşı'na, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararına dayanarak, 25 Temmuz 1950'de alınan karar gereğince asker göndermiştir. Muhalefet partisi CHP'ye danışılmadan alınan bu kararın gerekçesi durumun acil oluşu olarak açıklanırken, Türkiye'nin NATO'ya girişini kolaylaştıracağı

³³³ *FRUS, 1948, Vol. III., Western Europe*, op.cit., ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Wadsworth'un Dışişleri Bakanı Marshall'a 23 Aralık 1948'de yazdığı gizli mektup, s. 333; *FRUS, 1948, Vol. IV., Eastern Europe; The Soviet Union*, op.cit., ABD Yakın Doğu ve Afrika Bölgesi Danışmanı Satterthwaite'in Dışişleri Bakan Vekili Lovett'a 26 Ekim 1948'de yazdığı gizli mektup, s. 173

³³⁴ *FRUS, 1948, Vol. III., Western Europe*, op.cit., ABD Yakın Doğu ve Afrika Bölgesi Danışmanı Satterthwaite'in Dışişleri Bakan Vekili Lovett için 14 Aralık 1948'de hazırladığı gizli nota, s. 321-322, 333; "Department of State Policy Statement", *FRUS, 1949, Volume VI, The Near East, South Asia, and Africa*, op.cit., s. 1669-1670

³³⁵ Bu fikir, Mısır'ın böyle bir pakta katılmayı reddetmesiyle hayata geçirilememiştir. Ayrıntılar için bkz.:Melek Fırat- Ömer Kürkçüoğlu, "1945-1960 Ortadoğu'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 618

³³⁶ *FRUS, 1950, Volume V, The Near East, South Asia, and Africa*, op.cit., s. 1315, 1316

düşüncesi de bu konuda etkili olmuştur.³³⁷

1951 yılına gelindiğinde Türkiye'nin yoğun çabaları sonuç vermiş ve ittifaka giriş mümkün olabilmıştır. 22 Ekim 1951'de Londra'da düzenlenen protokolle, Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması'na dahil edilmesine karar verilmiştir.³³⁸

TBMM'de 18 Şubat 1952'de, Türkiye'nin NATO'ya katılımına dair kanun tasarısının görüşülmesi sürecinde oylamaya katılan 410 milletvekilinden 409'unun onayı alınmış, 1 kişi de çekimser oy kullanmıştır. Oylamaya geçilmeden önce yapılan görüşmede Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, "Atlantik Antlaşması'nın sadece askeri müdafaa vasıtası olarak değil, çok geniş manada maddi ve manevi yükselişi hedef tutan bir dayanışma ve işbirliği antlaşması" olduğunu vurgulamıştır.³³⁹ Oturumda daha sonra söz alan iktidar partisi mensubu Dışişleri Komisyonu Başkanı Firuz Kesim ve Erzurum Milletvekili Rıfık Salim Burçak da Türkiye'nin NATO'ya katılımının Türkiye'nin Kore Savaşı sırasında gösterdiği kararlı tutumdan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi adına söz alan Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu, Türkiye'nin 1945'ten beri takip ettiği fedakarlık ve 1947 yılından itibaren ABD ile girişilen işbirliğinin bu sonucu getirdiğini belirtmiştir.³⁴⁰

18 Şubat 1952'de, yapılan oturumda, TBMM'nin, NATO Antlaşması'nı ve buna katılıma ilişkin protokolü onaylamasıyla Türkiye resmen NATO'ya katılımını gerçekleştirmiştir.³⁴¹

Türkiye'nin NATO'ya girişi, 1947 Truman Doktrini'nden itibaren belirginleşen batı yanlısı tutumun resmi bir ittifak içinde devam ettirileceğini belgelemiştir. Sovyetler Birliği, Türkiye'nin NATO'ya dahil edilmesini kendisine karşı yapılan bir girişim olarak algılamış ve bu konuda, Türkiye'ye sert ifadeler içeren bir nota göndermiştir. Notada,

³³⁷ İsmail Soysal, 2000, op.cit., 13, 25-26; Feroz Ahmad, 1996, op.cit., 52, 391

³³⁸ İsmail Soysal, 2000, op.cit., s. 392

³³⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem X, C. 13, Birleşim: 49, 18 Şubat 1952, Oturum:1, s. 314

³⁴⁰ *Ibid.*, 316, 318, 322

³⁴¹ Kuzey Atlantik Antlaşmasına Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılmasına Dair 5886 Sayılı Kanun'un tam metni için bkz.: *Türkiye Cumhuriyeti Kanunları, 5846-7200, C. V*, op.cit., s. 4648-4651

“Türk Hükümetinin memleketini, Sovyetler Birliği’ne karşı yönelmiş bulunan Atlantik Bloku’nun saldırgan planları içine çekmiş olması, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki münasebetlere hiç şüphesiz ciddi zararlar verecek ve böyle bir politikanın sonuçlarından doğan sorumluluk da tamamıyla Türk Hükümeti’ne ait olacaktır”³⁴², ifadesi yer almıştır.

Sovyetler Birliği’nin bu yaklaşımı sonucunda, güçlü dostu ABD ile aynı savunma ittifakı içinde yer almasının verdiği güvenle Türkiye, kendi bölgesinde de aynı amaca hizmet eden ittifaklar kurmaya yönelmiştir. ABD’nin desteğiyle, 25 Şubat 1953’te ortak güvenlik amacına hizmet etmesi için Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan Pakti kurulmuş, pakt, 9 Ağustos 1954’te üç devlet arasında “İttifak, Siyasal İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Andlaşması” imzalanarak ittifak niteliğine kavuşmuştur. Ancak, bu ittifakın uzun süre geçerliliğini koruyamayacağı bir yıl içinde ortaya çıkmıştır³⁴³. 1955 yılında Irak ile imzalanan karşılıklı işbirliği antlaşması da Pakistan, İran ve İngiltere’nin de katıldığı Bağdat Pakti’ni doğurmuş, ancak bu paktın başlangıçta yoğun destek görmesine rağmen diğeri gibi kalıcı olamayacağı kısa sürede anlaşılmıştır.³⁴⁴

³⁴² Fahir Armaoğlu, 1983, op.cit., s. 522, Documents on International Affairs, 1951, s. 68-71’den

³⁴³Yugoslavya, Stalin’in 1953 yılında ölümünün ardından tutum değiştirmesiyle “tarafsız” olmaya yönelmiş, Yunanistan ise, Kıbrıs sorununun 1954’ten itibaren uluslar arası bir boyut kazandığı ortamda, Türkiye ile işbirliği yapmayacağını ortaya koymuştur. Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler (1945-1960)”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 589-592

³⁴⁴ 1958’de Irak, pakttan çekilme kararı almış, ittifakın adı CENTO olarak değiştirilmiştir. İsmail Soysal, “1955 Bağdat Pakti”, *Belleten*, op.cit., s.180

SONUÇ

Truman Doktrini sonrasında, Türkiye'nin durumu, şu iki bilimsel açıklama çerçevesinde değerlendirilebilir:

1) Herhangi bir alanda takip edilecek ilkeyi belirten “doktrin”, dış politika konusunda belirlendiği zaman, doktrini benimseyen ülkeyi etkilediği kadar, buna muhatap olan ülkeleri de etkiler³⁴⁵.

2) Askeri amaçlı dış yardımlar, geleneksel olarak ittifakların ayakta tutulması için başvurulan yollardan biridir. Aslında amaç, askeri olmaktan çok siyasaldır; askeri yardım karşılığında siyasal çıkarlar beklenmektedir. “Yardım alan devletin belli siyasal davranışlarda bulunmaması ya da bulunması beklendiğinde yardımı alan, kendini böyle bir davranışta bulunma durumunda hisseder.”³⁴⁶

İkinci Dünya Savaşı sırasında, karşılaştığı tüm dış baskılara rağmen savaş dışı kalmayı başaramış Türkiye, savaşın sonlandığı 1945 yılında başlayacağı sinyalleri verilen Soğuk Savaş'ta, güçlü komşusundan aldığı tehditler yüzünden, onun karşısında duran ABD'ye yaklaşmaya çalışmıştır. Bu ortamda, 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini, Türk siyasileri tarafından can simidi olarak görülmüş ve bu tarihten sonra Türkiye, Sovyetler Birliği'ne karşı duruşuyla başlayan ABD desteğini sürdürebilmeyi politikasının temelini almıştır.

Doktrinin öngördüğü askeri yardımların Türkiye'ye ulaşmasından itibaren Türk yöneticileri kendilerini ABD'nin Ortadoğu'daki temsilcileri olarak görmüş ve karşılıklı yardımlaşma sürecine geçildiğini varsaymışlardır. Oysa, ABD, güçlü bir devlet olarak, bölgedeki çıkarlarını gözettiği ölçüde Türkiye'ye yardımda bulunmayı öngörmüştür. Bu sebeple, yardımların yetersizliğinden her fırsatta yakınan Türk yöneticilerinin ısrarlı istekleri belirli düzeyde, ABD'nin ihtiyaçları doğrultusunda karşılanmıştır. ABD desteği ve yardımlarını sürdürme

³⁴⁵ Funda Keskin, “ABD Başkanları'nın Ünlü Doktrinleri Kutusu”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, op.cit., s. 527

³⁴⁶ Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika, İlkeler- Kavramlar- Kurumlar*, 4. Baskı, Ankara, Atilla Kitabevi, 1993, s.157, 158

ihtiyacının etkisiyle, Türk dış politikasında alınan kararlar, ABD'nin kabul edebileceği doğrultuda alınmaya çalışılmıştır.

ABD'den alınan askeri malzeme ve yardımlarla, Türk Silahlı Kuvvetleri, neredeyse sadece ABD ekipmanı ile donatılmış, yedek parça ve bakım ihtiyaçları dahi ABD'den karşılanarak Türk savunma sanayi geliştirilememiş, Türk ordusunun teçhizat bakımından ABD'ye bağımlı hale getirilmesi sağlanmıştır. Bunun da olumsuz sonuçları, uzun yıllar sonra, 1964 (Johnson Mektubu) ve 1974'te (silah ambargosu) yaşanan gelişmelerde gözler önüne serilmiştir.

Truman Doktrini'nin bir sonucu olarak ortaya çıkan Marshall Planı ile yapılan yardımlarda Türkiye'nin, Batı Avrupa'nın kalkınmasında "yardımcı güç" olarak yer alması sağlanmış, yine ABD'nin istekleri doğrultusunda Türkiye, sanayi yerine tarımda kalkınmayı öncelikli hedefi haline getirmiştir. Türkiye'nin uzun vadede ihtiyaçları ortaya konmadan, kapsamlı bir çalışma yapılmadan hazırlanan kalkınma planları Türkiye nüfusu ve iş gücü potansiyeli düşünülmeden uygulamaya konulmuş, bu da uzun vadede işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik bunalımları Türk siyasi hayatına yerleştirmiştir. Marshall Planı kapsamında yardımların alındığı dört yıllık süreçte, Avrupa'nın sanayileşmesi hedeflenirken, Türkiye'ye de tarım ülkesi olması rolü biçilmiş, sanayileşme geciktirilmiştir. Türkiye, kısa sürede, İkinci Dünya Savaşı sonunda ekonomik açıdan çok daha ileri bir düzeyde olduğu Avrupa'nın gerisine düşmüştür.

ABD yanlısı tutum, sol eğilimlere karşı tavizsiz politika geliştirmeyi hedeflerken, yıllarca bastırılmış Amerikan karşıtı görüş, bir süre sonra, yaşanan iç ve dış gelişmelerin de etkisiyle sesini yükseltmeye başlamıştır. 1968 yılından itibaren, sonu silahlı çatışmalara varacak boyutta olayların yaşanmasına sebep olmuştur. Komünizm karşıtlığının beraberinde getirdiği dini toleransın aşırıya kaçması, dini siyasetin içine sokarak laiklikten tavizler verilmesine sebep olmuştur. Bazı iş çevreleri, siyasiler ve basın da yönlendirmesiyle, subjektif bakış açısıyla, Türkiye'de Amerikan hayranı; ya da, bu duruma duyulan tepkiyle, karşıtı nesiller yetişmeye başlamıştır.

Truman Doktrini, Türkiye'nin, dünyanın en büyük gücü ABD ile olan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edildiğinden, Türk siyasal

hayatındaki yeri de büyüktür. Kasım 1999'da Türkiye'yi ziyaret eden ABD Başkanı Bill Clinton 15 Kasım 1999'da TBMM'de yaptığı konuşmada Truman Doktrini'ne atıfta bulunarak;

“Soğuk Savaş'ın başlangıcında, Başkan Truman, Türkiye'nin bütünlüğünü korumak için, Amerika'nın kaynaklarını seferber edeceğini ilan etti. Truman doktrini, ilişkimizi kaynaştırdı ve Amerika'nın soğuk savaş sonrası ilişkilerinin temelini oluşturdu. 50 yılı aşkın bir süredir, müttefikliğimiz, zamanın karşısında kuvvetli durmuş ve Kore'den Kosova'ya kadar bütün imtihanları geçmiştir. Bütün Amerikalılar adına, yarım yüzyıllık dostluk, güven ve karşılıklı saygıdan dolayı, sizlere teşekkür ediyorum,”³⁴⁷ demiştir.

³⁴⁷ Hürriyet, “Teşekkür Ederim”, 16 Kasım 1999.

ÖZET

Dünyanın gördüğü en büyük yıkımlara sahne olan iki savaşın yaşandığı 20. yüzyılın ilk yarısında, değişen siyasi koşullar, her ülkede olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde de köklü değişimlere sebep olmuştur. ABD, Monroe Doktrini ile belirlediği ve 100 yılı aşkın süredir uyguladığı izolasyonist politikadan Truman Doktrini ile uzaklaşmış, dünyaya açılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonlanırken Sovyetler Birliği, Türkiye'ye, 20 yıllık dostluk antlaşmasının süresini uzatmayacağı kararını bildirmiştir. Türkiye'nin, konuyu görüşmek üzere yaptığı girişimlerde, yüzyıllardır sıcak denizlere inmek için çıkış noktası olarak gördüğü boğazlarda, hak sahibi olma niyetlerini tekrarlamış ve sınır bölgesinden toprak talebinde bulunmuştur. Türkiye, bu istekleri, savaş riskini göze alarak reddetmiş, güçlü komşusuna karşı tek başına direnç göstermeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin askeri ve ideolojik olarak yayılcı tutum izlemesinden rahatsızlık duymaya başlayan ABD, Truman Doktrini ile yeni dünya düzeninde aktif bir rol alacağını ortaya koymuştur. ABD dış politikasında olduğu kadar Türk siyasi hayatında da bir dönüm noktası olarak kabul edilen Truman Doktrini ile Soğuk Savaş'ın resmen başladığı kabul edilmiştir. Türkiye'de, Sovyetler Birliği'nden gelen tehdit ile başlayan ABD yanlısı tutum, Truman Doktrini'nin ilan edilmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Doktrinde öngörülen askeri yardımlar ve doktrinin sonucu olarak nitelendirilebilecek Marshall Planı ile başlayan ekonomik yardımların sürdürülmesi için gösterilen çabalar bir süre sonra, yöneticilerin kişisel tercihlerinin de etkisiyle aşırıya kaçmıştır. Türk- Amerikan ilişkileri, Türkiye'nin NATO'ya girişiyle ittifak niteliği kazanan yeni bir döneme girmiştir. Truman Doktrini ile başlayan süreçte, sonuçları günümüze kadar uzanan politik, askeri, ekonomik ve kültürel ABD etkisi Türk siyasal hayatına yerleşmiştir.

ABSTRACT

The changing political landscape in the first half of the twentieth century, which has witnessed the unprecedented destruction of the two World Wars, led to fundamental changes in the United States of America, as they did in every other country. The US left aside her century-long Monroe Doctrine of isolationism and opened up to the rest of the world through the Truman Doctrine.

Towards the end of the Second World War, the Soviet Union communicated to Turkey her decision not to prolong the friendship agreement that was in place for 20 years between the two countries. During Turkey's attempts to discuss the matter, the USSR reiterated her long alleged claim of rights over the Turkish Straits – a passage to reach the warm waters – and demanded territories from the Turkish side of the common border. Turkey rejected these claims at the expense of risk of war and made an effort to stand firm against her powerful neighbour on her own. The US, uncomfortable with the military and ideological expansion of the USSR, declared through the Truman Doctrine that she would play a more active role in the new world order. The Truman Doctrine, an approach that constituted a turning point not only in US foreign policy but also in Turkish politics is said to have marked the official start of the Cold War. At the same time, the pro-American tendencies in Turkey that resulted from the Soviet threat reached a peak with the announcement of the aforementioned doctrine. However, after a while, the efforts on the part of Turkey to sustain military assistance and economic aid via the Marshall Plan, which can be seen as a product of the Truman Doctrine, coupled with the personal preferences of administrators, went to extremes. Later on, Turkish-American relations, after Turkey's accession to NATO, took the shape of an alliance. Through a process that began with the Truman Doctrine, the political, military, economic and cultural influence of the US became a permanent fixture of Turkish political life.

KAYNAKÇA

- Abadan, Nermin “Kayıtsız Şartsız Teslim”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) Dergisi*, C. VI, Sayı:1-4, Ankara, 1952
- Adivar, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihanı*, 8. Baskı, İstanbul, Atlas Kitabevi, 1985
- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul,1994
- , Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976
- Aksoy, Muammer, *Atatürk ve Tam Bağımsızlık*, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, Yenigün Haber Ajansı, 1998
- Akşin, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi, 1789-1980*, 5. Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi, 2004
- Altuğ, Yılmaz “The United States of America’s Policies Towards Turkish Straits”, *Bellekten*, C.: LVI, Sayı: 215, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1992
- Ambrose, Stephen E., “The Presidency and Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, Winter 1990/1991, Vol. 70, No: 5, New York, Council on Foreign Relations Inc., 1991
- American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949*, United States Government Printing Office, Washington, 1950
- Amerika-Türk Yardım Programı*, (Çev: Yd. Atgm. Cenani Sahir Silan), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1948
- Aralov, Semiyon İvanoviç, *Bir Sovyet Diplomatın Türkiye Hatıraları*, C. I., (Çev. Hasan Ali Ediz), Cumhuriyet Gazetesi Yayını, Yenigün Haber Ajansı, 1997
- Arcayürek, Cüneyt, *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1987
- Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul, Alfa, 2001

- Armaoğlu, Fahir, “Sovyet- Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)” I. Bölüm, *AÜSBF Dergisi*, C.: IV, No: 3-4, Ankara, 1949
- , “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, *AÜSBF Dergisi*, C.: XIII, No: 2, Ankara, Haziran 1958
- , *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, 2. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984
- , *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991
- , “Amerikan Belgelerinde Lozan Konferansı ve Amerika”, *Belleten*, C.: LV, Sayı: 213, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ağustos 1991
- , “Atatürk Döneminde Türk Amerikan İlişkileri”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000
- Ataöv, Türkkaya “ Soğuk Harbin Doğuşu: San Francisco’ dan Mihver Barış Toplantılarına”, *AÜSBF Dergisi*, C. XXIII, No: 1, Ankara, Mart 1968
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk- Söylev*, III.C., Vesikalar/ Belgeler, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989
- Atatürk’ ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C. I.*, (Der. Mustafa Onar), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995
- Atatürk’ ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’ ni Açış Konuşmaları*, Ankara, TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, TBMM Basımevi, 1987
- Atay, Falih Rıfki, “Barış Kurucu Amerika”, *Ulus*, 15 Mart 1947
- , “Yeni Amerikan Politikasının Zaferi”, *Ulus*, 11 Mayıs 1947
- Avcıoğlu, Doğan, *Türkiye’ nin Düzeni, Dün- Bugün- Yarın*, C.II, 4. Baskı, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1969
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, C.II, 1919-1922, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967

- , *Tek Adam, C.III, 1922-1938*, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969
- , *İkinci Adam, C.II., (1938-1950)*, 7. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000
- Aydın, Mustafa, “ İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “7 Haziran 1945 Molotov-Sarper Görüşmesi Kutusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “Ödünç Verme- Kiralama (Lend and Lease Yasası) Kutusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1 (1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “Atlantik Bildirisi Kutusu”, Baskın Oran(ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “Yüzdeler Anlaşması Kutusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , , “ İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- Ayın Tarihi*, Mayıs 1945, Sayı:138, “19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Münasebetiyle Cumhurbaşkanımızın Türk Gençliğine Hitabı”
- , Mart 1947, Sayı: 160
- , Nisan 1947, Sayı: 161
- , Temmuz 1947, Sayı: 164, “Türkiye- Birleşik Amerika Arasındaki Yardım Anlaşmasının İmza Töreni”
- , Ekim 1947, Sayı: 167
- Bağcı, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, METU Press, 2001

- Barutçu, Faik Ahmet, *Siyasi Hatıralar, C. 2, Milli Mücadeleden Demokrasiye*, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2001
- Birand, Mehmet Ali, *Türkiye'nin Avrupa Macerası, 1959-1999*, 10. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık AŞ, 2000
- Birinci TBMM'nin Gizli Oturumlarında Atatürk'ün Konuşmaları*, Bugünkü Türkçe İle, 24.04.1920- 25.02.1922, Hazırlayan: İbrahim Sadi Öztürk, Ankara, Ankara Ticaret Odası, 2004
- Burçak, Rıfki Salim, “İngiliz- Fransız- Türk İttifakı (19 Ekim 1939)”, *AÜSBF Dergisi*, C.: IV, Sayı 1-2, Ankara, 1949
- , “Türk-Sovyet İlişkilerine Genel Bakış”, *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992
- Cem, İsmail, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 4. Basım, İstanbul, Cem Yayınevi, 1974
- Coulombis, Theodore A, *The United States, Greece and Turkey*, New York, Praeger Publishers, 1983
- Cumhuriyet*, “Missouri Büyük İlgi ve Sevgiyle Karşılandı”, 6 Nisan 1946
- Deringil, Selim, *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2003
- Documents on American History*, Henry Steele Commager (ed.), Fifth Edition, New York, Appleton- Century-Crofts, Inc., 1949
- Erhan, Çağrı, *Türk- Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2001
- , “ABD ve NATO'yla İlişkiler 1945-1960”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1 (1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “ABD ve NATO'yla İlişkiler 1960-1980”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1 (1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Erim, Nihat, “Amerika’nın Kararlı Durumu”, *Ulus*, 13 Mart 1947

-----, “Cumhurbaşkanı İnönü’nün Beyannamesi”, *Ulus*, 12 Temmuz 1947

Erkin, Feridun Cemal, *Türk- Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara, Başnur Matbaası, 1968

Esmer, Ahmet Şükrü, “Amerika’nın Alakası”, *Ulus*, 15 Mart 1947

Fersoy, Orhan Cemal, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul, Mayataş Matbaacılık ve Neşriyat, 1971

Fırat, Melek, “Yunan İç Savaşı Kutusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----, “ 1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----, Ömer Kürkçüoğlu, “1945-1960 Ortadoğu’yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Foreign Relations of the United States, 1946, Vol. VII., Near East and Africa, Washington, U.S. Government Printing Office, 1969

Foreign Relations of the United States, 1947, Vol. III, The British Commonwealth, Europe, Washington, U.S. Government Printing Office, Department of State Publication, 8625 Historical Office, Bureau of Public Affairs, 1972

Foreign Relations of the United States, 1947, Vol. V., Near East and Africa, Washington, U.S. Government Printing Office, Department of State Publication, Historical Office, Bureau of Public Affairs, 1972

Foreign Relations of the United States, 1948, Vol. III., Western Europe, Washington, U.S. Government Printing Office, Department of State Publication, 1974

Foreign Relations of the United States, 1948, Vol. IV., Eastern Europe; The Soviet Union, Washington, U.S. Government Printing Office, Department of State Publication, 1974

Foreign Relations of the United States, 1949, Vol. I, National Security Affairs; Foreign Economic Policy, Washington, Government Printing Office, Department of State Publication, 1976

Foreign Relations of The United States, 1949, Volume VI, The Near East, South Asia, and Africa, Washington, United States Government Printing Office, 1977

Foreign Relations of the United States, 1950, Vol. I, National Security Affairs; Foreign Economic Policy, S. Everett Gleason, William Z. Slany (ed.), Washington, Government Printing Office, Department of State Publication, 1977

Foreign Relations of the United States, 1950, Vol. V, The Near East and Africa, Frederick Aandahl, William Z. Slany (ed.), Washington, U.S. Government Printing Office, Department of State Publication, 1978

Foreign Relations of The United States, 1951, Volume V, The Near East and Africa, William Z. Slany (ed.), Washington, United States Government Printing Office, 1982

Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Volume I, General: Economic and Political Matters, Part 2, William Z. Slany (ed.), Washington, United States Government Printing Office, 1983

Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Volume VIII, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, William Z. Slany (ed.), Washington, United States Government Printing Office, 1988

Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Volume X, Foreign Aid and Economic Defense Policy, John P. Glennon (ed. in chief), Washington, United States Government Printing Office, 1989

Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, III. Kitap, Milli Şef Dönemi, 1939-1945*, Ankara, Goloğlu Yayınları, 1974

Gönlübol, Mehmet, Haluk Ülman, *Türk Dış Politikasının 20 Yılı, 1945-1965*, *AÜSBF Dergisi*, C.: XXI, No: 1, Ankara, Mart 1966

- , *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982
- , *Uluslararası Politika- İlkeler- Kavramlar- Kurumlar*, 4. Baskı, Ankara, Atilla Kitabevi, 1993
- , Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1997
- , Ömer Kürkçüoğlu, “ Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000
- Gürün, Kamuran, *Türk- Sovyet İlişkileri, 1920-1953*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991
- Hogan, Michael J., “Blueprint for Recovery”, *Marshall Plan: Investment in Peace, 50th Anniversary*, Kathleen E. Hug (ed.), Washington, United States Information Agency, 1997
- Hükümetler ve Programları, C.: I, 1920-1960*, Haz: Nuran Dağlı, Belma Aktürk, Ankara, TBMM Basımevi, 1988
- Hürriyet*, “Teşekkür Ederim”, 16 Kasım 1999
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C. II (1939-1960)*, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1993.
- Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1996
- Kaymaz, İhsan Şerif, *Musul Sorunu*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003
- Kennan, George F., *Memoirs, 1925-1950*, United States, An Atlantic Monthly Press Book, Little, Brown and Company, 1967
- Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri, (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)*, (Çev. Birtane Karanakçı), 9. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002

- Keskin, Funda, “ABD Başkanları’nın Ünlü Doktrinleri Kutusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “Komintern ve Kominform Kutusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “Sovyetler’de İç Savaş Kutusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- Kırdar, Üner, “ Türkiye Cumhuriyeti Milletler Cemiyeti’nde”, *Bütün Dünya 2000*, Yıl: 7, Sayı: 78, Kasım 2004, Ankara, Başkent Üniversitesi Kültür Yayını
- Koç, Vehbi, *Hayat Hikayem*, İstanbul, Afa Ofset, 1973
- Kürkçüoğlu, Ömer, “Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler, 1946’dan bu yana”, *AÜSBF Dergisi*, C.: XXXIII, No: 1-2, Ankara, Mayıs-Haziran 1978
- McGhee, George, *ABD- Türkiye- NATO- Ortadoğu*, (Çev: Belkıs Çorakçı), Ankara, Bilgi Yayınları, 1992
- Mumcu, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, 3. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1974
- NATO Enformasyon Servisi- Brüksel, *NATO- Bilgiler ve Belgeler*, Ankara, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1971
- Oran, Baskın, “Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği”, Baskın Oran(ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “Lozan Barış Antlaşması” Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- , “Wilson’ın 14 Maddesi Kutusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

- Öymen, Altan, *Değişim Yılları*, 7. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2004
- Özersay, Kudret, “Montreux Boğazlar Sözleşmesi” Baskın Oran (ed), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1 (1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar, C.: II, Türkiye*, 2. Baskı, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, TTK Basımevi, 1996
- , *Devletler ve Hanedanlar, C.: IV, Avrupa Devletleri*, 2. Baskı, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 1996
- Öztürk, İbrahim Sadri, *1'nci T.B.M.M'nin Gizli Oturumlarında Atatürk'ün Konuşmaları*, Bugünkü Türkçe ile, 24.4.1920- 25.2.1922, Ankara, Ankara Ticaret Odası Yayını, 2004
- Sadak, Necmettin, “Bir kararın Sebepleriyle Neticeleri Arasında Uygunluk Gerektir”, *Akşam*, 3 Nisan 1947
- , “Dünya Ölçüsünde Bir Hadise: Amerika Senatosunun Kararı”, *Akşam*, 24 Nisan 1947
- Sagay, Reşat, *XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1. Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e*, Ankara, İmge, 1989
- , *Türk- Amerikan İlişkileri 1947- 1964*, Ankara, AÜSBF yayınları, 1979
- Sarınay, Yusuf, “ Atatürk'ün Hatay Politikası-1 (1936-1938)”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000
- Selik, Mehmet, “ Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunları ve Tatbikatı”, *AÜSBF Dergisi*, C.: XVI, No: 3, Ankara, Eylül 1961
- Sonyel, Salahi, “Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920- Mart 1921)”, *Belleten*, C. XLI, Sayı: 164, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, Ekim 1977

Soysal, İsmail, “Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri”, *Bellekten*, C. XLI, Sayı: 162, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1977

-----, “1955 Bağdat Paktı”, *Bellekten*, C. LV, Sa: 212, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, Nisan 1991

-----, Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, C. II (1945-1990), Kesim A (Çok Tarafli Bağlılar), 2. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000

Spanier, John, *American Foreign Policy Since World War II*, Washington D.C., CQ Press, 1988

Strictly Personal and Confidential, The Letters Harry Truman Never Mailed, Monte M. Poen (ed.), Columbia, Missouri, University of Missouri Press, 1999

Sükan, Faruk, *Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, 1950-1960*, Ankara, Kültür Ofset, 1991

Şamiloğlu, Ali Rasizade, “Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasininin Hataları”, Rusça'dan Çeviren: Muhibbi Ahmedov, *Bellekten*, C.: LV, Sayı: 212, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1991

Şimşir, Bilal, “Türk- Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Washington Büyükelçiliği”, *Bellekten*, C.: XLI, Sayı: 162, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1977

-----, *Bizim Diplomatlar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996

Tekeli, İlhan- Selim İlkin, *Savaş Sonrası Ortamda 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Ankara, ODTÜ İktisat Tarihi Serisi, 1974

Tellal, Erel, “1919-1923 Sovyetlerle İlişkiler”, Baskın Oran (ed), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----, “1923-1939 SSCB'yle İlişkiler”, Baskın Oran(ed), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----, “1945-1960 SSCB’yle İlişkiler”, Baskın Oran(ed), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----, “Ekim Devriminden SSCB’ye Kutusu”, Baskın Oran(ed), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980)*, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

The Department of State Bulletin Supplement, “Aid to Greece and Turkey”, Vol. XVI, No: 409 A, Near Eastern Series VII, Washington D.C., 2002

The International Relations Dictionary, 4th Edition, Plano, Jack C., Roy Olton (ed.), Santa Barbara, California, ABC- Clio Inc., 1988

The Turkish Aid Program, Washington, United States Government Printing Office, Department of State Publication 3014, 1948

Timur, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2001

Tocqueville, Alexis de, *Amerika’da Demokrasi*, Çev: İhsan Sezal, Fatoş Dilber, Ankara, Yetkin Basımevi, 1994

Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944- 1973, C. I, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, 4. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınları, 1998

-----, “Atatürk ve Barış”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Makaleler*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2000

Truman, Harry S., *The Memoirs of Harry S. Truman, Vol. 2, Years of Trial and Hope, 1946-1953*, Great Britain, Hodder and Stoughton, 1956

-----, *Hatıralarım*, (Çev: Cihad Baban, Semih Tuğrul), Ankara, Ulusal Basımevi, 1968

Tunçer, Baran, “ Milletlerarası Para Fonu”, *AÜSBF Dergisi*, C.: XIII, No: 4, Ankara, Aralık 1958

Türk Parlamento Tarihi, C. I, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem, 1919-1923, Ankara, TBMM Basımevi, 1994

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. 6, Ankara, TBMM Basımevi, 1947

-----, *Dönem VIII, C. 9, Ankara, TBMM Basımevi, 1948*

-----, *Dönem VIII, C. 12, Ankara, TBMM Basımevi, 1948*

-----, *Dönem X, C. 13, Ankara, TBMM Basımevi, 1952*

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, Ankara, T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü Yayını, 1998

Türkiye Cumhuriyeti Kanunları, C. IV, 3788-5845, (Haz:Fahri Çoker vd), İstanbul, Kazancı Matbaası, 1983

-----, *C. V, 5846-7200, (Haz:Fahri Çoker vd), İstanbul, Kazancı Matbaası, 1983*

Türkiye İstatistik Yıllığı, 1971, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1973

-----, *1994, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, 1995*

Ulus, "Truman'ın Nutku Büyük Bir Ferahlık ve Memnunluk Uyandırdı", 14 Mart 1947

-----, "Güvenlik Konseyinde Rus Delegesi Amerikan Yardımına İtiraz Ediyor", 8 Nisan 1947

-----, "Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Programı Yürürlüğe Girdi", 23 Mayıs 1947

-----, "Yardım Kanununun Yürürlüğe Girmesi Dolayısıyla İnönü'nün Amerikan Milletine Mesajı", 24 Mayıs 1947

-----, "Türkiye ve Arap Birliği: Bir Mısır Gazetesi Dikkate Değecek Bir Yazı Yayımladı", 6 Haziran 1947

-----, "Türkiye Araplar'ın Yanında", 9 Haziran 1947

Uslu, Nasuh, *Türk-Amerikan İlişkileri, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000*

Ülman, Haluk- Oral Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968, II. Bölüm", *AÜSBF Dergisi, C.: XXVII, No: 1-2, Ankara, Mart 1972*

Vatan, "Türk Delegesi Filistin Davasında Türkiye'nin Kararını Söylüyor" 2 Mayıs 1947

-----, “Filistin Davası”, 7 Mayıs 1947

-----, “Türkiye’de Komünizmin Kökünden Temizlenmesi ve Komünist Elemanların Tasfîyesi”, 17 Mayıs 1947

Westerfield, H. Bradford, *The Instruments of America’s Foreign Policy*, Westport, Connecticut, Greenwood Press Publishers, 1980

Whitney, Frances, *An Outline of American History*, United States Information Agency, 1994

Wight, J.B., *A.B.D. Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul, Tan Matbaası, 1958

www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?pagenumber=4&documentid=55&documentdate=19470505&studycollectionid=TDoctrine&groupid=, “Henry S. Villard’ın 5 Mayıs 1947’de Dışişleri Bakanlığı Adına Yaptığı Basın Açıklaması”, (Alıntı tarihi (a.t.: 16.10.2004)

www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=1867&st=turkey&st1=, “Başkan Truman’ın 7 Kasım 1947 tarihinde, Yunanistan ve Türkiye’ye Yapılan Yardım Hakkında Kongreye Mesajı”, (a.t. 16.10.2004)

www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?pagenumber=61&documentid=3&documentdate=1948-05-12&studycollectionid=TDoctrine&groupid=, “Başkan Truman’ın 12 Mayıs 1948’de Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan yardım hakkında Kongre’ye sunduğu raporun son taslağı”, (a.t. 16.10.2004)

www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2014&st=turkey&st1=, “Başkan Truman’ın 29 Ekim 1948’te Türkiye’ye gönderdiği Cumhuriyet Bayramı Kutlama Mesajı”, (a.t. 16.10.2004)

Yaman, Ahmet Emin, *Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu Ekonomisi, 1919-1922*, Ankara, Betik Yayıncılık, 1998

Yalman, Ahmet Emin, “Amerika Dış Siyaseti ve Türkiye”, *Vatan*, 13 Ocak 1947

-----, “Tarihte Bir Merhale”, *Vatan*, 13 Mart 1947

-----, *Yakın Tarihte Gördüklerimiz Geçirdiklerimiz, C. II., 1922-1971*, (Yayına Hazırlayan: Erol Şadi Erdinç), 2. Baskı, İstanbul, Pera Turizm ve Tic. A.Ş., 1997

Yerasimos, Stafanos, *Türk-Sovyet İlişkileri, Ekim Devriminden Milli Mücadeleye*, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1979

Yetkin, Çetin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, İstanbul, Ümit Yayıncılık, 1995

Zürcher, Erik J., *Turkey: A Modern History*, London, IB Tauris, 1997.

EKLER

EK-I a, b, c, d The President's Message to Congress on Aid to Greece and Turkey, March 12, 1947 [Truman Doctrine], (*The Turkish Aid Program*, Washington, United States Government Printing Office, Department of State Publication 3014, 1948, s. 12-17)

EK-I a*, b*, c*, d*..... Birleşik Devletler Başkanı'nın Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkındaki Kongreye Mesajı 12 Mart 1947 [Truman Doktrini], (*Amerika-Türk Yardım Programı*, (Çev: Yd. Atgm. Cenani Sahir Silan), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1948, s. 14-21)

EK- II a, b, c An Act to Provide for Assistance to Greece and Turkey, May 22, 1947, (*The Turkish Aid Program*, Washington, United States Government Printing Office, Department of State Publication 3014, 1948, s. 18-21)

EK- II a*, b*, c* Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun, 22 Mayıs 1947 (*Amerika-Türk Yardım Programı*, (Çev: Yd. Atgm. Cenani Sahir Silan), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1948, 22-27)

EK- III a, b Agreement on Aid to Turkey, July 12, 1947, (*The Turkish Aid Program*, Washington, United States Government Printing Office, Department of State Publication 3014, 1948, s. 22-24)

EK- III a*, b* Türkiye'ye Yapılacak Yardımlar Hakkında Anlaşma, 12 Temmuz 1947 (*Amerika-Türk Yardım Programı*, (Çev: Yd. Atgm. Cenani Sahir Silan), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1948, 28-31).

**THE PRESIDENT'S MESSAGE TO CONGRESS ON AID
TO GREECE AND TURKEY
MARCH 12, 1947**

Mr. President, Mr. Speaker, Members of the Congress of the United States:

The gravity of the situation which confronts the world today necessitates my appearance before a joint session of the Congress. The foreign policy and the national security of this country are involved.

One aspect of the present situation, which I wish to present to you at this time for your consideration and decision, concerns Greece and Turkey.

The United States has received from the Greek Government an urgent appeal for financial and economic assistance. Preliminary reports from the American Economic Mission now in Greece and reports from the American Ambassador in Greece corroborate the statement of the Greek Government that assistance is imperative if Greece is to survive as a free nation.

I do not believe that the American people and the Congress wish to turn a deaf ear to the appeal of the Greek Government.

Greece is not a rich country. Lack of sufficient natural resources has always forced the Greek people to work hard to make both ends meet. Since 1940, this industrious and peace loving country has suffered invasion, four years of cruel enemy occupation, and bitter internal strife.

When forces of liberation entered Greece they found that the retreating Germans had destroyed virtually all the railways, roads, port facilities, communications, and merchant marine. More than a thousand villages had been burned. Eighty-five per cent of the children were tubercular. Livestock, poultry, and draft animals had almost disappeared. Inflation had wiped out practically all savings.

As a result of these tragic conditions, a militant minority, exploiting human want and misery, was able to create political chaos which, until now, has made economic recovery impossible.

Greece is today without funds to finance the importation of those goods which are essential to bare subsistence. Under these circumstances the people of Greece cannot make progress in solving their problems of reconstruction. Greece is in desperate need of financial and economic assistance to enable it to resume purchases of food, clothing, fuel and seeds. These are indispensable for the subsistence of its people and are obtainable only from abroad. Greece must have help to import the goods necessary to restore internal order and security, so essential for economic and political recovery.

The Greek Government has also asked for the assistance of experienced American administrators, economists and technicians to insure that the financial and other aid given to Greece shall be used effectively in creating a stable and self-sustaining economy and in improving its public administration.

The very existence of the Greek state is today threatened by the terrorist activities of several thousand armed men, led by Communists, who defy the government's authority at a number of points, particularly along the northern boundaries. A Commission appointed by the United Nations security Council is at present investigating disturbed conditions in northern Greece and alleged border violations along the frontier between Greece on the one hand and Albania, Bulgaria, and Yugoslavia on the other.

Meanwhile, the Greek Government is unable to cope with the situation. The Greek army is small and poorly equipped. It needs supplies and equipment if it is to restore the authority of the government throughout Greek territory. Greece must have assistance if it is to become a self-supporting and self-respecting democracy.

The United States must supply that assistance. We have already extended to Greece certain types of relief and economic aid but these are inadequate.

There is no other country to which democratic Greece can turn.

No other nation is willing and able to provide the necessary support for a democratic Greek government.

The British Government, which has been helping Greece, can give no further financial or economic aid after March 31. Great Britain finds itself under the necessity of reducing or liquidating its commitments in several parts of the world, including Greece.

We have considered how the United Nations might assist in this crisis. But the situation is an urgent one requiring immediate action and the United Nations and its related organizations are not in a position to extend help of the kind that is required.

It is important to note that the Greek Government has asked for our aid in utilizing effectively the financial and other assistance we may give to Greece, and in improving its public administration. It is of the utmost importance that we supervise the use of any funds made available to Greece; in such a manner that each dollar spent will count toward making Greece self-supporting, and will help to build an economy in which a healthy democracy can flourish.

No government is perfect. One of the chief virtues of a democracy, however, is that its defects are always visible and under democratic processes can be pointed out and corrected. The Government of Greece is not perfect. Nevertheless it represents eighty-five per cent of the members of the Greek Parliament who were chosen in an election last year. Foreign observers, including 692 Americans, considered this election to be a fair expression of the views of the Greek people.

The Greek Government has been operating in an atmosphere of chaos and extremism. It has made mistakes. The extension of aid by this country does not mean that the United States condones everything that the Greek Government has done or will do. We have condemned in the past, and we condemn now, extremist measures of the right or the left. We have in the past advised tolerance, and we advise tolerance now.

Greece's neighbor, Turkey, also deserves our attention.

The future of Turkey as an independent and economically sound state is clearly no less important to the freedom-loving peoples of the world than the future of Greece. The circumstances in which Turkey finds itself today are considerably different from those of Greece. Turkey has been spared the disasters that have beset Greece. And during the war, the United States and Great Britain furnished Turkey with material aid.

Nevertheless, Turkey now needs our support.

Since the war Turkey has sought financial assistance from Great Britain and the United States for the purpose of effecting that modernization necessary for the maintenance of its national integrity.

That integrity is essential to the preservation of order in the Middle East.

The British government has informed us that, owing to its own difficulties can no longer extend financial or economic aid to Turkey.

As in the case of Greece, if Turkey is to have the assistance it needs, the United States must supply it. We are the only country able to provide that help.

I am fully aware of the broad implications involved if the United States extends assistance to Greece and Turkey, and I shall discuss these implications with you at this time.

One of the primary objectives of the foreign policy of the United States is the creation of conditions in which we and other nations will be able to work out a way of life free from coercion. This was a fundamental issue in the war with Germany and Japan. Our victory was won over countries which sought to impose their will, and their way of life, upon other nations.

To ensure the peaceful development of nations, free from coercion, the United States has taken a leading part in establishing the United Nations, The United Nations is

designed to make possible lasting freedom and independence for all its members. We shall not realize our objectives, however, unless we are willing to help free peoples to maintain their free institutions and their national integrity against aggressive movements that seek to impose upon them totalitarian regimes. This is no more than a frank recognition that totalitarian regimes imposed on free peoples, by direct or indirect aggression, undermine the foundations of international peace and hence the security of the United States.

The peoples of a number of countries of the world have recently had totalitarian regimes forced upon them against their will. The Government of the United States has made frequent protests against coercion and intimidation, in violation of the Yalta agreement, in Poland, Rumania, and Bulgaria. I must also state that in a number of other countries there have been similar developments.

At the present moment in world history nearly every nation must choose between alternative ways of life. The choice is too often not a free one.

One way of life is based upon the will of the majority, and is distinguished by free institutions, representative government, free elections, guarantees of individual liberty, freedom of speech and religion, and freedom from political oppression.

The second way of life is based upon the will of a minority forcibly imposed upon the majority. It relies upon terror and oppression, a controlled press and radio; fixed elections, and the suppression of personal freedoms.

I believe that it must be the policy of the United States to support free peoples who are resisting attempted subjugation by armed minorities or by outside pressures.

I believe that we must assist free peoples to work out their own destinies in their own way.

I believe that our help should be primarily through economic and financial aid which is essential to economic stability and orderly political processes.

The world is not static, and the status quo is not sacred. But we cannot allow changes in the status quo in violation of the Charter of the United Nations by such methods as coercion, or by such subterfuges as political infiltration. In helping free and independent nations to maintain their freedom, the United States will be giving effect to the principles of the Charter of the United Nations.

It is necessary only to glance at a map to realize that the survival and integrity of the Greek nation are of grave importance in a much wider situation. If Greece should fall under the control of an armed minority, the effect upon its neighbor, Turkey, would be immediate and serious. Confusion and disorder might well spread throughout the entire Middle East.

Moreover, the disappearance of Greece as an independent state would have a profound effect upon those countries in Europe whose peoples are struggling against great difficulties to maintain their freedoms and their independence while they repair the damages of war.

It would be an unspeakable tragedy if these countries, which have struggled so long against overwhelming odds, should lose that victory for which they sacrificed so much. Collapse of free institutions and loss of independence would be disastrous not only for them but for the world. Discouragement and possibly failure would quickly be the lot of neighboring peoples striving to maintain their freedom and independence.

Should we fail to aid Greece and Turkey in this fateful hour, the effect will be far reaching to the West as well as to the East.

We must take immediate and resolute action.

I therefore ask the Congress to provide authority for assistance to Greece and Turkey in the amount of \$400,000,000 for the period ending June 30, 1948. In requesting these funds, I have taken into consideration the maximum amount of relief assistance which would be furnished to Greece out of the \$350,000,000 which I recently

requested that the Congress authorize for the prevention of starvation and suffering in countries devastated by the war.

In addition to funds, I ask the Congress to authorize the detail of American civilian and military personnel to Greece and Turkey, at the request of those countries, to assist in the tasks of reconstruction, and for the purpose of supervising the use of such financial and material assistance as may be furnished. I recommend that authority also be provided for the instruction and training of selected Greek and Turkish personnel.

Finally, I ask that the Congress provide authority which will permit the speediest and most effective use, in terms of needed commodities, supplies, and equipment, of such funds as may be authorized.

If further funds, or further authority, should be needed for purposes indicated in this message, I shall not hesitate to bring the situation before the Congress. On this subject the Executive and Legislative branches of the Government must work together.

This is a serious course upon which we embark.

I would not recommend it except that the alternative is much more serious. The United States contributed \$341,000,000,000 toward winning World War II. This is an investment in world freedom and world peace.

The assistance that I am recommending for Greece and Turkey amounts to little more than 1 tenth of 1 per cent of this investment. It is only common sense that we should safeguard this investment and make sure that it was not in vain.

The seeds of totalitarian regimes are nurtured by misery and want. They spread and grow in the evil soil of poverty and strife. They reach their full growth when the hope of a people for a better life has died.

We must keep that hope alive.

The free peoples of the world look to us for support in maintaining their freedoms.

If we falter in our leadership, we may endanger the peace of the world-- and we shall surely endanger the welfare of our own nation.

Great responsibilities have been placed upon us by the swift movement of events.

I am confident that the Congress will face these responsibilities squarely.

**BİRLEŞİK DEVLETLER BAŞKANI'NIN YUNANİSTAN VE TÜRKİYE'YE
YAPILACAK YARDIM HAKKINDAKİ KONGREYE MESAJI
12 MART 1947**

Bugün Dünyaya hakim olan durumun vahameti Kongrenin müşterek oturumunda görüşmemi icab ettirmektedir.

Bahis konusu, memleketimizin dış siyaseti ve milli güvenliğidir.

Şu anda size arz etmek istediğim safha, bugünkü durumun Yunanistan ve Türkiye'yi ilgilendiren safhasıdır.

Yunan Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümeti nezdinde kendisine mali ve iktisadi yardımda bulunulması hususunda acil bir müracaatta bulunmuştur; Yunanistan'ın hür bir millet olarak yaşayabilmesi için derhal yardım ihtiyacı olduğuna dair Yunan Hükümetinin ifadesi, halen Yunanistan'da bulunan Amerikan İktisadi Heyetinin yolladığı ilk raporlarla Yunanistan'daki Amerikan Büyük Elçiliğinden gelen raporlardaki ifadelerle aynı merkezdedir.

Amerikan halkının ve Kongrenin, Yunan Hükümeti'nin bu müracaatını duymak istemeyeceğine ihtimal vermiyorum.

Yunanistan zengin bir memleket değildir. Tabii zenginliklerin yeter miktarda bulunmayışı, zaruri ihtiyaçlarını karşılamakta Yunan halkını daima çok ağır şartlar altında çalışmağa mecbur kılmıştır. 1940 dan beri, bu çalışkan ve sulhsever memleket istilaya, dört senelik merhametsiz düşman işgaline ve acı dahili mücadeleye maruz kalmıştır.

Kurtarıcı kuvvetler Yunanistan'a girdikleri zaman geri çekilen Almanlar'ın, demiryollarını, yolları, limanları, irtibat hatlarını ve ticaret bahriyesini nerdeyse yok ettiklerini görmüşlerdi. Binden fazla köy yakılmıştı. Çocukların yüzde sekseni veremdi. Hayvancılık, kümes ve koşum hayvanları hemen hemen ortadan yok olmuştu. Enflasyon bütün tasarrufları silip süpürmüştü.

Bu hazin şartların neticesi olarak, silahlı bir azınlık, beşerin ihtiyaç ve sefaletini alet etmek suretiyle, iktisadi kalkınmaya bugüne kadar imkan vermeyen siyasi kargaşalığı yaratmağa amil bulmuştur.

Yunanistan bugün, yaşamak için zaruri olan maddeleri dışardan temin için gerekli paraya malik değildir. Bu şartlar altında Yunanistan halkı, memleketin imarına ve kalkınmasına ait meseleleri halletmek yolunda ileri hamle yapacak durumda değildir. Gıda maddeleri, giyim eşyası, yakıt malzemesi ve tohum mubayaalarına devam edebilmesi için, Yunanistan'ın mali ve iktisadi yardıma tez elden ihtiyacı vardır. Bu maddeler, eşyalar, yakıt malzemesi ve tohumlar, Yunan halkının yaşaması için zaruridir ve yalnız dışardan getirilebilir. İktisadi ve siyasi kalkınma için o kadar lüzumlu olan dahili sükuneti ve güvenliği yeniden iadeyi gerektiren maddeleri ithal etmek üzere Yunanistan yardım görmelidir.

Yunan Hükümeti, istikrarlı ve kendine yeter bir ekonomi yaratmak ve idare mekanizmasını daha iyi bir hale sokmak üzere Yunanistan'a yapılacak mali yardım ile diğer yardımların tesirli bir surette kullanılmasını sağlamak için, Amerikan idarecilerinin, iktisatçılarının ve teknisyenlerin yardımını da istemişti.

Yunanistan'ın bir çok yerlerinde, bilhassa kuzey hudutları boyunca, Hükümetin otoritesine karşı gelen Komünistler tarafından idare edilen silahlı bir kaç bin kişinin tedhişçi faaliyetleri Yunan Hükümetinin mevcudiyetini bugün tehlikeye koymuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin tayin etmiş olduğu bir komisyon bugünlerde kuzey Yunanistan'daki karışık şartları, bir yandan Yunanistan, diğer yandan Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya olmak üzere, bu memleketler arasındaki sınırlar boyunca hudut nizamlarının bozulmasına ait söz konusu olan vakaları tetkik etmektedir.

Bu arada, Yunan Hükümeti bu durumla başa çıkamaz bir halde bulunmaktadır. Yunan Ordusu küçüktür ve teçhizatı kıttır.

Bütün Yunan toprakları üzerinde Hükümetin otoritesini tekrar ihya etmek için, bu ordunun malzeme ve teçhizata ihtiyacı vardır.

Kendi ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayan ve saygı toplayan bir demokrasi olarak yaşaması için Yunanistan yardıma muhtaçtır.

Birleşik Devletler bu yardımda bulunmalıdır. Yunanistan'a şimdiye kadar iktisadi mahiyette, muavenet kabilinden, yardımlarda bulunduk; fakat bunlar yeter derecede değildir.

Demokrat Yunanistan'ın başvuracağı diğer hiçbir memleket yoktur.

Demokrat bir Yunan Hükümetine gerekli yardımı yapabilecek ve aynı zamanda yapmak isteyecek bizden başka bir millet yoktur.

Yunanistan'a yardımda bulunmakta olan İngiliz Hükümeti 31 Marttan sonra ne Mali ne de İktisadi yardıma devam edemeyecektir. Büyük Britanya, Yunanistan da dahil olmak üzere dünyanın muhtelif bölgelerinde yapmış olduğu taahhütleri azaltmak veya tasfiye etmek zorundadır.

Bu buhrana çare bulunmasında Birleşmiş Milletlerin ne şekilde yardım edeceğini düşündük. Fakat durum acil bir mahiyet arz etmektedir ve derhal tedbirler alınmasını zaruri kılmaktadır; Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletlere bağlı teşekküller gereken neviden yardımı sağlayacak durumda değildir.

Yunan Hükümetinin, Yunanistan'a yapabileceğimiz mali yardımla diğer yardımların tesirli bir şekilde kullanılması ve kendi idari mekanizmasının geliştirmesi hususlarında da yardımımızı istemesi önemle kaydedilmeğe değer bir noktadır. Yunanistan'a para ile yapılacak her hangi bir yardımı kullanmasına, yardım maksadile verilen her doların Yunanistan'ı kendi kendine yeter bir hale gelmesinde ve sağlam bir demokrasinin gelişmesine imkan verecek bir iktisadi bünye yaratılmasında kullanılmasını sağlayacak bir suretle, nezaret etmemizin önemi çok büyüktür.

Hiçbir hükümet mükemmel değildir. Bununla beraber, demokrasinin baş hassaslarından biri, kusurlarının görülebilir olması ve demokratik rejim altında bu kusurların gösterilebilir ve düzeltilebilir bir mahiyet arz etmesidir. Yunan Hükümeti mükemmel değildir. Buna mukabil bu Hükümet geçen yıl seçilen Yunan Parlamentosu üyelerinin yüzde seksen beşini temsil etmektedir. Aralarında 692 Amerikalının da bulunduğu bütün yabancı müşahitlerin kanaatleri, bu seçimlerin Yunan Milletinin duygularını sadıkane bir tarzda ifade ettiği merkezindedir.

Yunan Hükümeti buhranlı ve müfrit bir hava içinde çalışmıştır; hatalar işlemiştir. Memleketimiz tarafından yardımda bulunulması, Birleşik Devletlerin Yunan Hükümetinin bütün yaptıklarını ve yapacaklarını tasvip etmesi değildir.

Müfrit solculuğu ve müfrit sağcılığı geçmişte takbih ettik ve şimdide takbih etmekteyiz. Geçmişte müsamaha tasfiye ettik, şimdi de müsamaha tavsiye ediyoruz.

Yunanistan'ın komşusu Türkiye'de dikkatimizi çekmektedir.

Türkiye'nin bağımsız ve iktisaden sağlam bir devlet olarak yaşayabilmesi, hürriyet sever dünya milletleri için Yunanistan'ın geleceğinden daha az önemli olmadığı aşikardır. Türkiye'nin, bugün içinde bulunduğu şartlar, Yunanistan'daki şartlara nazaran çok değişiktir. Türkiye, Yunanistan'ı saran felaketlerden masun kalmıştır. Birleşik Devletler ve Büyük Britanya harp esnasında, malzeme bakımından Türkiye'ye yardımda bulunmuştur.

Bununla beraber, Türkiye bugün yardımımıza muhtaçtır.

Türkiye, milli bütünlüğünü yaşatabilmesi için zaruri olan yenileşmeyi sağlamak amacı ile, harpten beri, Büyük Britanya ve Birleşik Devletlerin mali yardımını aramıştır.

Türkiye'nin bu bütünlüğü Orta Doğu nizamının muhafazası için elzemdir.

Büyük Britanya Hükümeti bizzat kendi zorluklarından dolayı, bundan böyle Türkiye'ye ne mali ne de iktisadi yardımda bulunmayacağını bize bildirmiştir.

Türkiye'ye muhtaç olduğu yardım yapılacaksa, bu yardımın Yunanistan için olduğu gibi, Birleşik Devletler tarafından yapılması gerekmektedir. Bu yardımı ancak memleketimiz yapabilir.

Birleşik Devletleri, Yunanistan'a ve Türkiye'ye yardımda bulunduğu takdirde, bu sebeple doğacak neticeleri tamamıyla müdrükim, bunun için, şimdi sizle bu neticeler hakkında görüşmek istiyorum.

Birleşik Devletleri dış siyasetinin esas gayelerinden biri, milletimizin ve diğer milletlerin baskısız bir hayat tarzı sürebilmeleri için lüzumlu şartları sağlamaktır. Bu gaye Almanya ve Japonya ile harbe sebep olan esaslardan biri olmuştur. Kazandığımız zafer, kendi iradelerini ve kendi hayat tarzlarını diğer milletlere zorlamak isteyen memleketleri yenmek suretiyle kazanılan bir zafer olmuştur.

Birleşik Devletleri, milletlerin baskısız, sulh içinde gelişmelerini sağlamak üzere, Birleşmiş Milletlerin kurulmasında ön safta yer almıştır. Birleşmiş Milletler, üye milletler için sürekli hürriyeti ve bağımsızlığı mümkün kılmak amacıyla kurulmuştur. Ancak kendilerine zorla totaliter rejimleri kabul ettirmek isteyen mütecaviz hareketlere karşı hür müesseselerini ve milli bütünlüklerini korumalarında, hür milletlere yardım etmek azminde bulunmazsak, amaçlarımıza erişemeyeceğiz. Bu ifade, hür milletlere doğrudan doğruya veya bilvasıta olsun, zorla kabul ettirilen totaliter rejimlerin Milletlerarası sulhun temellerini, ve dolayısıyla Birleşik Devletlerin güvensizliğini, çürüttüğünü meydana çıkarmaktan başka bir şey değildir.

Son zamanlarda, bir çok dünya milletleri, kendi iradeleri hilafına, totaliter rejimleri kabul etmişlerdir. Yalta Anlaşmasına aykırı olan, ve Polonya, Romanya ve Bulgaristan'da bulunan zorlama ve korkutma hareketlerine karşı Birleşik Devletler Hükümeti sık sık itirazlarda bulunmuştur. Bu gibi hareketlerin diğer bir çok memleketlerde de vuku bulduğunu söylemek lüzumunu hissetmekteyim.

Dünya tarihinin bugünlerinde, hemen hemen her millet, muhtelif hayat tarzı bakımından iki yoldan birini tercih zorundadır. Bu tercih ise, ekseriya serbest olarak yapılmamaktadır.

Bu hayat tarzından biri çoğunluğun iradesi üzerine müessestir, ve hür müesseselerin, temsili bir hükümetin serbest seçimlerin, ferdi hürriyetlere ait teminatların, söz ve din hürriyetlerinin mevcut oluşu ve siyasi bir baskının mevcut olmayışı ile mütebarizdir.

Diğer hayat tarzı ise, çoğunluğa zor ile kabul ettirilmiş bir azınlık iradesi üzerine müessestir. Bu hayat tarzı tedhişe ve baskıya, murakabe edilen basına ve radyoya, sonuçları önceden bilinen seçimlere ve şahsi hürriyetleri yok edişlere istinat eder.

Kanaatimce, silahlandırılmış azınlıklarla veya dış baskılarla kurulması araştırılan boyunduruğa karşı mukavemet eden hür milletleri kurtarmaya yardım etmek Birleşik Devletlerin politikası olmalıdır.

Kanaatimce, kendi mukadderatlarını bizzat seçmek hususunda milletlere yardım etmeliyiz.

Kanaatimce, bizim yardımımız, her şeyden önce, iktisadi istikrar ve düzenli siyaset usullerinin konulması bakımından zaruret arz eden iktisadi ve mali sahalarda olmalıdır.

Dünya sabit bir düzene sahip bulunmamaktadır, statüko mukaddes değildir. Ancak, statükonun, baskı veya siyasi nüfuz gibi oyunlarla Birleşmiş Milletler Antlaşmasının ihlali suretiyle bozulmasına müsaade edemeyiz. Birleşik Devletler, hür ve bağımsız milletlere hürriyetlerinin idamesi için yardım etmekle, Birleşmiş Milletler Andlaşması esaslarına yaşama hakkı vermiş olacaktır.

Yunan Milletinin yaşaması, bütünlüğü, daha geniş ölçüde ciddi bir önem arz etmektedir; bunu idrak için haritaya yalnız göz atmak kafidir. Yunanistan silahlı bir azınlığın baskısı altına girdiği takdirde, bu durumun Türkiye üzerindeki tesiri acil ve ciddi bir mahiyet arzeder. Bu takdirde, karışıklık ve kargaşalık bütün Orta Doğuya intikal edebilir.

Bundan başka Yunanistan'ın bağımsız bir millet olarak ortadan kalkması, halklarının bir yandan harbin zararlarını tamire çalışırken diğer taraftan hürriyetlerini ve bağımsızlıklarını büyük müşküllere karşı korumağa çalışan Avrupa memleketleri üzerinde derin tesirler yaratacaktır.

Bu kadar zaman bu kadar az başarılı ihtimallerine rağmen doğuşmuş olan bu memleketler için, uğrunda bu kadar fedakarlıklarda buldukları zaferi elden çıkarmaları

korunç bir facia olur. Hür müesseselerin yıkılması ve bağımsızlığın kaybolması yalnız bu memleketler için değil, bütün dünya için bir felaket olur. Hürriyetlerini ve bağımsızlıklarını muhafaza için çabalayan komşu milletlerin nasiblerine, az zaman içinde, cesaretsizlik ve ihtimal muvaffakiyetsizlik düşer.

Bu önemli anda, Yunanistan ve Türkiye'ye yardımda bulunmaktan kaçınacak olursak, bunun Doğuda olduğu kadar, Batıda da tesirleri derin olur.

Derhal karar vermeli, kesin hareket etmeliyiz. Bu sebeple, 30 Haziran 1948 tarihine kadar olan müddet içinde yapılmak üzere, Yunanistan ve Türkiye'ye 400.000.000 dolarlık bir yardım için yetki verilmesini Kongre'den talep ediyorum. Bu parayı isterken, geçenlerde, harpten harap olan memleketlerde açlığı ve sefaleti önlemek maksadı ile kullanılmasını Kongreden talep etmiş bulunduğum 350.000.000 dolarlık yardım parasından Yunanistan'a kalkınma yardımı için ayrılan ve verilmesi gereken miktarın azami hadini nazarı itibara almış bulunuyorum.

Para ile olan yardıma ilaveten, Yunanistan ve Türkiye'ye ve bu memleketlerin isteği üzerine, imar ve kalkınma işlerinde ayrılabilir mali ve maddi yardımın kullanılmasına nezaret etmek üzere, Amerikan sivil ve askeri personelinin gönderilmesi için yetki verilmesini Kongre'den istiyorum. Aynı zamanda, seçilmiş Yunan ve Türk personelin eğitimi için de yetki verilmesini teklif ediyorum.

Son olarak, Kongreden, yardım için ayrılacak paranın, ihtiyaç olan mal, malzeme ve teçhizat bakımından en seri ve tesirli bir şekilde kullanılmasını sağlamak maksadıyla yetki verilmesini Kongreden talep ediyorum.

Bu mesajımda işaret ettiğim maksatlar için daha fazla para veya daha fazla yetki verilmesine ihtiyaç olduğu takdirde, durumu Kongre'ye arz etmekten çekinmeyeceğim. Bu konu üzerine Hükümetin İcrai ve Teşrii kolları birlikte çalışmalıdır.

Atıldığımız yol çetin bir yoldur.

Diğer şık çok daha vahim olmasa idi, bu yolu teklif etmezdim.

II.ci Dünya Harbinin kazanılması için Birleşik Devletler 341.000.000.000 dolar sarf etmiştir. Bu para dünya hürriyeti ve dünya sulhu için yatırılmış bir sermaye olarak mütalaa edilebilir.

Yunanistan ve Türkiye için teklif ettiğim yardımın tutarı bu sermayenin yüzde birinin onda birinden biraz daha fazladır. Yatırılmış olduğumuz bu sermayeyi korumamız, ve bu sermayenin boş yere yatırılmış olmamasını sağlamamız, sağ duyudan başka bir şey değildir.

Totaliter rejimlerin tohumları sefalet ve zaruretten feyz alırlar. Bunlar fakirliğin ve anlaşmazlığın kötü topraklarında yayılır ve büyürler. Halkın daha iyi bir hayat için beslediği ümit ölünce, bu tohumlar tam gelişmiş olurlar.

Biz bu ümidi yaşatmalıyız.

Dünyanın hür milletleri, hürriyetlerinin idamesi için bizden yardım bekliyorlar.

Önderlik vazifemizde aksarsak, dünya sulhunu tehlikeye düşürebiliriz; bu suretle muhakkak olarak kendi milletimizin selametini de tehlikeye koymuş oluruz.

Hadiselerin seri seyri omuzlarımıza ağır sorumluluklar yüklemiştir.

Bu sorumlulukları Kongre'nin soğukkanlılıkla karşılayacağına eminim.

AN ACT TO PROVIDE FOR ASSISTANCE TO GREECE AND TURKEY

Whereas the Governments of Greece and Turkey have sought from the Government of the United States immediate financial and other assistance which is necessary for the maintenance of their national integrity and their survival as free nations; and

Whereas the national integrity and survival of these nations are of importance to the security of the United States and of all freedom-loving peoples and depend upon the receipt at this time of assistance; and

Whereas the Security Council of the United Nations has recognized the seriousness of the unsettled conditions prevailing on the border between Greece on the one hand and Albania, Bulgaria, and Yugoslavia on the other, and, if the present emergency is met, may subsequently assume full responsibility for this phase of the problem as a result of the investigation which its commission is currently conducting; and

Whereas the Food and Agriculture Organization mission for Greece recognized the necessity that Greece receive financial and economic assistance and recommended that Greece request such assistance from the appropriate agencies of the United Nations and from the Governments of the United States and the United Kingdom; and

Whereas the United Nations is not now in a position to furnish to Greece and Turkey the financial and economic assistance which is immediately required; and

Whereas the furnishing of such assistance to Greece and Turkey by the United States will contribute to the freedom and independence of all members of the United Nations in conformity with the principles and purposes of the Charter: Now, therefore,

Be it enacted by the Senate and House of Representatives of the United States of America in Congress assembled, That, notwithstanding the provisions of any other law, the President may from time to time when he deems it in the interest of the United States furnish assistance to Greece and Turkey, upon request of their governments, and upon terms and conditions determined by him-

- (1) by rendering financial aid in the form of loans, credits, grants, or otherwise, to those countries;
- (2) by detailing to assist those countries any persons in the employ of the Government of the United States; and the provisions of the Act of May 25, 1938 (52 Stat. 442), as amended, applicable to personnel detailed pursuant to such Act, as amended, shall be applicable to personnel detailed pursuant to this paragraph: *Provided, however,* That no civilian personnel shall be assigned to Greece or Turkey to administer the purpose of this Act until such personnel have been investigated by the Federal Bureau of Investigation;
- (3) by detailing a limited number of members of the military services of the United States to assist those countries, in an advisory capacity only; and the provisions of the Act of May 19, 1926 (44 Stat. 565), as amended, applicable to personnel detailed pursuant to such Act, as amended, shall be applicable to personnel detailed pursuant to this paragraph;
- (4) by providing for (A) the transfer to, and the procurement for by manufacture or otherwise and the transfer to, those countries of any articles, services, and information, and (B) the instruction and training of personnel of those countries; and
- (5) by incurring and defraying necessary expenses, including administrative expenses and expenses for compensation of personnel, in connection with the carrying out of the provisions of this Act.

SEC. 2. (a) Sums from advances by the Reconstruction Finance Corporation under section 4 (a) and from the appropriations made under authority of section 4 (b) may be allocated for any of the purposes of this Act to any department, agency, or independent establishment of the Government. Any amount so allocated shall be available as

advancement or reimbursement, and shall be credited, at the option of the department, agency, or independent establishment concerned, to appropriate appropriations, funds or accounts existing or established for the purpose.

(b) Whenever the President requires payment in advance by the Government of Greece or of Turkey for assistance to be furnished to such countries in accordance with this Act, such payments when made shall be credited to such countries in accounts established for the purpose. Sums from such accounts shall be allocated to the departments, agencies, or independent establishments of the Government which furnish the assistance for which payment is received, in the same manner, and shall be available and credited in the same manner, as allocations made under subsection (a) of this section. Any portion of such allocation not used as reimbursement shall remain available until expended.

(c) Whenever any portion of an allocation under subsection (a) or subsection (b) is used as reimbursement, the amount of reimbursement shall be available for entering into contracts and other uses during the fiscal year in which the reimbursement is received and the ensuing fiscal year. Where the head of any department, agency, or independent establishment of the Government determines that replacement of any article transferred pursuant to paragraph (4) (A) of section 1 if not necessary, any funds received in payment therefor shall be covered into the Treasury as miscellaneous receipts.

(d) (1) Payment in advance by the Government of Greece or of Turkey shall be required by the President for any articles or services furnished to such country under paragraph (4) (A) of section 1 if the are not paid for from funds advanced by the Reconstruction Finance Corporation under section 4 (a) or from funds appropriated under authority of section 4 (b).

(2) No department, agency, or independent establishment of the Government shall furnish any articles or services under paragraph (4) (A) of section 1 to either Greece or Turkey, unless it receives advancements or reimbursements therefor out of allocations under subsection (a) or (b) of this section.

SEC. 3. As a condition precedent to the receipt of any assistance pursuant to this Act, the government requesting such assistance shall agree (a) to permit free access of United States Government officials for the purpose of observing whether such assistance is utilized effectively and in accordance with the undertakings of the recipient government; (b) to permit representatives of the press and radio of the United States to observe freely and to report fully regarding the utilization of such assistance; (c) not to transfer, without the consent of the President of the United States, title to or possession of any article or information transferred pursuant to this Act nor to permit, without such consent, the use of any such article or the use or disclosure of any such information by or to anyone not an officer, employee, or agent of the recipient government; (d) to make such provisions as may be required by the President of the United States for the security of any article, service, or information received pursuant to this Act; (e) not to use any part of the proceeds of any loan, credit, grant, or other form of aid rendered pursuant to this Act for the making of any payment on account of the principal or interest on any loan made to such government by any other foreign government; and (f) to give full and continuous publicity within such country as to the purpose, source, character, scope, amounts, and progress of United States economic assistance carried on therein pursuant to this Act.

SEC. 4. (a) Notwithstanding the provisions of any other law, the Reconstruction Finance Corporation is authorized and directed, until such time as an appropriation shall be made pursuant to subsection (b) of this section, to make advances, not to exceed in the aggregate \$100,000,000, to carry out the provisions of this Act, in such manner and in such amounts as the President shall determine.

(b) There is hereby authorized to be appropriated to the President not to exceed \$400,000,000 to carry out the provisions of this Act. From appropriations made under

this authority there shall be repaid to the Reconstruction Finance Corporation the advances made by it under subsection (a) of this section.

SEC. 5. The President may from time to time prescribe such rules and regulations as may be necessary and proper to carry out any of the provisions of this Act; and he may exercise any power or authority conferred upon him pursuant to this Act through such department, agency, independent establishment, or officer of the Government as he shall direct.

The President is directed to withdraw any or all aid authorized herein under any of the following circumstances :

- 1.If requested by the Government of Greece or Turkey, respectively, representing a majority of the people of either such nation;
- 2.If the Security Council finds (with respect to which finding the United States waives the exercise of any veto) or the General Assembly finds that action taken or assistance furnished by the United Nations makes the continuance of such assistance unnecessary or undesirable;
- 3.If the President finds that any purposes of the Act have been substantially accomplished by the action of any other intergovernmental organizations or finds that the purposes of the Act are incapable of satisfactory accomplishment; and
- 4.If the President finds that any of the assurances given pursuant to section 3 are not being carried out.

SEC. 6. Assistance to any country under this Act may, unless sooner terminated by the President, be terminated by concurrent resolution by the two Houses of the Congress.

SEC. 7. The President shall submit to the Congress quarterly reports of expenditures and activities, which shall include uses of funds by the recipient governments, under authority of this Act.

SEC. 8. The chief of any mission to any country receiving assistance under this Act shall be appointed by the President, by the President, by and with the advice and consent of the Senate, and shall perform such functions relating to the administration of this Act as the President shall prescribe.

YUNANİSTAN VE TÜRKİYE'YE YAPILACAK YARDIM HAKKINDA KANUN

Yunan ve Türk Hükümetlerinin, Amerikan Hükümetinden, milli bütünlüklerinin idame etmesi ve hür birer millet olarak yaşayabilmeleri için gereken mali yardımın ve diğer yardımların müstacelen yapılmasını talep etmiş olamamalarına ve;

Adı geçen milletlerin milli bütünlük ve hayatlarının Birleşik Devletlerin ve diğer bütün hürriyet sever milletlerin güvenliği için ehemmiyeti haiz bulunması, ve şu anda yardım görmelerine bağlı olmasına ve;

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin, bir yandan Yunanistan, diğer yandan Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya olmak üzere, bu memleketlerin hudutlarında hüküm süren karışık şartların vehametini kabul etmiş bulunmasına, ve bugünkü tehlike karşılanacak olursa, bu tehlikenin karşılanmasını müteakip, Konsey'in Komisyonu tarafından halen yapılmakta olan tahkikat neticesi olarak meselenin bu safhasının tekml sorumunu üzerine alabilecek olmasına; ve

Yunanistan'a memur edilen İlaş ve Tarım Teşkilatı heyetinin, bu memleket için mali ve iktisadi yardım görmenin bir zaruret olduğunu kabul etmiş ve Yunanistan'ın bu yardımı Birleşmiş Milletler'in yetkili idarelerinden ve Birleşik Devletler ve Birleşik Kraliyet Hükümetlerinden talep etmesini teklif eylemiş olmasına; ve

Birleşmiş Milletler'in, bugün için, Yunanistan ve Türkiye'ye derhal lazım gelen mali ve iktisadi yardımı yapabilecek bir durumda bulunmamasına; ve

Amerika tarafından Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak olan bu yardımın, Birleşmiş Milletler üyelerinin hürriyet ve bağımsızlıkların, Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın prensiplerine ve gayelerine uygun olarak, sağlanmasına teşkil edeceğine binaen :

KONGRE HALİNDE TOPLANAN AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ AYAN VE TEMSİLCİLER MECLİSLERİ. diğer herhangi bir kanunun hükümleri ne olursa olsun, Başkanın, Birleşik Devletlerin menfaatine uygun görmesi halinde, Yunanistan ve Türkiye'ye, bu memleketler Hükümetlerinin talebi üzerine, zaman zaman ve kendi tayin edeceği şartlar ve hükümler dahilinde, aşağıdaki suretlerde, yardımda bulunabileceğine karar vermiştir.

1. Bu memleketlere ikrazlar, krediler, hibeler şeklinde veya diğer şekillerde mali yardım suretiyle;
2. Birleşik Devletler Hükümetinin hizmetinde bulunan herhangi bir şahsı bu memleketlere yardım için tayin etmek suretiyle 25 Mayıs 1938 tarihli muaddel Kanunun (52 Stat. 442), bu kanun gereğince tayin edilen şahıslara kabili tatbik bulunan hükümleri, bu fıkra gereğince tayin edilen personele kabili tatbik olunacaktır; Ancak, hiçbir sivil personel haklarında "Federal Bureau of Investigation" tarafından tahkikat yapılmadıkça, bu Kanunun gayelerini yerine getirmek üzere Yunanistan ve Türkiye'ye tayin edilmeyecektir;
3. Birleşik Devletler askeri hizmetlerinin mahdut sayıda üyelerini bu memleketlere sadece müşavir sıfatıyla yardım için vazifeye göndermek suretiyle 19 Mayıs 1926 tarihli muaddel Kanunun (44 Stat. 565), bu Kanun gereğince tayin edilen şahıslara kabili tatbik bulunan hükümleri, bu fıkra gereğince tayin olunan personele tatbik olunacaktır;
4. A) Bu memleketlere her hangi bir madde, hizmet ve malumatın devri ve imalat veya diğer suretle temini ve devri,
B) Bu memleketlerin personelinin talim ve terbiyesi suretiyle; ve
5. Bu kanun hükümlerinin yerine getirilmesiyle ilgili idari masraflar ve personel ücretleri de dahil olmak üzere zaruri masrafları deruhte etmek ve tesviye etmek suretiyle.

BÖLÜM – 2. Bölüm 4 (a) tahtında İmar ve Kalkınma Korporasyonunca verilen avanslardan ve Bölüm 4 (b)'nin bahsettiği yetki tahtında verilen ödeneklerden mütevellit meblağlar, bu Kanunun gayelerinden herhangi birisi için, Hükümetin her hangi bir bakanlığına, dairesine veya müstakil bir müessesesine tahsis edilebilir. Bu suretle tahsis olunan her hangi bir meblağı, avans veya iade suretiyle tediye olarak hazır bulundurulacak, ve alakadar bakanlık, daire veya müstakil müessese ihtiyacına muallak olarak, tahsisata, paraya veya mevcut bulunan veya bu maksatla açılan hesaplara matlup kaydedilecektir.

b. Her zaman Başkan bu Kanun gereğince Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardıma karşı bu memleketlerin Hükümetlerinden peşinen tediye talebinde bulunursa, bu kabil tediyeler, yapıldıkları zaman, bu maksat için açılan hesaplarda mezkur memleketlerin matlubuna kaydolunacaktır. Bu kabil hesaplardan mütevellit meblağlar, tediye edilmiş bulunan yardımı yapan bakanlık, daire veya müstakil müesseselere bu bölümün (a) kısmı gereğince verilen ödenek şeklinde tahsis edilecek ve aynı şekilde hazır bulundurulacak ve matlup kaydedilecektir. Bu kabil bir ödeneğin iade suretiyle tediye olarak kullanılmayan her hangi bir kısmı sarf edilinceye kadar hazır tutulacaktır.

c. Her ne zaman kısım (a) veya kısım (b) tahtındaki bir tahsisin her hangi bir kısmı iade suretiyle tediye olarak kullanılırsa, iade suretiyle tediye olunan miktar, mukavelelere girmek veya başka şekilde kullanılmak için, iade suretiyle tediye edenin alındığı mali sene ve müteakip mali sene zarfında hazır bulundurulacaktır. Hükümetin her hangi bir bakanlığa, dairesi veya müstakil müessesesinin başı, bölüm 1 in 4-(A) fıkrası gereğince devrolunan herhangi bir maddenin yerine başkasının vaz'ı lazım gelmediğine karar verirse, buna karşı tediye olarak alınan paralar müteferrik varidat suretinde hazineye devredilecektir.

d.(1) Bölüm 1 in 4, (a) fıkrası gereğince (1) Bölüm 1 in 4, (a) fıkrası gereğince Yunanistan ve Türkiye'ye verilen maddeler ve yapılan hizmetler için bölüm 4 (a) nın, tahtında İmar ve Kalkınma Korporasyonu'na avans verilen paralardan veya bölüm 4 (b) nin verdiği yetki tahtında tahsis olunan paralardan yapılmamış ise, bu kabil madde ve hizmetler için Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin peşin tediye bulunması Başkan tarafından talep edilecektir.

(2) hükümetin hiçbir bakanlığı, dairesi veya müstakil müessesesi, bu bölümün (a) veya (b) kısımları gereğince tahsisattan aşağıdaki maksatla, avans veya iade sureti ile tediye olmadıkça Yunanistan'a veya Türkiye'ye bölüm 1 in 4 – (a) gereğince hiçbir madde temini ve hizmeti sağlanmayacaktır.

BÖLÜM -3. Bu kanun gereğince herhangi bir yardımı görmeden önce, yardım talebinde bulunan Hükümet aşağıdaki şartlara uyacaktır:

a. Yapılan yardımın, bu yardımdan faydalanan Hükümetin taahhütlerine hakikaten uygun harcanıp harcanmadığını müşahede maksadiyle gelen Birleşik Devletler Hükümeti memurlarının serbestçe hareket edebilmelerine müsaade etmek;

b. Birleşik Devletler Basın ve Radyo mümessillerine, yardımın sureti istimali hakkında serbestçe müşahedede bulunmalarına ve bu müşahedeleri tam ve serbest olarak bildirmelerine müsaade etmek

c. Birleşik Devletler Başkanının muvafakati olmadan bu kanun gereğince verilmiş olan herhangi bir madde veya malumatın mülkiyet veya zilyedliğini devretmemek, ve gene aynı muvafakat olmadan yardımdan faydalanan Hükümetin subay, memur veya ajanı sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın kullanılmasına, veya bu malumatın bu sıfatı haiz olmayan bir kimseye açıklanmasına müsaade etmemek;

d. Bu Kanun gereğince alınmış olan madde ve malumatın veya istifade edilen hizmetin güvenliğini sağlamak için Birleşik Devletler Başkanı tarafından istenilecek tedbirleri almak;

e. Bu Kanun gereğince verilen herhangi bir ikraz, kredi, hibe veya diğer şekillerdeki yardımların hasılatının hiçbir kısmını, diğer herhangi yabancı bir devlet tarafından

yardım gören Hükümete verilmiş olan herhangi bir ikazın resülmal veya faizinin tediyesinde kullanmamak; ve

f.Bu kanun gereğince Birleşik Devletler tarafından yapılan iktisadi yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında yardımı gören memleket içinde tam ve devamlı yayın yapmak.

BÖLÜM – 4. a.Bu bölümün (b) kısmı gereğince herhangi bir tahsisat bulununcaya kadar, İmar ve Kalkınma Korporasyonu, diğer kanunların hükümleriyle mukayyet olmaksızın, işbu Kanun hükümlerinin tatbikini sağlamak üzere Başkan tarafından tayin edilecek tarzda ve tespit olunacak miktarlar dahilinde, heyeti umum iyesi 100.000.000 doları geçmemek üzere avans vermeğe yetkili ve mezundur.

b.İşbu Kanunun hükümlerini yerine getirmek üzere Başkanın 400.000.000 doları aşmayan bir tahsisat almasına bu Kanunla yetki verilmiştir. Bu yetki tahtında tahsisattan, bu bölümün (a) kısmı gereğince İmar ve Kalkınma Korporasyonunun verdiği avanslar adı geçen korporasyona iade edilecektir.

BÖLÜM – 5. Başkan, bu kanunun hükümlerinin herhangi birisini yerine getirmek için lüzumlu ve münasip olan kaide ve nizamları zaman zaman tayin edebilir; ve bu kanunla kendisine verilen yetkileri, yetkilendireceği herhangi bir bakanlık, daire müstakil müessese, veya Hükümet memurları vasıtası ile kullanılabilir.

Bu kanun Başkana, aşağıdaki şartlar dahilinde, bu Kanunla tecviz edilen yardımın tamamını veya herhangi bir kısmını durdurmak yetkisini vermektedir. :

1. Kendi memleketleri halkının çoğunluğunu temsil eden Yunan Hükümeti veya Türk Hükümeti talep ederse;
2. Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul, Birleşmiş Milletler tarafından alınan tedbir veya yapılan yardım neticesinde bu Kanun gereğince yapılan yardımın devamını lüzumsuz veya gayri matlup bulursa (bu hususta Birleşik Devletler herhangi bir veto kullanmaktan feragat edecektir) ;
3. Cumhur Başkanı, bu Kanun ile takip edilen gayelerin her hangi diğer bir Hükümetler arası teşkilat tarafından esaslı bir suretle yerine getirildiğine veya bu kanunun gayelerinin matluba muvafık bir surette yerine getirilmeyeceğine kanaat getirirse, ve;
- 4.Başkan, bölüm 3 gereğince verilen teminatlardan her hangi birisinin yerine getirilmediğine kanaat getirirse.

BÖLÜM – 6. Bu Kanun gereğince herhangi bir memleketle yapılan yardıma, Kongrenin iki Meclisi tarafından alınan müşterek bir karar ile son verilebilir. Eğer ki Başkan yardıma daha evvel son vermiş bulunsun.

BÖLÜM - 7. Başkan, bu Kanunun verdiği yetki tahtında, yardım alan Hükümetler tarafından, yardım kullanmasını da ihtiva etmek üzere, yapılan masraflar ve faaliyetler hakkında Kongreye üç aylık raporlar verecektir.

BÖLÜM – 8. Bu Kanun gereğince yardım gören herhangi bir memleket nezdinde gönderilecek Heyetin Başkanı, Ayan Meclisinin tavsiyesi ve muvafakati ile Başkan tarafından tayin edilecek ve bu Kanunun tatbiki ile ilgili olarak Başkan tarafından tespit edilen vazifeleri ifa edecektir.

22 Mayıs, 1947 tarihinde kabul edilmiştir.

TÜRKİYE'YE YAPILACAK YARDIMLAR HAKKINDA ANLAŞMA

Türkiye Hükümeti, Türkiye'nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda ekonomisinin istikrarını muhafazaya devam maksadıyla Birleşik Devletler Hükümetinin yardımını istediğinden; ve

Birleşik Devletler Kongresi, 22 Mayıs 1947 tarihinde tasdik edilen kanun ile, Birleşik Devletler Başkanına, Türkiye'ye her iki memleketin egemen bağımsızlığına ve güvenliğine uygun şartlar dairesinde, böyle bir yardımda bulunmak yetkisini verdiğinden; ve

Türkiye Hükümeti ile Birleşik Devletler Hükümeti, böyle bir yardım yapılmasının Birleşmiş Milletler Antlaşmasının esas gayelerine ulaşmayı sağlayacağı gibi münasebetlerinde hayırlı bir devre açarak Türk ve Amerikan Milletleri arasındaki dostluk bağlarını daha çok takviye edeceğine kani bulduklarından;

Bu maksatla kendi hükümetleri tarafından usulü dairesinde verilmiş yetkileri haiz olan ve aşağıda imzası bulunan zevat şu hususları kararlaştırmışlardır :

MADDE – 1

Birleşik Devletler Hükümeti, Birleşik Devletler Başkanının 22 Mayıs 1947 tarihinde tasdik edilen Kongre Kanunu ve bunu değiştiren veya buna ek kanunlar hükümleri gereğince yapılmasına müsaade edebileceği yardımı Türkiye Hükümetine sağlayacaktır. Türkiye Hükümeti bu kabil herhangi bir yardımı bu anlaşma hükümleri gereğince fiilen kullanacaktır.

MADDE – 2

Birleşik Devletler Başkanı tarafından bu maksatla tayin edilen bir Türkiye Misyonu Şefi bu anlaşma gereğince sağlanacak yardıma müteallik meselelerde Birleşik Devletler Hükümetini temsil edecektir. Misyon Şefi bu Anlaşma gereğince peyderpey yapılacak olan muayyen yardımın kayıt ve şartlarını Türkiye Hükümeti temsilcileriyle danışarak tespit edecektir. Ancak yapılacak bu muayyen yardımın mali şartları, peyderpey, iki Hükümetin mutabakatı ile evvelden tespit edilecektir. Misyon Şefi, Türkiye Hükümetine, bu Anlaşma gereğince sağlanan yardımın gayelerinin elde edilmesine yarayabilecek malumatı ve teknik yardımı sağlayacaktır.

Türkiye Hükümeti yapılan yardımı tahsis edilmiş bulunduğu gayeler uğrunda kullanılacaktır. Sorumluluklarının icrası sırasında görevini serbestçe yapabilmesini mümkün kılmak için, bu Hükümet, Misyon Şefine ve temsilcilerine, yapılan yardımın kullanılışı ve ilerleyişi hakkında rapor, malumat ve müşahede şeklinde isteyebileceği her türlü kolaylık ve yardımı sağlayacaktır.

MADDE – 3

Türkiye Hükümeti ile Birleşik Devletler Hükümeti, Türk ve Birleşik Devletler Milletlerine bu anlaşma gereğince yapılan yardım hususunda tam bilgi temini için işbirliği yapacaklardır.

Bu maksatla ve iki memleketin güvenliği ile kabili telif olduğu nispette :

1-Birleşik Devletler basın ve radyo temsilcilerine, bu yardımın kullanılmasını serbestçe müşahede etmelerine ve bu müşahedelerini tam olarak bildirmelerine müsaade edilecektir; ve

2-Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktar ve ilerleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapacaktır.

MADDE – 4

Bu anlaşma gereğince Türkiye Hükümeti tarafından elde edilen her madde, hizmet veya malumatın emniyetini sağlamak azminde bulunan ve bunda aynı derecede menfaattar olan Türkiye ve Birleşik Devletler Hükümetleri, bedelmüşavere, bu uğurda diğer Hükümetin lüzumlu addedebileceği tedbirleri, karşılıklı olarak, alacaklardır. Türkiye Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümetinin muvafakati olmadan, bu neviden hiçbir madde veya malumatın

mülkiyet veya zilyetliğini devretmeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan Türkiye Hükümetinin Subay, memur veya ajan sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın bu sıfatı olmayan bir kimseye açıklanmasına ve bu maddeler ve bu malumatın verdirdikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına müsaade etmeyecektir.

MADDE – 5

Türkiye Hükümeti bu Anlaşma gereğince verilen herhangi bir ikraz, Kredi, hibe veya diğer şekillerdeki yardımların hasılatının hiçbir kısmını diğer herhangi yabancı bir devlet tarafından kendisine verilmiş olan herhangi bir ikrazın resülmal veya faizin tediyesinde kullanılmayacaktır.

MADDE – 6

Bu anlaşma gereğince yapılmasına müsaade olunan yardım kısmen veya tamamen :

1-Türkiye Hükümeti talep ederse;

2-Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (bu hususta Birleşik Devletler herhangi bir vetonun kullanılmasına nazarı itibara almayacaktır) veya Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun, Birleşmiş Milletler tarafından alınan tedbir veya yapılan yardım neticesinde, bu anlaşma mucibince Birleşik Devletler Hükümeti tarafından yapılan yardımın devamını lüzumsuz veya gayrı matlup addetmesi halinde; ve

3-Yukarda anılan Kongre kanununun 5 inci bölümünde musarrah diğer herhangi bir vaziyette veya Birleşik Devletler Başkanının yardımının kesilmesini Birleşik Devletlerin menfaatlerine uygun görmesi halinde; nihayet bulacaktır.

MADDE – 7

Bu anlaşma bugünden itibaren yürürlüğe girecek ve her iki Hükümet tarafından tespit edilecek tarihe kadar yürürlükte kalacaktır.

MADDE – 8

Bu anlaşma Birleşmiş Milletler nezdinde tescil edilecektir.

Türk ve İngiliz dillerinde, iki nüsha olarak Ankara'da 12 Temmuz 1947 tarihinde yapılmıştır.

(İmza edenler) :

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına : HASAN SAKA

Amerika Birleşik Devletler Hükümeti adına : EDWIN C. WILSON

AGREEMENT ON AID TO TURKEY

The Government of Turkey having requested the Government of the United States for assistance which will enable Turkey to strengthen the security forces which Turkey requires for the protection of her freedom and independence and at the same time to continue to maintain the stability of her economy; and

The Congress of the United States, in the Act approved May 22, 1947, having authorized the President of the United States to furnish such assistance to Turkey, on terms consonant with the sovereign independence and security of the two countries; and

The Government of the United States and the Government of Turkey believing that the furnishing of such assistance will help to achieve the basic objectives of the Charter of the United Nations and by inaugurating an auspicious chapter in their relations will further strengthen the ties of friendship between the American and Turkish peoples;

The undersigned, being duly authorized by their respective governments for that purpose, have agreed as follows:

ARTICLE I

The Government of the United States will furnish the Government of Turkey such assistance as the President of the United States may authorize to be provided in accordance with the Act of Congress approved May 22, 1947, and any acts amendatory or supplementary thereto. The Government of Turkey will make effective use of any such assistance in accordance with the provisions of this agreement.

ARTICLE II

The Chief of Mission to Turkey designated by the President of the United States for the purpose will represent the Government of the United States on matters relating to the assistance furnished under this agreement. The Chief of Mission will determine, in consultation with representatives of the Government of Turkey, the terms and conditions upon which specified assistance shall from time to time be furnished under this agreement, except that the financial terms upon which specified assistance shall be furnished shall be determined from time to time in advance by agreement of the two governments. The Chief of Mission will furnish the Government of Turkey such information and technical assistance as may be appropriate to help in achieving the objectives of the assistance furnished under this agreement.

The Government of Turkey will make use of the assistance furnished for the purposes for which it has been accorded. In order to permit the Chief of Mission to fulfill freely his functions in the exercise of his responsibilities, it will furnish him as well as his representatives every facility and every assistance which he may request in the way of reports, information and observation concerning the utilization and progress of assistance furnished.

ARTICLE III

The Government of Turkey and the Government of the United States will cooperate in assuring the peoples of the United States and Turkey full information concerning the assistance furnished pursuant to this agreement. To this end, in so far as may be consistent with the security of the two countries:

- 1 Representatives of the Press and Radio of the United States will be permitted to observe freely and to report fully regarding the utilization of such assistance ; and
- 2 The Government of Turkey will give full and continuous publicity within Turkey as to the purpose, source, character, scope, amounts, and progress of such assistance.

ARTICLE IV

Determined and equally interested to assure the security of any article, service, or information received by the Government of Turkey pursuant to this agreement, the Governments of the United States and Turkey will respectively take after consultation, such measures as the other government may judge necessary for this purpose. The Government of Turkey will not transfer, without the consent of the Government of the United States, title to or possession of any such article or information nor permit, without such consent, the use of any such article or the use or disclosure of any such information by or to anyone not an officer, employee, or agent of the Government of Turkey or for any purpose other than that for which the article or information is furnished.

ARTICLE V

The Government of Turkey will not use any part of the proceeds of any loan, credit, grant, or other form of aid rendered pursuant to this agreement for the making of any payment on account of the principal or interest on any loan made to it by any other foreign government.

ARTICLE VI

Any or all assistance authorized to be provided pursuant to this agreement will be withdrawn:

1. If requested by the Government of Turkey;
2. If the Security Council of the United Nations finds (with respect to which finding the United States waives the exercise of any veto) or the General Assembly of the United Nations finds that action taken or assistance furnished by the United Nations makes the continuance of assistance by the Government of the United States pursuant to this agreement unnecessary or undesirable; and
3. Under any of the other circumstances specified in section 5 of the aforesaid Act of Congress or if the President of the United States determines that such withdrawal is in the interest of the United States.

ARTICLE VII

This agreement shall take effect as from this day's date. It shall continue in force until a date to be agreed upon by the two governments.

ARTICLE VIII

This agreement shall be registered with the United Nations.

Done in duplicate, in the English and Turkish languages, at Ankara, this 12th day of July, 1947

EDWIN C. WILSON

For the Government of the United States

HASAN SAKA

For the Government of the Republic of Turkey